Urbán Ernő

KINCSES KÖNYVEK
12 Ft

Színe és visszája

URBÁN ERNŐ

Színe és visszája avagy a levágott ujjak esete

KINCSES KÖNYVEK
SZÉPIRODALMI SOROZAT

KIADJA A
SZÖVETKEZETEK ORSZÁGOS SZÖVETSÉGE
MEGBÍZÁSÁBÓL A
SZÉPIRODALMI KÖNYVKIADÓ

URBÁN ERNŐ

Színe és visszája avagy a levágott ujjak esete

Regény

SZÉPIRODALMI KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST 1965

A borítót és a kötet illusztrációt

VINCZE LAJOS

készítette

Az utószó

HORVÁTH ZSIGMOND

munkája

40332

65

© *Urbán Ernő, 1965*

Felelős kiadó a Szépirodalmi Könyvkiadó igazgatója. Felelős szerkesztő Ács Margit. Műszaki vezető Jánosa István. Műszaki szerkesztő Apró Tibor. Megjelent 12 600 példányban, ebből 5000 félvászonkötésben, 12 (A/5) ív terjedelemben. Készült az MSZ 5601–59 és 5602–55 szabványok szerint

65.2175/1 – Zrínyi Nyomda, Budapest
F. v.: Bolgár I.

Sz 527 – h – 6567

Az élet nem alkalmazkodik a lélekelemző regények taposómalom szellemméhez. Mert igazibb valója a vadregény, a mese, a babonák bizarr cikázása . . .

(Tersánszky J. Jenő)

Első rész

Ma viszontláttam Kozáknét.

Egy csizmás, nagybajszú bácsi és egy tömzsi gépészforma férfi fogta közre. Fején könnyű, virágmintás kendő. Divatos, homokszín tavaszi kabátja nyitva. Kezében bolyhoslila kökörcsinszálak.

Sétából jött: a János-hegyi kilátó felől tartott a fogaskerekű vasút végállomása felé, és amit harmadéve lázálmomban se tudtam volna elképzelni róla — mosolygott.

Ez döbbentett meg, ezért bámultam utána, amíg csak el nem fedték előlem a Normafa-rét rügyező bokrai, s csak aztán görbültem kérdőjellé, hogy . . . ejnye, hiszen Kozákné somogyi, mit keres itt a budai hegyek zegzugosan is ápolt, fővárosias sétaútjain?

De húztam is ki magam, s indultam is tovább, mert nyomban eszembe jutott, hogy nyilván . . . üdül. Lejjebb, a hegyoldalban áll az a bizonyos luxusszálló, ahova ősztől késő tavaszig szövetkezeti parasztokat is be szoktak utálni kéthetes turnusokban.

Hanem a mosolya? . . .

Nem eseteim a kávéházak.

Időm sincs passziózni, hajszolva se tudom soha utolérni magam; a „művészvilág"-tól is meglehetősen elvadítottak az utolsó tíz esztendő becsületbe és emberségbe gázoló viszontagságai; így aztán harmadéve, úgy február derekán is csak egy elkerülhetetlen randevú vitt be futóvendégnek a Hungáriába.

Partnerem késett.

A kávémat is megittam, a csillárokat is kigyújtották már, s még mindig egymagamban könyököltem, mindjárt a forgóajtó mellett.

Ekkor bukott fel az alsó étterem medencéjéből Danka Illés. Mintha víz alól, kábán, imbolyogva. Nem is a lába — elgyötört múmiafeje vitte, de eszénél volt, és rögtön megismert, ahogy táskás, vérben úszó szemét rám emelte.

— Mi van? — támolygott oda az asztalhoz, s kapaszkodott meg az egyik szabad szék támlájában. — Hol tartasz? Még előtte vagy már utána?

— Minek?

— A vezeklésnek, bivaly!

Nevettem, cinkosan, abban a tudatban, hogy hírhedt két-háromnapos ivászatait szokta vezeklésnek minősíteni Illés, s kitanítva, a józanok rosszul álcázott megvetésével mondtam:

— Most éppen nincs bűnöm... Ülj le, s igyál még, ha bírsz. Mit hozathatok?

— Semmit. *Te* semmit. Veled én többet szódát se iszom együtt.

— Ó! Aztán miért? Miféle... árulásban találtattam bűnösnek megint?

— Röhögsz? Csak röhögj! Ha már aljas vagy, pimasz is lehetsz. Mit művelsz? Mit mertek művelni falun? Újra! A fene nagy fogadkozások után! Tapintat, türelmi idő és frászkarika... Ezt mondtátok, ezt volt pofátok prédikálni még tavaly is. Csak egyet mondok, egyetlen nevet: Kozák Imre... Nem hallod? Azt mondtam: Ko-zák Im-re... Te, te hóhér! Ne merj itt vigyorogni nekem!

Ha nem is volt a barátom — ismertem Danka Illés időszakos kiborulásait. Egyébként csendes, mélázó

természete volt, még gyilkosan ironikus megjegyzéseit is kamaszos félmosolyok mézével szokta édesíteni, csak ivászatai alkalmával, a második-harmadik nap rögeszmés, valóságtól elrugaszkodó lebegésében szúrta, vágta és darabolta hallgatóit, de tulajdon magát is, mint holmi megveszett borotvapenge.

De ez most más volt.

Ebben a fortyogó, kénköves kifakadásban nyomát se találtam Danka Illés hol vesező, hol meg istent kísértő, sorssal packázó játékosságának.

Szeméből valódi gyűlölet sütött, és valódi volt az indulat is, amellyel horgas ujjai roppanásig markolták meg a szék támláját.

— Hülye vagy — mondtam. — Hülye és tökrészeg. Ki az a Kozák Imre?

— Nem tudod? Te, a beavatott? A mindenben tudós?

— Nem én. Miért kellene tudnom?

— Jellemző — húzta el a szót, és lóbálta meg feje bunkóját Danka Illés. — Még ezt se tudod, és szózatozni mersz. Hogy írók, drága társaim, hol késtek? Miért nem boldogítjátok ti is az istenadta paraszti népet? Mint fő-fő dumafrancik? Mint lelkes eszmerőfösök, ugyebár... Aljas.

Ez már sok volt, beszámíthatatlan, harmadnapos részegtől is sok volt. Belőlem is kirobbant az indulat:

— Beszélj! Ki az a Kozák Imre? Vagy... mozgás, eredj a fenébe, amíg jókedvemben találsz!

Danka Illés elvigyorodott.

— Megversz? Óriási! — mondta. — Inkább fussunk. Ne félj, nyolcszáz méteren beseggelve is lehúzlak, apám... Nézzünk csak oda: ez fúj, ez komolyan megsértődött, amilyen barom. Hát ide figyelj.

Danka Illés fordított egyet a széken. Ráejtette ma-

gát. Az asztalnak dőlt, és piros, lepedékes nyúlszemét vadul kidüllesztve folytatta:

— Akkor hát tudd meg: ember, igaz ember, istene a föld, annak lett áldozata Kozák Imre. Nem érted? Gyúrták, agitálták, istenkedtek neki. De Kozák? Nem, nem és nem! Hagyják őt békén! Erre az ócskák, az aljasok, a tanácsházára kezdték felhívogatni... Falhoz! Álljon a falhoz, mondták neki, és ceruzát, piros ceruzát nyomtak a fal és a homloka közé. Hogy tartsa. Addig tartsa, amíg megérti végre azzal a gyöpös agyával, hogy mitől lesz boldog? Mi az érdeke?

Itt közbeszóltam.

— Agyalás — mondtam. — Ezt odalenn, rumozás közben agyaltad ki.

— Persze — helyeselt Danka Illés. — Rajtad kívül azért tud róla az egész szakma... M. község, Somogy megye! — dőlt hátra, és seperte félre a feketéspoharat. — Mi az neked? Utazz le, elég kocsitok futkos, ott majd te is megtudod, mire képes a paraszt, ha agyongyötrik.

— Mire?

— Belépett Kozák Imre. Be. Addig állogatták a falhoz, hogy nem bírta tovább. Fogta, aláírta a nyilatkozatot, de aztán hazament, vette a fejszét és... csett.

— Mit csinált? — meredtem irtózva Danka Illésre.

Nem szólt. Jobb tenyerét az asztalra fektette. Szorosan, tapasztva, hogy hosszú, nikotinos ujjai felgörbültek. Majd lassan, alig-alig moccantva, hátrahúzta a karját, s amikor ezáltal tenyere az asztal szélére került, úgy kapta ökölbe, hogy csak a mutató- és a középső ujja maradt szabadon.

— Csett! — mondta még egyszer, és bal keze élével ujjtöveire sújtott.

Most én nem szóltam. Nem tudtam szólni. A villám-

gyors majommozdulat úgy elkábított, hogy azon se csodálkoztam volna, ha a sújtás nyomán lecsapott ujjperecek ugranak elém, s a csonkokból vér preckel szemközt.

— Lehetetlen — mondtam nagy sokára és abban a reményben, hogy szörnyű, delíriumos komédiába rángattak bele, mert Danka Illés száján görcsös, önkínzó mosolyt vettem észre. — Lehetetlen — mondtam. — Megőrült az az ember? Miért vágta volna le a *saját* ujjait?

— Bíró volt, bíró, öregem! — magyarázta lázas, eszelős igyekezettel Danka Illés. — Mert a ceruzát tartották, az ujjait büntette. Tulajdon magán állt bosszút az aláíratók helyett... Ez a paraszt, ilyen a paraszt, így reagál az erőszakra. Ti meg, ti fogadkozók, abban vagytok, hogy birka... Jaj lesz nektek, sírás-rívás és fogak csikorgatása, ha megmozdulnak, és vádlón mutatnak rátok azok a levágott ujjak!

Pár esztendeje még nekem is kínzó és agymosó szerem volt az alkohol. Megesett, hogy öt-hat hónapon át se volt a számban egyetlen cseppje se, de aztán jövés-menéseim során rám köszöntötték, vagy belém tukmálták, és este, dolgom végeztén már én nyaggattam a pincért, hogy mi lesz, mikor hozza a legjavát, moslékot csak a disznó lafatyol.

Az orvosi tapintat excessusnak, kisiklásnak nevezi ezt a folyamatot és állapotot, a népnyelv meg eleve felmentést ad rá a férfiúi betyárbecsület nevében, mondván, hogy dehogyis részeges, csak az italnak szokott az ízére rájönni X. vagy Y.

Holott maga a pokol, a kárhozat többszörös bugyra

a két-háromnapos ivás, ha meg kilábolt belőle, és már gyógyulóban a páciens — a görcsös, mindenáron való önigazolás magasiskolája. Ok és ürügy ugyanis mindig akad, utólag is akad. Szülője a szégyen, táplálója a megkésett felelősségérzet, daccá és vádaskodássá fokozója pedig a félelem, hogy mit szól viselkedésünkhöz a társadalom. Mert akár legyint, akár mulat vagy háborog rajta — ítél. Abban az értelemben, hogy embert és munkásságát egyszerre szokta látni, s rosszallásával gyakran a még oly tökéletes munkát is elmarasztalja.

Igaz: az alkohol Danka Illés számára nemcsak a poklot, az önkívületet és az önmarcangoló eszmélést jelentette. Serkentő szer és életkedv pótló is volt neki, olyannyira, hogy vegetált, tengett-lengett csupán, ha nem jutott hozzá. És találkozásunk után, magamról ítélve, én mégis azt hittem — vizionált. Mámorában az önáltatás és még inkább az önigazolás szándéka találtatta ki, és mondatta el vele döbbenetes megjelenítő erővel a levágott ujjak históriáját.

Egykor közös volt az utunk, ő is igent mondott a szövetkezeti jövendőre — gondoltam. Bár fenntartásokkal s csupán az elvet helyeselve egyértelműen, de mégiscsak igent mondott. Aztán a viták, a megrendülések és kiábrándulások, majd a nihil, a teljes tagadás korszaka következett el. Danka Illés egyszer se állt ki ugyan a porondra tüzet oltani, de a tombolókhoz és a fejüket vesztettekhez se csatlakozott.

Hogy mi van benne: üszök-e, parázs-e, milyen következtetéseket vont le magára nézve az eseményekből, nem tudtam. S attól se lettem okosabb, hogy ötvenhét februárjában, amidőn az egyik napilap szerkesztősége toborzóféle megbeszélésre hívott mások-

kal együtt minket is, két pohár grúz konyak között így nyilatkozott:

— Mire jó ez a cirkusz? Hiába hozok anyagot, úgyse közlitek. Engem már csak a tiszta, a teljes igazság érdekel.

Magára maradt? Talajt és hitet vesztett? Azt nem tudja megbocsátani, hogy jómagam viszont változatlanul mászkálok, s mendemondák helyett a megfigyelés következtetéseim és ítéleteim alá az alap? Vagy illúziókba ringatta magát? Úgy gondolta, hogy önkéntességen és „garantált" türelmi időn azt kell érteni, hogy pusztán a tények ereje viszi majd valahanapján közösbe az ország másfél millió parasztgazdaságát?

Nem, ennyire naiv sose volt, és nem is lehetett.

És az is zavart, azért se tudtam megbékélni vele, hogy olyan szerfelett szabályos, olyan... *irodalmi módon* legömbölyített volt egyébként zord, már-már kéjesen kegyetlen története. Hol és kinél olvastam valami hasonlót? Vagy... a hiúságom berzenkedett? Nekem is aggályaim vannak a szervezési módszerek tisztaságát illetőleg — tűnődtem —, de hallgatok, gyávaságból hallgatok, s így lágy részeimet érték Danka Illés elkeseredett döfései és rúgásai?...

Arra riadtam álmomból, hogy telehold süt, csupa ragyogás ablakaim durva recéjű katedrálüvege.

— Tolsztoj! — mondtam. — Tolsztoj „Szergij atyá"-ja.

Ágyról léptem. Mezítláb, holdvilágnál kerestem meg könyveim gerincén cimbalmozva Tolsztoj elbeszéléskötetét. Villanyt gyújtottam, s úgyszólván első nyitásra ott volt előttem a sejdített szöveg. Az a rész, amidőn Szergij atyához Makovkina, a „szép elvált asszony" fogadásból kérezkedik be, levetőzik, s a hitvány deszkafalon keresztül abban a tudatban szólo-

gatja, hogy a szentség hírében álló remete nem tud majd ellenállni kitakart bájainak.

„— Azonnal kimegyek — szólt Szergij atya, és kinyitva ajtaját, de rá se nézve az asszonyra, kiment mellette a pitvarba, ahol fát szokott vágni. Tapogatózva megkereste a tőkét, amelyen a fát szokta aprózni, s a fejszét, amely a falhoz volt támasztva. — Azonnal — szólt, s jobb kezébe vévén a fejszét, bal kezének mutatóujját a tőkére tette, s nekilendítette a fejszét, lecsapott vele ujja második íze alatt. Az ujj könnyebben pattant le, mint ahogy hasonló vastagságú fadarabok pattantak le — odaütődött a tőke széléhez, s aztán a földre vágódott.”

Felfedezésem nem tett boldoggá, de még csak meg se nyugtatott. Ellenkezőleg. Mint valami fantom, Szergij atya helyett egy arc nélküli alak, Kozák Imre alakja jelent meg előttem. Gondoltam: megtehette, és miért ne tehette volna meg? Még a zaklatást, a szégyent és a ceruzával való tortúrázást kikapcsolva is megtehette. Bánatában. A kétségbeesés olyan fokán, amikor feje tetejére áll a logika, kihagy az ösztön, elfásul a szív, s csak a tehetetlen düh s a tárgyát nem lelő bosszúvágy működteti, és rángatja görcsbe az izmokat.

Talán . . . öreg volt, öreg és magányos Kozák Imre. A holnapját vélte veszni, attól rettegett, hogy vénségére kegyelemkenyérre szorul, így és ezért büntette lecsapással „áruló” ujjait. Mindegy. Ha valóban él, ha a Somogy megyei M. községben valóban öncsonkítást követett el egy ilyen nevű ember — joggal lett jelkép az esete. Jelkép, „csak” jelkép? Arra példa, hogy kor s ti mindannyian, akiket illet, hitet is adjatok az új élethez, ne csak biztatást? Igen. Ebben a változatban „csak” jelkép. De ha gyötörték, erőszakos-

kodtak vele, ha éppen a jövő emberségükből kivetkőzött szervezői gyalázták meg Kozák Imrében az osztályos társat és falusi testvért?!...

A hétvége úton, igazságkeresőben talált.

Átkozott, öngyilkosoknak való locspocs idő volt. Amolyan se tél, se tavasz. Pohos, lógó hasú ólomfelhők. Alattuk lomha, unottan kóválygó varjúcsapatok. Az árkokban undorító, kocsonyás iszap. Az úton fekete takony.

— Mmm-mondja már — dörmögte Lombos bácsi, a szerkesztőségi sofőrök kissé dadogó, medveszabású nesztora. — Mmm-mondja már, így is megérkezünk.

És ahogy szokása volt, mindjárt az érdi kaptató után társbérlősége kálváriáit kezdte taglalni. Hogy minden teher az ő asszonyáé, aki, szegény, porszem formájában se tűri a piszkot, s úgy agyonhajtja magát, hogy már fogni sincs rajta mit. Bezzeg a társbérlő neje, a mérnökné nagysásasszony! Ragad a kosztól, ami a lakásban az övé, csak képről ismeri a seprőt, s még az illemhely láncát is lusta lehúzni maga után. Ellenben ha a cicoma, a piperézés van műsoron, ha kissé már lottyadt habtestét veszi restaurálás alá — órákig képes elheverészni a fürdőkádban. Órákig. S még ő a sértett, ő rendez jeleneteket, ha az embernek havonta egyszer mozijegye van, beretválkozni akar, és szép illedelmesen rákopog.

Csak félfüllel tudtam odafigyelni, pedig Lombos bácsi szokásos duzzogásából a tanács- és segélykérés szándéka is kihallatszott. Hogy hajaj, botrány volt legutóbb, irtó botrány, zsidózással, hajtépéssel és tányércsörömpöléssel egybekötve, mire a társbérlő — aki elvtárs ugyan, de egyébként igazi isten bambája,

mert az esze használása helyett csakis a neje smonca- és rágalomgombócait öklendezi fel — levelet írt a szerkesztőségnek. Ott meg kire osztották ki az ügyet? Ki foglalkozik vele hivatalból? A gazdasági főnök. S ez baj, nagy baj... Nem azért, mintha pökhendi alak, afféle... uborkafán nőtt úritök lenne a főnök. Nem. De izgága, türelmetlen. Jóformán bele se kezd még mondókájába az ember, és máris a plafonon van: ordít, csapkod, az öklét rázza, és dehogyis a tények — elsősorban a saját indulatai alapján ítél.

Itt Lombos bácsi elhallgatott, csak a torkán köszörült egyet-kettőt, amiből félig odafigyelve is azt lehetett kihallani, hogy mit csináljon? Ő izgulós, ő azonnal izzad és dadog, ellenben itt vagyok én, nekem komám a főnök, hitelem és tekintélyem is van előtte. Mi lenne tehát, ha két borsos adoma között én lépnék akcióba, én vázolnám előtte a „Társbérlő kontra Lombos" ügyet?

— Rendben van! — mondtam. — Majd szólók neki.

— Szszsz... szól? Szólni tetszik? — kapott az ajánlaton suta, sajnálnivaló megkönnyebbüléssel Lombos bácsi. — Remek. Tudtam, hogy jó napom lesz máma.

Gondoltam: de annál rosszabb nekem!

Nemcsak a pocsék, nyomasztó időjárás — mindaz a hercehurca, mászkálás- és visszautasítás-sorozat is szörnyen idegesített, amelynek természetem és mesterségem ismeretében elébe néztem. Ahány új arc, annyi szópárbaj, és annyi erőszaktétel is magányos, emberkerülő természetemen — gondoltam. — És még ha győzöm is türelemmel és gyomorral a szakadatlan, élve boncoló vájkálást a mások dolgában, a viszonzásul kijáró megütközésről, utálatról és pokolba küldésről nem is szólva, mit kezdek, mit kezdhetek az eredménnyel? Miféle *igazság* lesz az? És hány olva-

sót tesz boldogabbá a megismerése? Eh, megvan a világban kinek-kinek a saját baja, s ha méri, ahhoz méri a másét, aszerint örvend vagy háborodik fel. Akkor meg mit okoskodom? Mire jó ez a nevetséges megváltó póz és nyughatatlanság?

Arra ocsúdtam, hogy állunk, s hogy Lombos bácsi méltatlankodva kérdezi:

— Nnn-ne vegyek?

— Mit?

— Fertályt. A fff-fehérvári piacon állunk.

— De. Csak vegyen — mondtam. — Dupla porciót, ropogóst, ahogyan szokta.

— Azért!

Lombos bácsi kiszállt. A hatalmas, keramitkockás tér vásárosbódéi közé kacsázott. Mióta a kofák felújították a libasütés kultuszát, Fehérvárt érintve neki is, nekem is kijárt egy-egy tetemesebb fertály, amit aztán a jó ízekben valósággal tobzódva, köröm közül eszegettünk meg tízóraira.

Még korán volt, alig múlt reggel nyolc, s a tér mégis valahogy üresen ásítozott. A kirakósbódék, ruhássátrak és gyékényesstandok üzemeltek ugyan, hanem a máskor alig férő őstermelői fogatokból egy se mutatkozott.

De Lombos bácsi jött is már vissza. Ökle zsebben. Feje szügybe vágva.

— Nincs! — dobta magát fújtatva a kormány mögé. — Kiment a divatból a fertály.

— Ki mondta?

— Ángéla mámi, a libások királyné asszonya. Még sírt is, hogy . . . mmm-mizéria lesz. Megint jegyes világot csinál a paraszt.

— Csinál a rossznyavalyát — mondtam. — Maga

meg mit van úgy oda? Gyerünk! Fertály ügyben még nincs elrendelve nemzeti gyász.

Lombos bácsi meghökkent, s meg is neheztelt. Egyből: ugrasztva indította a kocsit, s csak sokára, Lepsény előtt kérdezte békülékenyen:

— Valami . . . ddd-difi van?

— Dehogy. Miből gondolja?

— A hangulatából. Marhára . . . hhh-harapós kedvű.

Ráhagytam:

— Minek örülnék? Nem bálba megyünk.

Lombos bácsi vállat vont, hogy neki aztán nyolc, elvan ő társalgás nélkül is. Bekapcsolta a rádiót. Előbb valami náthás, szlovák nyelvű vízállásjelentést, majd nyúlósan kedélyes sramlizenét halászott ki az űrből. S hagyta, hadd egyem magam, ügyet se vetett rám többé.

A kihalt, iszamós úttal maradtam kettesben.

Annyiszor megjártam, hogy már a dudorait és horpadásait is ismertem, nemcsak szeszélyes tekergését és rövid, száguldásra csábító nyilamlásait. S most mégis másnak, megváltozottnak tetszett, csak éppen arra nem találtam magyarázatot: miért?

Aztán kapcsoltam: persze, a táblák!

A községek fején és farkán, a fémtáblák alatt deszkalapok vadásztak méltánylásra.

TERMELŐSZÖVETKEZETI KÖZSÉG

Akár valami filmújdonság beharangozó reklámja, ez a felirat kiabált róluk újra meg újra. Ha tudott.

Mert egyik-másik deszkalap kátránnyal volt átikszelve, de olyan is akadt, amelyikről emberi ürülék mocska folydogált alá.

Ezen nem ütköztem meg, de azon már annál inkább, hogy a feliratok *sablonnal* készültek. Valami vándorpiktor végig az út hosszában ugyanazt a kivágott betűs azbeszt- vagy kátránypapírlapot tette deszkára és kente be fekete kulimásszal.

Ha ugyan piktor volt, aki azzal a pihent, fortélyos eszével még a tömeges szövetkezetszervezés zord, csontokat ropogtató viharában is meg tudta csinálni a maga príma kis maszek üzletét. Mire spekulált? A hiúságra! Hogy a községek vezetői szívesen tudtára adják országnak-világnak: ők már végeztek, őket nem érheti szemrehányás, idejében megtették a magukét a kampány sikere érdekében. Mert egyébként most, amidőn az országnak hamarosan mind a háromezerkétszáz és egynehány községe „termelőszövetkezeti" lesz, mi a jelentősége, sőt: mi az értelme egy ilyen megkülönböztető feliratnak? Semmi! Hacsak az nem, hogy egy ügyes tetű-ember megkereste a villájához való új kerítést vele.

Javában dühöngtem, hogy miért kell ennek így lennie, s hogy más, még dörzsöltebb és még arcátlanabb vállalkozók miért csúfolhatják meg még inkább — mert nyíltan a társadalom szemébe röhögve — a „kinek-kinek a munkája szerint" elvet, amikor egy bozótos, áttekinthetetlen hajtűkanyarból kirugtatva, hajszál híján derékba kaptunk egy lovas kocsit.

Vágtában csörömpölt át az úton. Gazdája terpeszállásban, kieresztett ostorral hajtotta vasdereseit.

Hanem amire megálltunk, mert Lombos bácsi nyomban végigradírozta a betont, már szintén állt:

cirkuszi mutatványnak is beillett, ahogy rúgkapáló lovait valósággal a kocsi homlokdeszkájára rogyasztotta.

Lombos bácsi elkáromkodta magát, s csak aztán kezdte el dadogni, váltig a kormányt markolva, hogy mit tesz ő mindjárt a bbb-büdös, kunsztozó parasztjával.

Leintettem.

— Nyughasson — mondtam. — Nem látja? Lósorozásba vagy mi a csudába futottunk bele. Itt most nem érvényes a KRESZ.

Valóban: a betontól balra, egy óriási, kikopott gyepű marhavásártér túlsó végében, vagy száz fogat várakozott. Katonásan, a legszebb hadrendbe sorakoztatva, s rúddal a mázsálóház felé, ahol viszont valami bizottságféle állt körül egy alacsony, rozoga asztalt.

— Várjon egy cseppet — mondtam Lombos bácsinak. — Megnézem már, hogy micsoda mozgósítás ez?

Értékelés folyt: a szövetkezetbe vitt lovakat, szekereket és lószerszámokat becsülte fel a mázsáló háznál karikába állt bizottság, egy akkora tölgyfa-magyar vezetésével, hogy nekem is úgy kellett felnéznem rá, pedig annak idején szárnyelső voltam a katonaságnál.

Meg is kérdeztem tőle:

— Maga az elnök?

— Ja! — mutatta meg sárga, viplával szegett agyarait az óriás. — Csak nem az összességé.

— Hanem?

— Ezé a bizottságé e. Az elnök amott van ni — mutatott a fogatok hadrendje felé. — Ő az indíttó. A mai napra ledegradálta magát.

— Tényleg? És miért?

— Mert szintén érdekelt. Ő is fogattal bíró egyén.

És minő fogattal!... Nem akarja, hogy részrehajlással vádolják.

— Derék — mondtam. — És maga? Magánál mi a biztosíték, hogy pártatlan lesz?

Az óriás ismét nevetett:

— A szakmám. A tanult mesterségem. Mivel a község gyógy- és gépészkovácsa vagyok. Hát.

Azzal bal keze két ujját a szájába kapta, fütyült, ugyanakkor a kalapját is felnyomta s megforgatta, ami azért volt mulatságos, mert teljesen ősz, sűrű fémforgácshoz hasonló üstököt leplezett le a kalap, a fütty viszont egy vásott imposztoré volt.

Megnevettem, de a vásártér végéből e jeladásra indult is már a következő fogat. Egy zömök, ügyesen forgolódó, bőrsipkás figura indította el. S nézhettem, mert a lovak olyan parádés, táncoló trappot vágtak ki, mintha fátylas, mirtuszkoszorús menyasszonyt vittek volna lakodalomba.

Három becslést néztem és élveztem végig, s nem tudtam, mit csodáljak jobban: a bizottság higgadtságát és körültekintését-e vagy a volt tulajdonosok viszonylag méltóságos nyugalmát? Ezen pedig azt értem, hogy volt ott vita, hogyne lett volna, egyik-másik szóváltás egész az összehorgolásig fajult, csakhogy az indulatszikrák kipattantója nem a pénzéhség volt, hanem a rátartiság, a lovasgazdai büszkeség, mintha bizony egyes-egyedül arról állított volna ki díszoklevelet az értékelő bizottság, hogy a népes pályázó gárdából kié a legszebb fogat?

Mennem kellett, indultam volna, de búcsúzkodás közben még eszembe jutott valami.

— Hány holdasok is maguk? — kérdeztem.

— Kereken számítva háromezer a birtok — mondta a kovács. — Valóságosan kevesebb pár tucat holddal.

— Annyihoz sok lesz ez a rengeteg ló. Nem gondolják?

— Sok. De csak *majd* — évődött a kovács. — Most még elkel itt valamennyi fogat.

— Mire?

— Trágyahordás lesz. Holnap kezdjük. Ami trágya a községben csak van, azt mind kirámoljuk. Lesz egypár fuvarral, annyi szent.

— És aztán?

— Hát... a java közösnek marad. Az a terv, hogy egyelőre minden ötven holdra megtártunk egy-egy fogatot.

— S a többi ló?

— Mit mondjak? — nevetett félszegen a kovács. — Kiből virsli lesz, kiből meg szafaládé. De némelyik utazik.

— Hova?

— Melegebb tájakra, le a digókhoz.

— Biztos ez? Megtörtént már a kötés?

— Nem. Még nem. De közvetíttőnk már került.

— Kicsoda? Külkeres ember?

— Á, luxus, drága mulatság lenne az nekünk.

— Hát?

— Egy olasz. Egy szinyor. Egy jóravaló göbölyös csiszár.

— Ugyan!

— De bizisten! Egész ideszokott, már a harmadik esztendeje, hogy az állami gazdaságban hizlaltat. Eszik, iszik, de még már pötyög is magyarul. Tőle kaptuk az écát, ő ajánlkozott, hogy elszerzi otthon a fölös lovainkat.

A hallottak után már csak egy kérdésem maradt:

— Mióta vannak együtt?

— Pappíron olyan tíz napja — mondta a kovács.

— De a valóságban még sehogy se. Sok víz lefolyik addig a Cincán, amíg ez a sok kéz megtanul egy cimbalmon játszani... Ha ugyan megtanul.

Ahogy továbbindultunk, még a nap is kinyilazott a felhők mögül egy pillanatra. Ami ólmos, nyálkás volt eddig — ragyogni kezdett. A tócsák felszikráztak.

— Fog ez menni — mondtam, s azt se vettem zokon, hogy Lombos bácsi még mindig orrolt leintése miatt, s azzal vádolt meg, hogy elfogult vagyok, örökké a parasztok szarvait növesztem, pedig ha azon a tróger bugrison múlik, most nem ő, mentőkocsi vinne betört kobakkal a legközelebbi kórház felé.

Később: a balatoni betonról dél felé vágva még mérgesebb lett. Olyan vidékre értünk, ahol tele voltak néppel a falvak, mert javában tartott még, vagy éppen csak elkezdődött a szervezés. Dülöngélő, beborozott alakok mérték minduntalan az utat. A kocsmákból — pedig éppen csak elharangozták a delet — vastagon ömlött kifelé a bömbölő nótázás és a sánta, három-négy taktussal is lemaradó muzsikaszó. Itt-ott még a hatóság is táplálni igyekett ezt a duhaj, sírva vigadó hangulatot. Közzenét adott, melynek során olyan cifra, kéz-lábdobálgató szambákat és rokkendrollokat kürtöltetett világgá, mintha csupa dühöngő őrültet szerződtetett volna hanglemezkezelőnek.

Mondta is Lombos bácsi:

— Ezek meghibbantak. Farsangnak hiszik a beléptetést. Amúgy is dühös a paraszt, ezzel a pimasz hejretyutyúval meg végképp megvadítják.

Magam is bosszús voltam, még az étvágyamat is elvette ez az enyhén szólva: hatósági félrefogás, pedig Marcaliban igazán kitűnő cigánypecsenyét rögtön-

zött hamarjában a restis, és a vendégek közül is olyan egykori sorstárs és cimbora lépett oda az asztalunkhoz, akit negyvennégy őszén és éppen Marcali határában láttam utoljára.

Együtt voltunk katonák. Pécsett, a Délvidéki Kormánybiztosság rádiója mellett loptuk az utolsó háborús ősz csodálatosan tiszta, kökörcsin-egű napjait. És együtt is szöktünk: az Ukrán Front dunai áttörése adta az alkalmat és a bátorságot, hogy mi is meglépjünk a nagy, novembervégi hátraözönlés zűrzavarában.

Lovas kocsin és nem minden kockázat nélkül, bár hamis nyílt parancsunk a leggyanakvóbb szőrözést is kiállta, s a lucsok és félelem ellen sűrűn meg-megdöntött rumos flaskók is inkább a jó kis hecc, mint a felkoncoltatással való halálos játék látszatát adták tengelyt és lovakat gyilkoló zötykölődésünknek.

Az újból kialakuló fronton Marcali volt az egyik hullámtörő. A határa feltúrva: tele tankcsapdákkal, betonbakokkal és lövészárkokkal. Utcái torkolatában árpádsávos nyilas tisztek, SS-osztagok és bádog nyaktáblás tábori csendőrök. Ki is ráncigálták alólunk a fogatot, és nyílt parancsunkat is kézről kézre adták, de végül is nem bírtak boldogulni vele.

S most ott állt előttem Burzsák Lóri, egykor kenyeresem, de szakasztott úgy, mintha csak abból a régi-régi, zuhogó esős délutánból lépett volna elő, amikor — lesz, ami lesz! — elvált tőlem, és egy állítólag Budapestre tartó teherszerelvényre kapaszkodott fel.

Ugyanaz a sovány, pengével kimetszett arc és hozzá a kissé ferde, törökös szablya-orr. Csak a haja őszült meg, és lányosan szelíd, csodálkozó cseresznyeszemének sarkait pókhálózták be ráncok.

— Hallod, te aztán időálló vagy! — mondtam. —

Hogy kerülsz ide? És éppen ide? Azóta se hallottam rólad.

Lóri világéletében nagy flegma volt, de most saját magát múlta felül.

— Mozgósítottak — mondta. — Terveket gyártok, Apa.

— Terveket?

— Ja. Halastavat, vízgyűjtőt, lecsapoló árkot, öntözőberendezést, ilyesmiket tervezek. Téeszeknek. Egy operatív bizottsággal járom a megyét. Már az ötödik hete.

— Pestről?

— Á, csak innen, Rosseb-országból. A megyénél vagyok vízimérnök. Itt ragadtam. Még *akkor*. Aznap éjjel, hogy a vonatra másztam. A mozdonyt kilőtték, közvetlen Fonyód előtt trafálták telibe, nekem is elcseszték kicsit a combomat, kórházba nem akartam menni, a többit képzelheted.

— Lány?

— Akkor az volt. Most szoptat. Örökké szoptat. A negyedik lányát dajkálja momentán. Miután... engem dajkált-dugdosott vagy fél esztendőn át annak idején... Meg bőg.

— Miért? Hanyagolod?

Burzsák Lóri elvigyorodott:

— Ja. A lányait meg a Szentlélekisten buzgólkodta össze. Apa?!

Megcsóválta a fejét, gyökérpipára gyújtott, és mintha sosem lett volna pesti gyerek, egy belvárosi ügyvédfamília kényén nevelt, sznobságra hajlamos csemetéje, tempósan és hiteles somogyi ízzel fabulázta:

— Az apját, Szidor tatust siratja. Bulgár kertész az öreg, lápi földje, gyümölcsöse is volt a fonyódi határban. Benne egy tanya, egy valóságos kis kúria, fúrt

kúttal, villanymotorokkal, üvegházzal és gyümölcstároló színnel, s most ámen: a tanya s a csatlakozó zárt kert híján minden oda... És ami a legszebb, ami Maricámat a legjobban bőszíti: én, a veje lettem gyászhuszár, kiéneklő kántor a temetésén.

Rácsodálkoztam:

— Hogyhogy?

— Mint agitátor. És hivatalból. Ahogy a többi megyei kolléga is, ha paraszt találtatott a legközelebbi rokonságában.

— Megfenyegettek?

— Mivel?

— Hát hogy... addig a hivatalba be se menj, amíg dacol és egyéni paraszt az após.

— Á, ördögöt — kaszált egyet a pipájával Lóri. — Államérdek, példamutatás, gyorsabb szóértés, ez volt a mottó, ennek a jegyében lettünk bevetve, Apa. Egyébként... te is ott voltál velem, váltig, többször is rád gondoltam, ahogy az öreg Szidor tatussal meg a borával birkóztam.

— Nem győzted?

— Mit?

— A vedelést. Sose voltál valami híres ivó, már a második litertől megcsömörlöttél.

Lóri kezében megint ugrott és táncolt egyet a pipa:

— Azóta akklimatizálódtam. Azóta... literben is és technikában is elértem a megyei szintet. A pályád, a prédikációid jutottak eszembe, Apa.

— Prédikációim? — vettem rossz néven a fogalmazást. — Mikor prédikáltam én neked?

— Sz' épp ez az! — kapott az ellenvetésen Lóri. — Amikor együtt, komisz kenyéren éltünk, miféle fickónak ismertelek meg? Bohém, afféle széplélek voltál, még gyertyát is képes voltál gyújtani, csakhogy a

fejed versekkel tömhesd. Takarodó után. A kimenődet is kockáztatva. No és a nők, a hódításaid! Azokban se voltál valami rettentő válogatós. Egy hölgy, egy trampli, egy tündér, egy büdös ribanc... Még nézni is utálat volt, ahogy a kaszárnyába utánad mászkáltak. Hát még a duhajkodásaid?! Röhej, tisztára anakronizmus volt, ahogy a dzsentrit, a klasszikus mulatozót majmoltad.

— Gyönyörű — mondtam savanyú szájjal. — És még gyönyörűbb, hogy mindezt csak most, utólag írod a terhemre.

Burzsák Lóri nevetett.

Kinevetett.

— Írja a nehézség — mondta. — Csak azt próbálom itt indokolni, hogy miért csodálkoztam. Később. Úgy ötvenegy-ötvenkettő táján, amikor befutottál... Á, nem létezik, mondtam, hogy Apa, az én egykomám meg ez a... népboldogító, ez a szövetkezetek mániákusa egy és ugyanaz a személy legyen. De aztán láttam, hogy mégis. Az asszony, Marica mutatta oda a színházi képes újságot. Egy szobort, valami nagydíjat vettél át a címlapján. Ünnepélyesen. Reflektorfényben. Igaz?

— Lehetséges.

— Biztos! — szegezte rám Lóri a pipája szárát. — Csehszlovákiában, valami filmfesztiválon történt... Onnan tudom, hogy akkor Marica heteken át unszolt, Írjak, mondta, vagy keresselek fel, ha tényleg a pajtásom voltál.

— És te?

Lóri elfordult.

— Utálok kérni — mondta. — Azt meg pláne utálom, ha mindenféle kifogásokkal visszautasítanak.

— Köszönöm.

— Hülye vagy? Mit köszönsz?

— A bizalmadat. Amivel megtiszteltél.

Lóri legyintett.

— Á, nem arról volt szó, nem a bizalomról — mondta.

— Hanem miről?

— Arról, öregem, hogy téged kevertelek volna bajba.

— Mivel?

— A kérésemmel. Ha mellém állsz, rögtön kimondta volna rád valami szemellenzős barom, hogy kulákbérenc vagy.

— Nem értem.

— Dehogynem. Az apósom, Szidor tatus volt az a bizonyos kulák, őt szutyongatták. Akkora adót nyomtak rá, hogy kimondani is alig bírta... Marica persze, ahogy az asszonyok szokták: te őrült, egy ilyen őrült, mondta. Fejes, dísz-komcsi lett a barátja és hallgat. Tűri, hogy tönkremenjen, hogy a szöget is elkótyavetyélje a falból szegény apus.

— Tönkre is ment? Mindent feladott? — kérdeztem.

— Semmit, egy barázdát, egy hantot se adott fel! — emelte meg a hangját Lóri. — Inkább levetkőzött. Szó szerint is, meg átvitt értelemben is. De rögtön, abban a pillanatban talpra állt, ahogy lehetett. Ajaj, a cirkusz, ötvenhat után meg szinte megtáltosodott. Olyan gépei lettek, hogy még!... Te, Apa, neked mi a módszered? Mivel szoktad nyugtatni magad?

A fordulat annyira váratlan volt, hogy csupán megismételni tudtam a kérdést:

— Nyugtatni?

Lóri bólintott:

— Aha. Mert... hallgass csak ide: még ha meg

vagy is győződve arról, hogy jó, hogy a parasztok számára aranyélet lesz, amit írsz, meg amit a rádióban, televízióban prédikálsz nekik, magadat mindenképpen kihagyod a buliból. Igaz?

Még jobban elképedtem:

— Kihagyom? Miféle... buliból hagyom ki, te lángész?

— Nyugi, csak semmi izgalom — mondta Lóri. — Nem a tisztességed és még csak nem is a jószándékod lesz itten kétségbe vonva, Apa. De mondd csak: paraszt vagy? Nem. Csinálod is majd, amibe a jónépet furulyaszóval vagy jó szúrós szellemi pikákkal beleösztökéled? Soha. A működésedért viszont pénzt kapsz. Jó: tapintatos leszek, honóráriumot. Vagyis te, a csupán ösztökélő, azonnal élvezed, amiből a szenvedő alanyoknak csak megkínlódva lesz részük. Majd. Esetleg. S akkor se mindnyájuknak. Mert tragédiák mindig lehetségesek.

Alig jutottam szóhoz.

— Fantasztikus — mondtam. — S ezek egy vízimérnök, egy gyakorlati ember problémái. Bizisten, benned egy moralista veszett el, Lóri.

— Várj, még nincs vége — ugrott a pipa fordított felkiáltójellé. — Az én dilemmám még csak ezután következik.

Lombos bácsi jött vissza. Benzinért volt el, s az utat is nyilván megtudakolta, mert szokásától eltérőleg — siettetett.

— Ppp-pardon — mondta. — Korán alkonyodik, az út viszont pocsék... Sss-sokáig késünk még?

Lóri rám pillantott, majd elhúzta kissé az orrát, és helyettem is megfelelt:

— Nem, már nem sokáig — mondta. — Iszik egy kávét? Persze, hogy iszik. Pincér!...

— Inkább a ggg-gépnél — mondta Lombos bácsi. — Legalább kkk-kurizálok egyet.

Ahogy a vendégek hullámzásában tovaevezett, Lóri szemmel kísérte, és így szólt:

— Kincs, elkel az ilyen öreg bútor. Pláne, ha tapintatos is. Szóval?...

— A dilemma — mondtam. — A dilemmádnál tartottunk.

— Igen, tudom — komolyodott el Lóri. — Hiszed? Soha, még az anyám temetésén se fájt úgy a szívem, mint ott, az apósom asztalánál. Abban a három napban. Amikor agitáltam... Agitáltam?! Folyton az járt az eszemben, hogy itt ez a derék, fáradhatatlan öreg, ettől én csakis jót kaptam. Pro prímó: ő szedett fel, ő vitt egy targoncán a tanyájára, mikor a combomba szilánkot kaptam. Pro szekundó: rejtett, dugdosott, s annyira megkedvelt, hogy a Maricáját is nekem adta. És így tovább, mert asszonynak is mindene a lánya, örökké ajándékokkal tömi, az unokáit meg legszívesebben aranyba foglalná. Én, a veje, a mintegy... fogadott gyermeke viszont... Eh!

Elhallgatott, a pipát is letette, s miközben oldalt, egy lomhán elsistergő mozdony-aggastyán irányába nézett, nyakizmain ideges rángás futott végig.

— Te Lóri — szóltam rá csendesen. — Te mégis kényszerből, meggyőződésed ellenére mentél az öreghez? No és a munkád, amit most csinálsz? Azt is utálod?

Lóri sóhajtott.

— Hiszen ha rohadt vagy legalább cinikus lennék! — mondta.

— Micsoda?

— Ha tetszik, ki is röhöghetsz: én szeretem a mesterségemet. Szeretem. S állítólag... a képességeim

se utolsók. De volt, akadt idáig csak egyetlen, igazán nagyszabású megbízatásom is? Akadt a fenét. Most meg garmadával lesz majd. Garmadával. Pedig egyelőre még csak a lehetőségek felmérésénél tartunk... Az öreg, Szidor tatus meg kezdheti elölről és már hányadszor az élete elrendezését. Vén fejjel. Összeszáradva. Amikor egy ilyen öreg már abba is bele szokott rokkanni, ha lakást változtat.

Jobb híján kérdeztem meg:

— Végül is... meggyőzted?

Lóri kifakadt:

— Marhaság! — mondta. — Miről győzhettem volna meg? Hogy új szívet, új izmokat kap? Hogy legalább negyven esztendővel fiatalabb lesz, ha a szövetkezetbe lép? Ugyan!

— Hát akkor?

— Engedett. Az aláírását adta oda. De azt se akárhogyan. Csakis az unokáira való tekintettel.

— Mit mondott? — kérdeztem.

— Amit te is az imént. Ami szóbeszéd volt. Hogy... hátha bajom lesz, ugye, nekem róják fel, ha ott a tanyáján magányos tűzoknak marad, és akkor bajuk támad az unokáinak is. Később. A végleg új világban. Amikor ő már csak emlék, megsárgult fotográfia lesz a falon.

Ismét csak jobb híján kérdeztem meg:

— Ráhagytad?

— Rá — intett Lóri. — Elvégre... az is vigasztalás lehet, az a tudat is, hogy nagylelkűek voltunk. Hogy a szeretteinkért hoztunk áldozatot.

Pipáját zsebre vágta, felállt, és közönyös, megfásult hangon kérdezte:

— Megyünk?

Én is felálltam.

— Mehetünk... Te hova innen?

— Balra, Nikla felé. Tudod: ahol Berzsenyi Dániel tekintetes úr viaskodott a magas vérnyomásával. Az ivadékai meg a nyomorúsággal viaskodnak.

— Elvigyünk? Hány kilométer ide? — kérdeztem.

— Nem fontos — mondta Lóri, s egy lapos kulcsot hintáztatott meg a karikáján. — Saját kocsival vagyok.

— Lottó?

— Őszibarack — nevetett Lóri. — Marica kapta Szidor tatustól. Még tavalyelőtt. Akkoriban egyenesen Bécsbe, az Adlon szálló címére szállította a válogatott, duplán aranyérmes árut az öreg... És ti? Ti merre?

Nyeltem egyet.

— Délnek. M. községbe — mondtam.

Lóri meg se állt, az ajtót is kitárta előttem, úgy kérdezte:

— Kozák Imre?

Megdöbbentem, s hátra is hőköltem, mintha mellbe vágott volna.

— Hát... igaz? Mégis igaz? — kérdeztem.

— Micsoda?

— A hír. Hogy levágással büntette meg az ujjait Kozák Imre.

Lóri már ismét és teljesen a régi flegma volt:

— Állítólag. Bár én nem hiszem — mondta. — Nem olyan fajta ez a Kozák. Semmi hajlama a nazarénusságra.

— Ismered?

— Hogyne. Afféle... gyüszmészkelő ember, ahogy erre mifelénk mondják. Szidor atyusnál szoktam találkozgatni vele... És nem is igazi paraszt.

— Ugyan?!

— Altiszt volt, méneskari altiszt. Valahonnan Mezőhegyes tájáról keveredett ide. A lóért él-hal az ilyen, az a mindene, nem a pacsirtaszó meg a telekkönyvi kivonat. Hát akkor?...

Elbúcsúzott. Könnyedén: a kedélyt hátbavágással fűszerezve, mintha csak futó, mindennapos találkozáson lenne túl. Kocsijába szállva — remek, csapott vonalú Opel volt —, még visszaszólt, hogy aztán felkeressem ám. ha a megyeszékhely utamba esik, Marica igazi háziasszonyok gyöngye, ünnep, élvezet lesz neki, ha vendégül láthat.

Azzal intett, berántotta az ajtót, s el: kék, búgva repülő nyílvessző a Vasút utca ragyás, behúzott nyakú házai között.

Mi is kocsiba szálltunk.

— Vvv-vagány, belevaló egy pacák — mondta a gázra taposva Lombos bácsi.

— Az.

— Mmm-maszek?

— Á, vízimérnök — mondtam. — Megyei alkalmazott.

— Muris.

— Micsoda?

— Hogy mmm-mégis kocsija van. Saját kocsija. És mmm-micsoda kocsija?!

Vállat vontam:

— Hadd legyen. Másnak is van.

— Kkk-kulinak? — rázogatta a fejét Lombos bácsi. — Ha lop, vagy ha megkkk-keneti magát. Esetleg ha a borravalója sok. De mit tud csinálni egy vízimérnök?

— Sok mindent.

— Ppp-például?

— Amit a koma, ez a Burzsák Lóránt: ajándékba kapja a kocsit.

— Az más — tért az ügy felett napirendre Lombos bácsi. — Ajándékba a lll-legkönnyebb Nyugatról idepasszolni egy kocsit.

— Nem onnan, nem Nyugatról kapta.

— Nem onnan? Hát?

— Az apósától. Kertészete és gyümölcsöse volt az öregnek. Exportra termelt.

Lombos bácsi nagyot fújt, és vörösen, pukkadozva mondta:

— Elég gyalázat... Bbb-botrány... A legfőbb ideje volt, hogy megszűnjön az ilyen aaa-anomália.

Elhűlve néztem rá:

— De pukkad — mondtam. — És egyáltalán: mióta anomália, ha valaki exportra termel?

— Nnn-nem az fáj nekem.

— Hanem?

— Ttt-tudja azt maga, csak ebben a dologban is a parasztok pártján van.

És hallgathattam, mert Lombos bácsi menthetetlenül begerjedt, és ismét a lakásügyével hozakodott elő. Hogy ő már régen, ő már a kezdet kezdetén be akart társulni egy szövetkezeti lakásépítkezésbe. De más a szándék, és megint más a tehetség. Mármint a pénzbeli. Hol van őneki kápé húszezer forintja, hogy legalább az építtetők listájára föliratkozhasson? Ellenben ott van Budapesten az a sok bugris, az a rengeteg faluról fölszármazott parasztivadék. Gond azoknak a húszezer forint? Még a százötven-kétszázezer se! Vagy házat örökölnek és eladják, vagy az öregektől kunyorálják ki akár a legszebb öröklakások árát is... Ma még szoronganak, az ideiglenes bejelentő is

főnyeremény nekik, és holnap már a termálvizes, tetőteraszos apartmánba is fitymálva költözködnek be... Nem, ő nem ellensége a parasztságnak, tudja ő, mi az a munkás-paraszt szövetség. De az már mégiscsak furcsa, sőt — disznóság, hogy az ellenforradalom óta azt se tudja, mire költse a pénzét, akkora konjunktúrát élvez a falu. Amikor az átlagmunkás vagy a sofőr, mint ő is, éppen csak megvan, elevickél, ha a családban egyedül keres.

Hagytam, hadd beszélje ki magát, itt-ott még bólogattam is, és csak a végén kérdeztem meg:

— Azért... újságot olvas. Olvas?

Lombos bácsi úgy nézett rám — rémülten, a szemüvege felett —, mintha hirtelen megőrültem volna.

— Már... hogy a fenébe ne! — mondta.

De én rendületlenül folytattam:

— Amit én írok néha, azt is el szokta olvasni?

— El. El hát — méltatlankodott Lombos bácsi. — Már csak kkk-kíváncsiságból is. Miért kérdezi?

— Mert... — kezdtem, de meggondoltam magam. — Különben hagyjuk... Legyen nyugodt, el lesz boronálva a lakásügye. Megvan a kulcsom a főnökéhez.

Ez bizony kitérés volt, csúnya meghátrálás, de mit tehettem mást? Pimasz, kioktató pökhendiség lett volna, ha arra emlékeztetem, hogy éppen egy paraszt hírhedt gépkocsivásárlása adta az ürügyet, hogy megírjam: a valóban meglevő konjunktúra nem az egész falu számára tejfel. Sőt. „Eddig csak ritkán esett róla szó — írtam —, s így a köztudatba se mehetett át, hogy országunk a maga mintegy másfél millió egyéni gazdaságával még Finnországnál is kisparasztibb ország, mert a gazdaságok nyolcvan százaléka nyolc holdon aluli kis-, illetve törpebirtokosoké és egy-két holdas félproletároké. Mit jelent ez? — tettem fel e lé-

nyegbe vágó megállapítás után a kérdést. — Azt jelenti, hogy mert ez a számát tekintve legnépesebb paraszti réteg terményeinek és állatainak csak egészen kis hányadát tudja piacra vinni, hát úgynevezett konjunkturális lehetőségei is kicsik. Ha tehát jelentékeny és az átlagosnál valóban sokkal magasabb jövedelmeket emlegetünk falun, ilyenekről csakis a jóval piacképesebb s így jóval mozgékonyabb és gyarapítani tudóbb középparaszti réteggel kapcsolatban lehet szó."

Ez volt az igazság, a valóságos helyzet tehát, és nem a minden jóban való általános és érdemtelen dúskálás, amikor a tömeges szövetkezetszervezés megkezdődött. Amit is, lám, hogyan fog fel az öreg Lombos? Mint valami megtorlást, hiszen anomáliák felszámolásáról beszél, holott az elsőrendű cél a felemelés: a nagy átlag, a milliós többség felemelése, amivel csupán együtt jár, hogy ezáltal a kiugró és méltán szemet szúró jövedelmek is törvényszerűen lecsökkennek majd.

Lett volna más megjegyeznivalóm is, de azt is elhessentettem, mert az meg panasz, nyavalygás számba ment volna. Hogy az is bolond, aki egy-egy cikk különösebb hathatósságában hisz, ha egyszer érvei még egy bennfentesről is nyomban leperegnek. Mert mi más lenne — bennfentes Lombos bácsi. Többet úton, mint otthon. Mindannak szemtanúja, ami az országban végbemegy. Utasai is tapasztalt, esztergált agyú fickók, s ráadásul a szájuk sincsen bevarrva és nem is felvágósak, hogy a körüljárt, kitapogatott problémákat meg ne tárgyalnák vele. És akkor Lombos bácsi!... Eh, beszéljünk másról, mindegy, hogy miről? Utóbb még azt találja hinni: agyamra ment az írástudói hiúság, gőgből vagy neheztelésből hallgatok,

— Mi az útvonal? — kérdeztem tehát, hogy múlassam az időt, és Lombos bácsi zavarát is enyhítsem.

Az öreg rögtön megvidámodott és egyszuszra, dadogás nélkül vágta ki:

— Khm, Bize—Keleviz—Mesztegnyő—Szenyér—Böhönye. A kkk-következő szakaszt — botlott el a nyelve — majd Bbb-böhönyén, a presszóban tudakoljuk meg... A fff-frászt ezekbe a süket somogyi nevekbe!

Felnevettem:

— Akár egy bakter — mondtam. — Egy igazi, békebeli bakter. Csak a kolomp hiányzott a gajdolásához.

És dehogyis Lombos bácsi mellett — anyám ölében ültem. Hajnalodott, de egy mérges kis mozdony trombita-kéményéből még javában röpködtek a szikrák. Törköly, bagó és fokhagyma bűze viaskodott az anyai nagykendő meghitt, nyugtató levendulaszagával. Tejeskannák kongtak. Utazókosár kiszáradt vesszője nyikorgott. És akkor zörrent, majd nagyot csattant a váróterem befagyott ajtaja. Egy deres, kétlábon járó bunda állt meg a küszöbön. Párát fújt, kolompot rázott és éktelenül rezes, kántáló hangon harsogta:

— Sitke—Gérce—Miske—Káld—Hosszúpereszteg—Bögöte felé beszállás!

Az emlék meghatott és olyan édes, bizsergető érzéssel töltött el, mintha egy találomra kihúzott almáriumfiók kacatjai között megsárgult, régen elfeledett családi fotográfiára bukkantam volna.

Bizonyságul mindjárt el is kántáltam a gyermekkori bakterlitániát, s hogy még ragyogóbb, még teljesebb legyen a füzér, más, még „zamatosabb" községnevekkel is szolgáltam. Sótony, Nyőgér, Bejc, Kám, Borgáta, Paty, Zsédeny, Bogyoszló, szaporítottam a fü-

zér gyöngyszemeit, és mert Lombos bácsi erősen csóválta a fejét, hogy mmm-micsoda marha nevek, és hhh-hogyhogy besenyő nevek, tudattam vele, hogy Somogy a Vérbulcsú-Tar Szeránd-Koppány nemzetség szálláshelye volt hajdan, s igenis besenyők lakták, akik a nádak-erek és ősmocsarak bozótjai közé húzódva még századok múltán is pogányok lehettek.

Vas, a Rába-mellék viszont gyepű, országot oltalmazó határsáv volt, katonának vezényelték oda a besenyőket, nemhiába nevezik „szer"-nek máig is odahaza az egyes rokon „had"-ak fertályait falun, s a megye egyik legkiesebb, zárt erdővidéke se véletlenül viseli az Őrség nevet.

A buzgó mesemondást egy árokba borult, pótkocsis Zetor megpillantása szakította félbe. Felvágott, erősen kátyús erdei nyiladékból próbált rákapaszkodni a köves útra, de fordulás közben megcsúszhatott, felágaskodott, és a nehéz, vaktában nekilódult pótkocsi az árokba rántotta.

Kiszálltunk.

Én csak álltamból vettem szemügyre a benyomott, harmonikafülkés, oldalán heverő gépet, de Lombos bácsi körbe is járta, meg is tapogatta, s ahogy elhátrált, még annak a kiszámításával is megpróbálkozott, hogy ugyan volt-e módja és ideje leugrani a vezetőnek?

— Volt! Lehetett! — állapította meg, majd hirtelen felkapta a fejét, a levegőbe szimatolt, és csodálkozva mondta:

— Illat. Fff-fenyő illat... Itt meg mást se látok, csak nyárfát.

— Onnan jön ni — mutattam a pótkocsira, amely jókora furnérhordókkal volt megrakva. — Fenyőméz-

ga, csapolt gyanta van a hordókban... Arra beljebb. távolabb, mocsári fenyves lehet valahol.

— Aha — pillantott szemüvege felett a gyantacsurgásos, terpentinnel át- meg átitatott hordóra Lombos bácsi.

A saját kocsiját is körüljárta, a „fáradt gőz" kieresztéséről sem feledkezett meg, de a tömény, bódító fenyőillat úgy látszik az orrában maradt, mert mihelyt elindultunk, fejrázogatva mondta:

— Gyanta... A gyantát még értem. De mi az, hogy *csapolt* gyanta? Honnan csapolják?

— Fából — mondtam. — Élő fa tövéből, amelyik a rendelet szerint „pár éven belül kivágásra kerül". A rücskös, elhalt kérget lehántják, simára dolgozzák, az élő, fehér kéregbe: a cambiumba pedig hajkokat vágnak.

— Hhh-hajkokat?

— Úgy van.

— De azok mmm-micsodák?

— Csatornák — magyaráztam. — Befelé hajló, V alakú peremes sebek. Ezekben gyöngyözik elő, és szivárog le egy alkalmas kis cserépbögrébe a gyanta. Ahány hét, annyi újabb V alakú seb és annyi cserépürítés is. Tavasztól őszig, amíg csak a nedvkeringés tart... A kaucsukfából is szakasztottan ezzel a módszerrel csapolják a nyersgumit.

Lombos bácsi eltűnődött:

— Ezt nem tudtam eddig — mondta. — És maga? Maga mióta ekkora szakértője a csapolásnak?

Mosolyognom kellett:

— Már régen, már a kezdet kezdete óta. Úgy hozta a sors, hogy Dunántúl-szerte én keresgéltem össze és raktam meg nincstelenekkel a csapolásra alkalmas vágásterületeket. Még a háború alatt. Száz meg száz

holdak számra... Motoron jártam, Soprontól Pécsig és Bakonybéltől Zalabaksáig. Hogy úgy mondjam: ekkor szerettem bele végérvényesen a Dunántúlba is.

— Jó kis meló lehetett — vélte Lombos bácsi. — Jó kalandos meló... Hány éves volt akkor?

— Hány is?... — találgattam. — Olyan huszonöt. Igen, abban az évben töltöttem be a huszönötöt.

— Azannya! — lódult meg Lombos bácsi fantáziája. — Képzelem, micsoda betyáros kkk-karambolokat bonyolított le a női társadalom rovására.

— Hát... nem voltam éppen faszent. Nem — simítottam egyet a bajuszomon.

De nyomban pirultam is el, mert eszembe jutott, hogy... az ám — Böhönye! Böhönye felé tartunk, és hogy éppen itt, egy részeg, szerelemben tobzódó mocsári erdő mélyén olyan, de olyan kudarc ért!

Azt mondta Kanizsán az erdőfelgyelő, egy cingár, pergamenbőrű, szörnyen pedáns emberke: — Rendben van! Hajlandó vagyok kiszállni.

Panasz, átirat feküdt előtte. A böhönyei gróf erdészetétől származott, és az állt benne, hogy a csapolók — három gyanús egzisztenciájú cigány — visszaélnek a helyzetükkel, amennyiben tilos területre is behatolnak, a vadállományt pusztítják, ezzel szemben a vadőrt, amiért kötelességéből kifolyólag fellépett ellenük, agyonszúrással fenyegették meg.

— Rendben van — mondta másodszor is a felügyelő.

Ezúttal a taxira, másnap reggel, mert csakis autóval volt hajlandó kiszállni, és azt is tudtomra adta, hogy kivételes előzékenysége fejében étel és ital dolgában is hasonló színvonalú ellátásra számít.

Reggel hat óra volt, kellemes hűvösség. A Turul szálló előtt álltunk, s én tessékeltem volna rangos vendégemet a kocsiba, de a felügyelő oldalt lépett, és felemelte a kezét:

— Nem. Várjunk — mondta. — Még nincs minden rendben.

Megnyugtattam, abban a hiszemben, hogy az ennivaló esetleges hiánya aggasztja.

— De igen — mondtam. — Minden rendben van. Már berakattam az ételeskosarat.

— És a csemege? — bökött komázva oldalba, s mutatta agyondohányzott, fekete tövű fogát és vértelen ínyét a felügyelő. — Csemegéről is gondoskodott? Mert én igen. Íme — mutatott a szálloda fényküllős forgóajtaja felé. — Már jönnek is a drágák. Mondtam, hogy várjunk.

Két nő lépett az utcára.

Az elsőt ismertem, a szálloda kerthelyiségének nyári dizőze volt. Csinos kis hang, de sokkal csinosabb nyuszi-pofácska, kissé dúskeblű, koraérett alakja meg egészen tökéletes. Főleg spicces fejjel, borozás közben nézegetve, ahogyan én is meglegeltettem rajta a szememet. Még virágot is küldtem neki, egy csokor tavirózsát, de meghívásáról és itallal való kezesítéséről már lebeszélt a pincér.

— Foglalt — mondta. — Kár bele a konyak. Megissza és passz, kel is fel, egy megyei szivarnál van lekötve.

— Szívből? — kérdeztem.

— Szívből!? — csapott egyet szalvétájával a pincér. — Azon még lehetne segíteni . . . A tulaj barátja az illető. Pesten, valahol a Nagymező utca táján szedte fel a nőt. Nyilván züllött egyet és úgy.

— Helyszerző? — tréfáltam.

— Ho-ógyisne — nevetett a pincér. — Úr. Megyei hatalmasság. Barátilag lett megdumálva, hogy a tulaj őt hozassa le Pestről. Aztán ha félrelépne, ugyanígy: barátilag lenne visszapostázva is. Irány a Nagymező utca. Tetszik már érteni?

Értettem, hogyne, de csak ott reggel, a szálloda előtt tudtam meg, hogy pártfogója és rabtartója, az a bizonyos „megyei hatalmasság" valójában az én pedáns, cingár, erősen negyvenes erdőfelügyelőmmel azonos.

A másik nő szintén szemrevaló, sőt: határozottan szép volt. Karcsú, hosszú lábú s eléggé kebles is, csakhogy . . . hidegen, jellegtelenül szép. Mintha barátnője csakis azért járatta volna magával, hogy a saját bájait még inkább kirakatba tegye.

A felügyelő elemében volt, csak úgy ragyogott, s miután bemutatott a hölgyeknek, még rám is kacsintott.

— Nos? — mondta. — Igazam volt? Két mignon. Egy nekem — ölelte át a dizőzt. — Egy önnek, illetve . . . neked, szép öcsém. Megfelel?

Gondoltam: jó-jó, de mibe fog ez a vállalatomnak kerülni, és főleg hogyan, miféle belégek alapján számolom majd el?

Szerencsére egy öntözőkocsi cammogott el mellettünk, s bár az adagoló ember elég figyelmes volt hátul, néhány porban guruló vízcsepp épp a felügyelő vászoncipőjén freccsent szét.

Azt a megbőszülést?!

Frissen szerzett bátyám táncolt, toporzékolt, és olyan hatalmaskodó tenorban hordta le az adagoló embert, mintha a megyében élet-halál ura és Kanizsa városában legalábbis kisisten lett volna.

Az út során még egy hasonló természetű dührohamot produkált.

Inke határában jártunk, egy szikár, zsokésapkás, vastag bajuszú úrlovast előztünk volna a gesztenyeallében. Ekkor a felügyelő, aki hátul, a hölgyek közt ült és korát, valamint hivatalát meghazudtoló hévvel enyelgett velük, hirtelen előrehajolt, elrántotta a tolóablakot, és valósággal a komoly, őszöreg taxis fülébe ordította bele:

— Állj! Állj! Nem lát, maga kretén?! A kegyelmes úr! Gróf Bethlen István! És maga a port nyeletné itt vele...

A taxis szó nélkül megállt. Megvárta, amíg az egykori miniszterelnök felénk se pillantva, egy mellékalléba tért be, s csak jóval később, már Inkét is elhagyva mormogta:

— Kretén... És Bethlen micsoda? Oltáriszentség? No de hát...

Az erdőt hatalmas porfelleget támasztva, rekkenő hőségben értük el. Mocsári erdő volt, egy darab bozótos, szinte még érintetlen ősrengeteg. Nyárfák, tölgyek és nyírek álltak a szélén. Mind egy-egy óriás az erek, tocsogók és lápkutak partján, és itt-ott térdig a vízben is.

A taxi az utat záró, lelakatolt sorompónál maradt, s mi négyen a megcsapolt, kicifrázott tövű fenyőmatuzsálemek jóval levegősebb és jóval hűvösebb birodalmában telepedtünk le.

Nem is erdő volt az — a mámor s a paráznaság bódító csarnoka. A fák sebeiből s a sebek alá akasztott bögrékből oly tömény, már-már gyilkosan kéjes gyantaszag áradt, hogy a gyér, magasra nőtt fűben éppen

csak vánszorogni bírtak, és meg se kísérelték a rejtezést a részeg, lekonyult bajszú cincérek, a kába futrinkák s a tucatszám párzó, merevgörcsbe szédült szarvasbogarak. És mozdulatlanul, szinte gombostűre szúrva ritka és sose látott nagyágú lepkék is pompáztak. Pávaszemek, fecskefarkúak, citrompillék és a gyönyör borzongatóan szépséges jelképe gyanánt: halálfejű lepkék.

Valahol messze gólya kelepelt, és cséplőgép dünynyögött. Egyébként csend volt: súlyos, tikkasztó, templomi csend. Csapoló embereim — a három megvádolt cigány — elcsavarogtak vagy sziesztáztak talán, s így hasztalan mászkáltam el, és kurjongattam hosszan utánuk.

— Hagyd, kérlek, ne strapáld magad — mondta a felügyelő. — Úgyis ad akta teszem az ügyet, csak a hangulatot rontanák itt azok a nyomorult füstösök.

Ekkor már megivott némi konyakot. Étvágycsinálónak, de a hőség ellen is, mert amint mondta: régi tapasztalat, ő Léva mellett, boldogult nagyapja birtokán, vén cselédektől tanulta, hogy a tempósan fogyasztott, fogakon átszűrögetett töményszesz jobban oltja a szomjat, mint akár a cseberszámra vedelt, leghidegebb kútvíz is.

A barna sört viszont csúsztatónak itta. Üvegből és olyan rutinosan, hogy az üveg szája és csatornának csücsörített nyelve sose ért össze.

Azért így, mert az üvegből ivás fénykorára, azokra az időkre emlékeztette, amidőn mint selmecbányai akadémista ő rendezte hölgyek társaságában a legragyogóbb „piknik-jellegű" kirándulásokat.

Kollégáinak ilyenkor úgy festett az ingmelle, mint csecsemők telepettyegtetett szakállkája, mert mind levegőt nyeltek vagy félreittak, és nem is csoda. Az

üvegből ivás — művészet, és az a titka, hogy az üveg szája és az ital szintje között mindig elegendő levegő álljon rendelkezésre...

Apropó, piknik és művészet. Ő tulajdonképpen művészlélek, ahogy azok a bizonyos hölgyek is a legjobb vidéki színtársulatok művésznői voltak, akiket — á lá Szinyei Merse Pál Majális című remekműve — éppen a természet ölén tudott a legsimábban és legjóízűbben hódításainak virág- és elmúlás illatú herbáriumába illeszteni.

Nem győztem csodálkozni.

Számomra, aki az elegáns titkár címet viseltem ugyan, de valójában csak ügynök, afféle lóti-futi figura voltam a Magyar Gyantánál, még előző nap is magát a tudást, a tekintélyt és az államhatalmat jelentette a felügyelő. Függtem tőle, számolnom kellett ellenszenvével vagy jóindulatával. Egyszerűen azért, mert csaknem valamennyi nagybirtok igyekezett elodázni a csapolás engedélyezését, hiába volt rá megfelelő miniszteri rendelet, és hiába járt elég szép summa pénz is a kitermelt gyanta után.

Az ok kézenfekvő volt.

Az az elv és az a gyakorlat szenvedett sérelmet általa, hogy szentély, természet temploma az uradalmi erdő, oda még gombázónak és gallyszedőnek is tilos a bemenet, a csapolási rendelet viszont mindenféle szedett-vedett népség, sőt — horribile dictu! — még cigányok járás-kelését és garázdálkodását is lehetővé tette a természetnek e sorompók oltalmazta, vadőrök vigyázta magántemplomaiban.

Villámhárítóm, s ha tetszik: kegyes mentorom is volt tehát a felügyelő. Ráadásul a három lépést is szigorúan tartotta, s ha megfelelő bejelentés után eléje járulhattam, még a nagy, topázköves pecsétgyűrű is

azt villogta a kezén, hogy ő tulajdonképpen passzióz ik, szívességet tesz, elvégre neki se ukáza, se különösebb hajlandósága arra, hogy egy penetránsan magánvállalkozás szagú ügyet hivatalice is támogasson.

S most egyszerre ott volt neglizsében nekem, s lelkileg is alaposan kivetkezve magából.

Kurta, csontgombos zeké jét ugyan a megszokott pedantériával fordította ki, és nyújtóztatta el, de az inge már megtüremlett, és ki is buggyant a hasán. Oldalról felfésült, kopaszságát leplező haja összeragadt és hátracsúszott. Gondosan nyírt és példásan rendben tartott kefebajuszán morzsa, tojássárgája és sonka kövérje rezgett.

S ahogyan csevegett, sziporkázott, és legfrissebb szerzeményét, az énekesnőt is kezelte!

Félig hevert, bal könyöke a fűben. Ritkás szőrzetű, májfoltos jobbjával azonban köténys zoknyás, meztelen vállú pártfogoltját ölelte. Alulról, madárfogással és olyan pimaszul, hogy a nő izgékony, szilvamag forma csecsbimbója az ujjai közül ágaskodott ki.

Megvetettem, undorodtam tőle, de irigyeltem is. Hogy vénség, pudvás torha már hozzám képest, és mégis az övé, hatalom és nexus révén az övé, valóságos vagyontárgya a nő, aki dehogyis tiltakozik, dehogyis üti le a testén hernyózó, kitanult ujjakat! Inkább vihog, dörgölődzik, s egy-egy bemondásra vagy trágár elhallgatásra akkorákat nevet, hogy tárt kapuszája mélyén vörösen vibráló garatpecke is látszik.

Ahogy ott elnéztem, egyszer csak mégis térdre állt, és a felügyelő kezét is lerázta.

Talán észrevette, és megszégyellte magát?

Dehogy.

— Fürdenék. Megfürdik Anci — nyafogta. — Lehet?

A felügyelő tapsolt.

— Kittünő! — kiabálta. — Ott hátul, a keresztárokban élő víz folyik.

Talpra állt, meg-megingott és unszolva kérdezte:

— Ti is? Megyünk, pajtikám? Kolosszális lesz!

— Nem, én nem megyek — mondtam. — Nem készültem rá, nincs fürdőruha velem.

— Hülye vagy? — nevetett a felügyelő. — Minek az? Úgy a papnak is könnyű fürdeni. Semmi kolosszális benne... Na, ne totojázzunk. Jössz vagy maradsz?

— Maradok.

— És maga, Babus? — fordult a barátnő barátnőjéhez. — Maga is prűd lett? Maga is félti a bájait? Mióta?

— Malac — mondta szemlesütve a Pestről nyaralni jött barátnő, de nedves, élveteg mosolya egyetértésről árulkodott. — Magának a minden se elég a jóból?

— Nem is. Én kártyában is a dupla vagy semmit favorizálom. No, pá! — hátrált el s bóklászott rabnője után a felügyelő. — Maguk csak szenvelegjenek.

Kissé beljebb mély, tiszta vizű levezető csatorna szelte át az erdőt. Magas, meneteles sáncait szil- és rekettyebokrok kísérték. Szélein selymes, kígyózó sásmezőt mozgatott a víz, s a mindig nedves humusz oly sűrű s oly trópusian kövér nefelejcsszegélyt nevelt, hogy a szirmok folyamatos kék szőnyege egy csecsemőt is megbírt volna.

Sikoly, visongás, majd meg locspocs és fröcskölés zaja hallatszott onnan. Szinte siketítően, mert a zajokat az erdő hatalmas hangszekrénye erősítette fel. S hamarosan azt a förtelmesen obszcén, gyomorfordító helyszíni közvetítést is, melynek során Anci mű-

vésznő kiabálva és fel-felvihogva tudatta velünk, hogy hova nyúlkál, mit művel vele, és mire kényszeríti „mocskos, utolsó disznó"-nak becézett protektora és magyar királyi parancsolója.

Aztán hirtelen csend lett.

Akkora csend, hogy egy dühös, berúgott dongó ideodarángását repülőgép búgásának véltem.

— Na-a-a — mondta kisvártatva a barátnő.

Nekem dőlt. Melle hullámzott. Hidegkék, pillátlan madárszeme keresztbe fordult. Hajtövén és eltikkadt, cserepes szája szélén verejték ütött ki.

— Na-a-a! — mondta még egyszer, most már sürgetve, és megmarkolt, belém markolt, de ellöktem.

El kellett löknöm, mert hiába voltam egyébként vérmes és mohó, úgy megcsömörlöttem mindattól, ami történt és tőle is, hogy csaknem elhánytam magam.

Kitakartan, fektéből nézett rám. Megbámult, s a sárló, halálra sértett nőstény dühével mondta:

— Takony! Piszok homokos!

Azzal felugrott, s elszaladt: a megnémult, perverz kettőshöz szégyentelen harmadiknak szaladt.

Elmondhattam ezt Lombos bácsinak?

Semmiképpen se. Hiszen már azt is szégyelltem, a saját féktelen, megveszekedett természetemet okolva szégyelltem, hogy amikor dolgom van: egy tragédia vagy legalábbis egy végzetes kiborulás körülményeit megyek felderíteni, Böhönye nevéről éppen egy ilyen esetnek kellett eszembe jutnia.

Így ettem, majd meg azzal vádoltam magam, hogy már eleve: már gondolatban is hazudozó farizeus vagyok, elvégre . . . mi köze egy szeszélyes, tu-

dat alól felbukkanó emléksornak az ember napi gondjaihoz, arról nem is szólva, hogy... Horatius is — cum jure successionis — éppen a magamfajta mód felett fennkölt és utólag botránkozó alakokra hagyta rá a nil admirari felfogó módszert és elvet.

Ami pedig a községneveket illeti: nem is lenne olyan halva született dolog egy... mondjuk így — útvonal-regény. Arról könyv, hogy mit sugall a térkép, a tetszhalott pillanatok millióiból miféle feltámasztásra érdemes mozzanatokat rezdít meg egy mai garabonciás emlékezetében, és hogy...

— Mi az isten?! — mordult fel ekkor Lombos bácsi. — Katonák! Sose volt határsáv ez a vidék itt!

Elcsodálkoztam.

— Katonák? Hol? — kérdeztem, mert e késő délután szembe nyilazó ellenfényei miatt csak egy végtelenben találkozó nyárfasort tudtam érzékelni.

— Ott! Nem látja? — dohogott Lombos bácsi. — Egy most ballag ki az útra, egy a fa mögött lapul, egy meg az árokban hasal... A fenébe is! Sose érünk így célhoz.

Megálltunk: a kocsit lemeszelték.

Az a katona meszelte le, aki unott, hányaveti járásával az út közepére sétált ki.

— Mi van? Mi kéne, kisapám? — kérdezte tőle Lombos bácsi.

Kedélyesen, amúgy félszájjal, abban a tudatban, hogy nekünk aztán rendben a szénánk, s így merő okvetetlenkedés csupán, amit megállításunkkal a kiskatona művel.

De igazoltatónk süketnek tette magát.

— Menetlevelet! Igazolványt! — mondta. — És a csomagtartót is nyissa ki! Értem?

— Miért? — vette rossz néven Lombos bácsi a ke-

ménykedést. — Gyakorlat van talán? Szórakozik a jonép?

— Az az én dolgom — mondta a katona. — Maga azt tegye, amit mondtam.

— Ez ám a príma gyerek — próbálta eltussolni szégyenét és neheztelését Lombos bácsi. — Ez még tábornokságig is felviszi. Csak agyon ne verjék közben.

Előkereste a menetlevelet, elő a személyi igazolványát is, s az enyémmel együtt a katonának nyújtotta.

— Itt van — mondta. — Hadd legyen egy kis élvezete, ha már annyira unatkozik.

A katona rá se hederített.

Lapról lapra és rovatról rovatra végigböngészte a papírokat. A kocsiba is benézett, hogy egyeznek-e vajon az eredeti pofák az igazolványok rablóvezér fotóival. Még nevetett is: rendkívül ritka, kapa után leduggatott fogsorát mutatta. De aztán ismét mogorva képet öltött, és dölyfösen, az egyenruha sáncai mögül kiszólva kérdeze:

— Több nincs?

— Micsoda? — fortyant fel Lombos bácsi. — Mi kéne még, ha volna? Meztelen fotókkal és sportújsággal ezúttal nem szolgálhatunk.

— Papír! — mondta gorombán a katona. — Arról, hogy mi dolgunk erre! Értem?

Gondoltam: most jön a visszalövés, most tanítják ki Lombos bácsit, amúgy jól bevált kincstári módra.

Közbe is szóltam volna, hogy megelőzzem a csetepatét, de Lombos bácsi gyorsabbnak bizonyult.

— Aaa-ahhoz magának sss-semmi köze! — vett rajta erőt úgy a dadogás, hogy a szemüvege is lecsúszott. — Mmm-macerálja a kedves mmm-menyasszo-

nyát. Hhh-huligán maga, nem a mi katonánk! Ide azzal a mmm-menetlevéllel!

Megfogtam a karját.

— Lassabban — mondtam. — Van itt igazolvány szerivel, hadd szórakozzon a koma.

Elő is vettem vagy hármat, s úgy nyújtottam át, hogy éppen az írószövetségi jutott fölülre.

A katona szétnyitotta, belenézett és elröhögte magát.

— Mit röhög? — kérdeztem megütközve.

A sapka betyárosan félrevágott ellenzője alól hamisítatlan vagány-szempár villogott elő. A született és elkapatott kötekedő tekintete, aki a világot és önmagát is ünja, s csak attól éled, akkor érzi, hogy a császárok császára, ha másokon szánkázhat végig.

— Mit röhög? — kérdeztem még egyszer, de most már ingerült, fenyegető éllel.

— Ez is papír? — csípte sarkon és lengette meg igazolványomat a katona. — Még szép, hogy nem a Magtalan Anyák Egyesületével akar megetetni... Hol a megbízó levél? Mi a francokat császkálnak maguk erre?

Borosan vagy kissé fiatalabb fejjel biztos kirobbantam volna. Már gyereknek is olyan voltam, hogy panasz és könnyek nélkül szenvedtem el a bántást, de az igazamat és önérzetemet sértő méltánytalanság dühöngő, vérszomjas oroszlánkölyköt csinált belőlem. Ilyenkor se láttam, se hallottam, csak neki az aljasul hegyibém mászók torkának, hogy még a hírhedt utcarosszákat is tikácsolva, kifordult nyelvvel mentették ki a szorításomból.

Az önbíráskodó indulatnak ezen az esztelen, elemi erejű kirobbanásán később sokat tompítottak az évek. Megzabolázták, és át is lényegítették, mihelyt

rájöttem arra, hogy a toll is fegyver tud lenni, s hogy a másokat ért igazságtalanság megtorlása mindenféle magánhadakozásnál előbbre való.

Ott az országúton is hallgattam.

Hallgattam, és csak akkor szólaltam meg, amikor már leszállt fejemből a vér, s a gyomrom reszketése is csillapodott.

— Rendben van — mondtam. — Ha *önnek* nem jó az igazolvány, lássuk, mit szól hozzá a feljebbvalója? Szálljon be, kérem.

A katona ismét vigyorgott.

— Azt már nem! — mondta.

— Hát?

— Maguk szállnak ki. Lássam.

Csak néztem.

— Miért? Szabad megtudnom? Motozást eszközöl talán?

A katona most már nem is titkolta, hogy élvezi a helyzetet, és széles jókedvében még ironizált is.

— Motozás?! — mondta. — Séta lesz, ahogy kívánta... Jelzem, egy ilyen súlyemelőnek, mint maga, direkt üdülés lesz a séta.

Lombos bácsit valósággal a hideg rázta, s a katona helyett engem támadott meg.

— De nagyon lapít! Le se bbb-barnítja ezt a pofátlan, megveszekedett palit?

— Nyugalom, fater — mondta a katona. — Előbb a csomagtartót is megmutatja nekem. Mozgás.

Kiszálltunk, majd a csomagtartó szemrevétele és tartalmának gondos széthányása után kezdetét vette a séta.

A séta bizony, hiába őrjöngött Lombos bácsi, hogy oltári hülyeség, amit csinálunk, s a katonát is hiába korholták és riogatták a társai, mondván:

— Ne marhulj, meginť marhulsz? A te frakkod lesz elkapva a végén, Motován!

Az út kásás volt, a dűlők feljárói valóságos agyag- és kátyútengerek, s mi félcipőben.

Nem is állt be Lombos bácsi szája, ahogy ott velem együtt csúszkált, meg-meglódult, s a dágvány nehéz agyagtésztáját dagasztotta. Rólam már lemondott, végleg halvérű, pipogya alaknak ítélt, bár egyébként — szitkai és tornagyakorlatai szünetében — akkora hatalomnak igyekezett feltüntetni a katona előtt, hogy mosolyognom kellett, pedig nem voltam humoromnál. Elcsigázott, és bosszúterveket kovácsoltatott velem a hideg, tartósra konzervált harag.

A katona viszont hallgatott, fütyörészett, s hogy fokozza a tempót: remek, kurtaszárú utászcsizmájával mindig a legnagyobb latyakba gázolt bele.

Ettől Lombos bácsi végképp kiborult.

— Aljas! — mondta. — Ezt még megbánod, kkkkeservesen megbánod! Vért fogsz ppp-pisálni, öcsém!

Mire a katona, mert végre megszólalt, de oda se nézett, és még csak nem is lassított:

— Nincs pofázás — mondta.

Megálltam, döbbenten, elfehéredve, mintha azt ordította volna teli torokkal, hogy állj, robbanásveszély, aknamezőn vagyunk!

Ugyanígy, a lelki süketségnek éppen ezzel a szenvtelen, megállapító formulájával mondta ötvennégy tavaszán is egy markos, tagbaszakadt rendőrszakaszvezető:

— Nincs pofázás!

Bár dicséretére legyen említve, néhány súlyos, jól meghúzott lépés után azt is hozzátette még:

— Úgyis ki lesz kérdezve, minek ugrál itt?

Éjjel két óra lehetett.

Telehold sütött, kökény virágzott, gyermekek sírtak fel álmukban, szerelmesek keresték egymás száját, és a hosszúfalusi erdők mélyén — mintha árvíz, földrengés vagy háború dúlta volna a vidéket — egy egész község táborozott.

A házat őrizni csak az öregek és a láncuktól megszabadított kutyák maradtak otthon.

Állítólagos távoli rokon, egy borostás, jócskán bepálinkázott paraszt csengetett be pesti lakásomra a hírrel, hogy otthon a járásban megint okoskodik a hatóság, mindenestől közösbe akarja hajtani Hosszúfalut. És hát... intézkedjek, húzzam a vészharangot, amíg nem késő, elvégre „mást programútam, amikor a képviselőválasztás volt, és az országházban is más lett ígérve, még egy gyönge kis esztendeje is alig."

Nem hittem neki.

Hajnalig dolgoztam, a koffein, a nikotin és az altató mérge még ott zsibongott az ereimben, amikor az éjjeli személlyel Kelenföldre érkezve, addig nyomta a csengőt, hogy végre lelket riasztott belém, és ajtót nyitottam neki. Bár vonakodva s meglehetős ellenérzéssel, mert szeme vérben úszott, nyelve elelbotlott, és még a kémlelő ablakon bebeszélve is megéreztem rajta a felböfögött hagyma és a legvadabb bundapálinka bűzét.

És előadása is zavaros volt, nemcsak félhajnali, ajtóstól házba rontó megjelenése.

— Cudar világ volt! Cudar! — mesélte. — Teherautószám gyöttek hegyibénk, még a kemencék száján is bekurkásztak utánunk a népnevellők... Ehe! Csak ám nekünk is megvolt a magunkhoz való

eszünk. Az asszonynép siketnéma lett, mi férfiak meg a rokonságnál, a szomszéd községekben dekkoltuk át a megszállás idejét.

— És most? Most mi van? — kérdeztem. — Mit csinálnak?

— Várunk — mondta a követségbe jött rokon. — Az lett mondva: még visszagyönnek. Meg az is, hogy... korán röhögünk. Az nevet, aki utoljára nevet.

Ezt se hittem el.

— Ki mondta? — kérdeztem.

— Bajnok. A Bajnok Jenő. Még meg is fenyegetett. Ököllel fenyegetett meg.

— Magát?

— Mindenkit. Aki csak ott volt. Amikor... végre eltakarodtak a teherautók.

— És ezt Bajnok, Bajnok elvtárs, a járási titkár tette.

— Ő! — fogadkozott az atyafi. — De mennyire, hogy ő. Csaknem szétdurrant, olyan vörös lett a feje. Nem hiszi?

Csak legyintettem, mert nem a hitről volt szó. Bajnok jellemével és a tulajdon emberismeretemmel ellenkezett a kép, amelyet hívatlan vendégem a megszállásról s a titkári ökölrázásról festett.

Alig egy esztendeje, mindjárt az 1953-as kormányprogram meghirdetése után, a megyei pártapparátusból került a járás élére Bajnok. Orvosnak, sebeket gyógyítani, mert olyan elődje volt, aki paraszti származék, meztéllábas cselédgyerek létére csizmaszárral verte a szerinte megátalkodott, szabotáló öreg gazdák fejét, csak hogy a begyűjtési verseny vörös zászlaját percre se kelljen nélkülöznie.

És főnöktársa, a járási tanács elnöke se volt különb.

Megesett, hogy az egyik legszorgalmasabb és legvallásosabb községben éppen nagyszombat napján rendelte el a kulákok kitelepítését. Majorokba és faluszéli zsellérházakba, s a tisztességnek és a tapintatnak olyan kicsúfolásával, hogy az emberek húztavonta, cókmókkal megrakott szekerek magát a barkás, allelujás feltámadási körmenetet vágták újból és újból ketté.

Bajnok tehát a jóvátétel s a kiengesztelés jegyében vállalta a járási titkárságot. Komoly, megállapodott, jó harmincas ember volt, s az önképzésben és önismeretben is igazi elöljáró. Bár eredeti szakmája a géplakatosság volt, a mezőgazdasági technikum levelező tagozatára iratkozott be, mondván: nincsen született vezető, egy jellegében mezőgazdasági foglalkozású járást csakis a megfelelő szaktudás birtokában lehet lelkiismeretesen és eredményesen elgondozgatni.

S a rokon szerint most *ez* a Bajnok, egy ilyen megfontolt, körültekintő egyéniség rendelte el Hosszúfalu megszállását, és fenyegette meg ököllel a lakosságot is . . .

— Lehetetlen — mondtam. — Nem kígyó, hogy a bőrét cserélgesse, ennyire nem változhatott meg Bajnok.

— Változás? — húzta el a szót, és emelte meg bozontos szemöldökét a rokon. — Ki beszél változásról? Nem Bajnok és nem is a személye számos itten.

— Hanem micsoda?

— A pozíciója. Parancsol, de neki is parancsolnak. Aztán ha maga rádörrentett, hogy nem áll, vissza a

parancs, ő, a Bajnok elvtárs is megretirál. Képpel se fordul többet Hosszúfalu felé.

Abban maradtunk, a családfa ismételt felrajzolása és a rokoni kapcsolat tudomásulvétele után azzal utaztattam haza az atyafit, hogy rendben van, utánanézek a panaszuknak, mégpedig olyan formában, hogy a megyei titkárt kérem meg: ha valóban rajta lenne, vétesse le a szervezés napirendjéről Hosszúfalut.

Néhány nap múlva telefonáltam is, a megyei titkárt kapcsoltattam, de a beszélgetés elmaradt, pedig a „házon kívül van"-t hallva, a titkárnőnek ugyancsak lelkére kötöttem a visszahívást, és másnap is rátelefonáltam, hogy micsoda dolog ez, ismer engem a titkár elvtárs, lehetetlen, hogy ne hívott volna vissza, ha a kérésemet tolmácsolják neki.

A titkárnő türelmet kért, hogy rögtön intézkedik, a titkár elvtárs előző nap kiszálláson volt, és csak az éjszakai órákban érkezett vissza a megyeszékhelyre, aztán kattant, percegett és trillázott kicsit a készülék, majd a titkárnő:

— Sajnos, most sincs szerencséje az elvtársnak — mondta. — Azt hittem, csak a szobájából ment ki, pedig végleg távozott, és ma már vissza se várható a titkár elvtárs. Mit mondjak neki? Milyen ügyben tetszett keresni?

Nyomban kocsit szereztem, és minden dolgomat félbehagyva, abban a meggyőződésben sarkantyúztam sebes vágtára a sofőrt, hogy baj van otthon, igazat mondott a rokon, okkal nem akar szóbaállni velem a megyei titkár, és mégis elkéstem, így is elkéstem.

Vagy háromszáz népnevelő lézengett föl-alá az alig ezerlelkes község egyetlen utcáján. A házak — meg-

annyi erőd: zsaluik csukva, és csukva a kapuk is. Fény csak a kocsmában és a tanácsházán.

— Mit műveltek itt? Ki rendelt ide? — támadtam neki az egyik népnevelőnek, akiben egykori kisiskolás társamra ismertem.

— Sétálunk, az időt lopjuk— mondta a cimbora. — Hivatalból, kérlek, a pártbizottság utasítására. Engem speciel leltár, rovancsolás várna otthon. Tegnap zártam volna az első negyedévet. Na de hát...

— Mit csinálsz? Mi a beosztásod mostanában? — kérdeztem.

— Népboltos vagyok, árudavezető. A kertvárosi körzetben enyém a legnagyobb üzlet.

— És?

A köpcös, cipóképű cimbora, aki jelmezül viharkabátot, síbakancsot, bricseszt és vadászharisnyát viselt, erre végigmért, hogy valóban hülye vagyok-e, vagy csak megjátszom magam, és nagyot köpött:

— Ezt érdemeljük — mondta. — Köpést a pofánkba... Mit ér az én szavam? Mit tudok mondani egy parasztnak? Semmit. És mégis itt esz a fene. Azon a címen, hogy állami fegyelem kötelez rá, mint alkalmazottat. És itt is maradok. Pedig a hecc vastagja még csak ezután következik.

— Betörtök?

— Az is lehetséges. Ámbár a kapuk betörésének nem sok teteje lenne momentán... Tudod, hová bújt, hol táborozik már a második napja Hosszúfalu?

— Hol?

— Az Iharos erdőn. Miattunk. És Bajnok elvtárs mégse enged. Azért se enged. Az a terv, azzal tartott eligazítást, hogy oda is kiviteti a népnevelőket.

— Merre találom?

— Bajnokot? Elment. Azzal ment el az eligazítás

után, hogy erősítést hoz. Pedig az igazat megvallva, már a tűzoltóságot meg az utcaseprőket is mozgósította... Hé, hová? Be van az mostan sózva, úgyse találod meg, pajtás!

S én mégis, annál is inkább meg akartam találni, de közben mást gondoltam.

Ahogy az erdők közt, a zalai madzagvasút töltését átszeltük, fényszórónk csápjai egy keskeny, fák alá búvó erdei csapás bejáróját tapogatták végig. Kegyetlenül fel volt vágva, mintha legalábbis körmös traktorok osztaga hasogatta volna agyon, s a mély keréknyom peremén itt is, ott is szalmacsorgás világított.

Erre mentek, erre menekült el a falu — gondoltam.

Megállítottam a kocsit, kiszálltam, s azzal küldtem el a sofőrt, hogy talán a kocsmában tanyázzon le, az lesz a legalkalmasabb hely, ha pedig éjfélig se kerülnék elő, egész nyugodtan zörgesse fel az igazgatótanítót. Agglegény is, ismerősömnek se mai, nála mindig akad üres ágy és felesleges pokróc.

A hold már felkelt, de fényt még nem adott, s így vezetőm a sárban és a cuppogó sötétben továbbra is a szalmacsorgás maradt.

Vagy egy óra hosszat mehettem már a kifakadt rügyű bodzák és a javában virágzó kökények fanyar, hullámokban áradó szerelemszagában, amikor egy bozótos surjánerdő sarkáról két árnyék lépett elém.

Két fenyegető, vasvillás árnyék.

Őrségben voltak, az elmenekült község állította ki őket holmi biztosító lánc első párja gyanánt. Mondtam nekik, hogy ki vagyok, még öngyújtóval is odavilágítottam az arcom elé, hogy hiszen ismernek, ismerhetnek, engedjenek tovább, de csak álltak, mar-

kuk a felmeredő vasvillák nyelén, és csak sokára mormogta igen mogorván a termetesebbik őr:

— Voltak magánál, voltak. A rokonja riasztotta magát, mégis itt a baj... Dumára pedig nincs szükség.

Aztán mégiscsak utamra engedtek.

— Hadd menjen — mondta a másik őr. — Legalább kigyönyörködi magát az *„elvtárs"*. Se a front, se más istennyila nem bánt még így el Hosszúfaluval.

A tábort — mindvégig a szalmacsorgás nyomán haladva — egy őstölgyekkel gyéren behintett, tündéri tisztáson találtam meg. Ide szoktak kirándulni madarak és fák napján az iskolások, és a hagyomány szerint Bezerédj Imre, kuruc brigadéros is itt vonta össze lovasait, mielőtt a Rába vonalát elálló labancokra rácsapott volna.

Sárvár alatt sűrű berek a csere,
Leselkedő labancokkal van tele.
Sűrű a cser, még sincs annyi levele,
Mint amennyi lompos labanc bújt bele.

A látvány siralmasan megrendítő volt: a tisztáson néhány füstös, alig pislákoló tűzrakás; a szekereken dunyhák, bugyrok, véndők és lábasok; emitt fel-felhorkanó megbéklyózott lovak, amott elhevert, békén szénázó tehenek; a nyughatatlan, jövő-menő férfiak kezében betegsárgán himbálódzó istállólámpák... És nekem mégis és újra meg újra ez a remek, pattogó ritmusú kurucvers dobolt a fülembe, ahogy a halott ember szobájában is tovább járja a maga útját, és a gyászolók botránkozására váltig zengeti futamait a zenélő óra.

Hiába mentem szekérről szekérre — nem álltak

velem szóba. Mintha fantóm vagy zárt intézetből szökött mániákus lettem volna, még a rokon is csak a vállát rángatta, amikor arról próbáltam meggyőzni, hogy elmenekülésük csak késlelteti vagy bonyolítja, de semmiképpen se tudja megakadályozni a katasztrófát. Inkább jelöljenek ki három-négy embert, és gyerünk: irány a megye vagy Budapest, én magam leszek a szószólójuk, és a felelősséget is teljes egészében vállalom, ha a megyei pártbizottság is hajthatatlannak bizonyulna.

Sűrű a cser, még sincs annyi levele,
Mint amennyi lompos labanc bújt bele.

Visszautam közben szégyen, tehetetlen düh és lelkifurdalás mardosott, s ahogy a sarat és a kilátástalanságot egyszerre gázoltam, egy másik őrlánc, de most már rendőrök őrlánca tartóztatott fel. Azzal, hogy vissza, maradjak veszteg, „bekerítő hadművelet" folyik, illetve: mehetek, de csakis abban az esetben, ha szabad mozgást biztosító, különleges megbízólevelet tudok felmutatni.

Nem tudtam többé uralkodni magamon.

Üvöltöttem, s a mellemet döngetve olyasmit kiabáltam, hogy tessék, lőjenek keresztül, én azért is megyek, nekem a fő-fő tótumfaktummal, Bajnok Jenővel van sürgős elintéznivalóm, s a záróláncot szétszakítva úgy nekilódultam, hogy a közben előkerült osztagparancsnok előbb egy riasztólövést, majd egy rendőrlegényt menesztett utánam.

Rohamlépésben.

Ez mondta, ez a markos, tagbaszakadt szakaszvezető, mert az éjszakai erdőt át- meg áthasító fenyegetődzést sehogy se tudtam abbahagyni:

— Nincs pofázás — mondta egy beszélő automata bádoghangján. — Úgyis ki lesz kérdezve, minek ugrál itt?

A tanácsházára vitt, egyenesen a „bekerítő hadművelet" kiagyalója és parancsnoka: Bajnok Jenő elé. Jelentésében mint gyanúsan viselkedő, sőt: tettlegesen hatósági közegellenes egyén szerepeltem, s ugyancsak elcsodálkozott, s még a sapkaellenzőjét is hamisítatlan civilmozdulattal taszította fel, amikor Bajnok — érdemeinek nyugtázása helyett — szemközt nevette.

— Gratulálok, remek egy fogás — mondta. — Ilyen erővel a saját főnököket, a megyei kapitány elvtársat is előállíthatták volna. Elmehet... Azaz — fordult most hozzám aggodalmaskodva, bár tekintete még mindig nevetett — előbb egy kérdést. Kölcsönös volt?

— Micsoda? — kérdeztem.

— Ej, hát a tettlegesség, amiről a szakaszvezető bajtárs beszélt.

— Lópikula volt ott, nem tettlegesség — feleltem. — Csak a láncukat szakítottam át.

— Csak! — nyomta meg a szót Bajnok. — Jól van, elmehet bajtárs — intett a szakaszvezetőnek. — Üzenem: csak higgadtan, tapintatosan. Semmi erőszak.

Megvárta, hogy kettesben maradjunk, pálinkával és feketével kínált, s ujjait pattintva mondta:

— Kellemetlen egy kaland. Bár — hogy őszinte legyek — tanulságos is... Mit kell magának örökké hátulról jönni? Ha előre értesít, tőlem, első kézből kaphatott volna információt.

— Miről? — támadtam neki. — Hogy „semmi erő-

szak"? Nótaszóval, zenére masíroznak szövetkezetbe a parasztok?

— No, nem — mosolygott Bajnok. — A túlzás nem az én szakmám. Túlozni csak a vigécek és a szerelmesek szoktak. Ami pedig az erőszak vádját illeti: eddig még ujjal se értünk senkihez. És nem is fogunk. Ebben bizonyos lehet.

— Gyönyörű!

— Tu-udom! — intett gúnyosan Bajnok. — Lelki terror is létezik, és emlegetni is divat mostanság. De nincs szerencséje. Megelőzőleg még csak a „nehéztüzérség" se volt bevetve nálunk.

— Miféle „nehéztüzérség"?

— Nna, maga is szentember ám! Megszorítottuk az adóprést? Nem. Volt végrehajtás vagy tagosítás? Még úgy sem. Felemeltük a beszolgáltatási kvótát? Egyáltalán nem. És azokat is békében hagytuk, még csak kísérlet sem történt a kiemelésükre, akik lázadozva, és másokat lázítva tiltakoztak a szervezés ellen. Pedig az utóbbira — mármint a kiemelésre — a törvény is módot adott volna.

És Bajnok mondta, egyre csak mondta a magáét: higgadtan, szenvtelenül, s annyira belegyőződve vélt igazába, hogy se megállítani, se meggondolkoztatni — legfeljebb csak agyonütni lehetett volna.

Elnéztem pufók, sápadt, tágpórusú arcát és súlyos, hirtelen hízott termetét, ahogy ott a hajnalt és a bekerítő hadművelet híreit várva fel s alá járkált. Tudtam, hogy kisétkű, hogy csakis a megváltozott életmód: az íróasztali munka rakta rá fölösen a kilókat, és valahogy mégis . . . monstrumnak, ijesztő és kérlelhetetlen gólemnek láttam, aki csak megy, nyomul, törtet, mintha gépezet hajtaná, s aki el se hinné — még feltartóztatva és mellen ragadva sem hinné el,

mert csakis a célra van beállítva — hogy eközben odakünn, az Iharos erdőn egy egész falut, százakat kerget kétségbeesésbe.

Mitől lett ilyenné? Mi vetkeztette ki türelmes, megértő, gondra és fájdalomra fogékony természetéből? A hatalom? Arra lett elrettentő példa, hogy az ingatag jellemet és a fogyatékos tudást előbb-utóbb szörnyeteggé vagy rögeszmés őrültté változtatják a folyton meghajló fejek és versengve csattogó bokák? Vagy a rokonnak van igaza, aki követségbe jött? Janicsárfajzat és pusztán parancsot teljesít Bajnok, de annál sokkal gőgösebb, hogy ezt el is ismerje, s így inkább érveket gyártva, és tulajdon magát igazolva próbálja elfogadhatóvá tenni a megyei pártbizottság ellentmondást nem tűrő fejlesztési programját?

— Parancsot kapott? — állítottam meg végül is Bajnokot az idegesítő fel s alá járkálásban.

— Parancsot? — nézett rám értetlenül. — Mire?

— Amit csinál! — mondtam acsarogva. — Amivel egész Hosszúfalut világgá kergette.

— Megint nagy szavak... És milyen nagy szavak! — csóválta meg a fejét Bajnok, majd neheztelését leküzdve így folytatta:

— Nem volt parancs. Én magam kezdeményeztem a szervezést. Kísérlet céljából. Ellenpéldának, hogy egész konkrét legyek.

Mi derül ki?

Az a képtelenség, hogy a hosszúfalusi szervezéssel éppen a járástól dicstelenül megvált titkárelőd barbár, parasztpofozó módszereire akart rácáfolni Bajnok.

Amidőn helyrehozta már a károkat, és a legkiáltóbb igazságtalanságokat is orvosolta, az egyik pártbizottsági ülésen azzal a mottóval tartott előadást munka-

társainak, hogy a paraszt mindenkor ellenszegül az erőszaknak, az okos, türelmes szót azonban annál inkább megérti, és meg is szívleli. Ki kell választani tehát egy falut, s a legjobb járási erőkkel házról házra járva oda kell hatni, hogy a kormányprogram meghirdetése utáni szórványos pánikot és általános meghátrálást bátor előretörés kövesse. Kiindulásul az adott faluban, majd a tapasztalatok alapos mérlegelése után az egész járásban is.

Helyes volt ez az elvi alap?

Minden bizonnyal, jelentette ki visszaemlékezve is szerfelett magabiztosan Bajnok. És arról már nem a járási pártbizottság tehet, hogy ez az abszolút bizalom és ésszerű számítás hisztériával találta szembe magát. Hisztériával és szövetkezetellenes uszítással. Mert az nem esett véletlenségből, azt izgatásnak kellett megelőznie, hogy a beszélgetés elől a szomszédos községekbe spriccelt szét a hosszúfalusi gazdatársadalom.

De nem úgy verik a cigányt!

Az sem megy, az is lehetetlenség, hogy harcát a lázítás, maradiság és hisztéria ellen csak úgy egyszerűen feladja a jebé. A beismert kudarc, a politikai presztízsveszteség ebben az esetben azt jelentené, hogy egyrészt valamennyi, még kívülálló paraszt a markába röhögne, s a jövőre nézve valósággal iskolapéldának fogná fel a hosszúfalusiak dekkoló taktikáját, másrészt a már szövetkezetes parasztság is meginogna hitében és abban a meggyőződésében, hogy jól választott: övé a holnap és nem a rendszer bukására spekuláló magángazdáké.

— És a rendőrség? — kérdeztem. — A rendőrséget miféle „elvi alapon" vetette be?

Bajnok mosolygott.

— Ne izgassa magát — mondta. — A haja szála se görbül meg egyetlen pártfogoltjának se. A rendőrlánc csak eszköz. Az a feladata, hogy lehetőséget teremtsen.

— Mihez? Mihez, az isten szerelmére?!

— Ami az eredeti célunk is volt. A beszélgetéshez.

— Éjjel. És ott a tisztáson... De hisz ez őrültség! — kezdtem el ismét ordítozni. — Ki áll ott szóba a maga népnevelőivel? Én is hiába mentem. Még én is, pedig... S ha vérontás lesz? Őrzik a tábort. Vasvillások őrzik. Ott a telefon: egyúttal papot, mentőkocsit és sírásót is küldjön a beszélgetéshez, maga... szervező zseni!

— Mit ordibál? — mondta csendesen Bajnok. — Ha felelni kell, majd együtt felelünk. De elsőnek maga.

— Tessék?!

— Legyen nyugodt — folytatta Bajnok —, nekünk is vannak informátoraink, és egy kis logikáért se szoktunk a szomszédba menni. Jártak magánál? Hajaj, a rokona, bizonyos... Nóta Ferenc volt el panaszkodni Pestre. És maga fellovalta, hogy... így s úgy, legyen karakán, ne engedjen a negyvennyolcból Hosszúfalu. Ha pedig mégis okoskodik, mégis ugrálni mer az a szarházi Bajnok, maga egyből kitekeri a nyakát, amilyen oltári magas összeköttetései vannak.

— Nem igaz! — tiltakoztam. — Ebből csak annyi történt meg, hogy...

Bajnok leintett:

— Hagyjuk. A részletek más fórum elé tartoznak. De a tény, a lényeg már letagadhatatlan: elsőre csak a férfinépség pucolt meg az okos beszéd elől, a magával való tárgyalás után viszont testületileg, pere-

puttyostul vonult fedezékbe Hosszúfalu... Csak „úgy", a saját esze után? Kötve hiszem. Felbiztatták. Ahogy maga az erdei kirándulás is tisztára provokáció... tudja, mit? Legjobb, ha maga is elvonul innét. Szép csendben, mintha nem is találkoztunk volna. Az eredmények úgyis minket és csakis minket igazolhatnak. A maga számára nem terem itten babér.

Nem lett igaza.

Jó fél esztendő múlva leváltották, és legjobban kompromittált embereivel együtt a pártból is kizárták. De miféle vigasz vagy elégtétel volt ez a hosszúfalusiak számára, akiket a szó szoros értelmében bekerítő hadművelettel hajszoltak be Bajnok Jenőék a szövetkezetbe?

Ismét a rokon, Nóta Ferenc mondta pesti lakásomon, miután a Központi Ellenőrző Bizottság határozata köztudomású lett, és Hosszúfalu arról is meghallott egyet s mást, hogy az üggyel kapcsolatban nekem is kijutott a magamé:

— Szép kis büntetés — mondta. — Úgy rúgták farba Bajnokot, hogy a valóságban még magasabbra repült.

— Hogyisne!

— De bizisten! — fogadkozott a rokon. — Még csak a megyéből se hurcolkodott el, állami vállalatnál lett igazgató. Munkája, gondja fele annyi se, a fizetése meg jóval meghaladja a régit.

— Az lehet, meglehet — mondtam. — De pártbüntetést is kapott. A legsúlyosabb pártbüntetést kapta. Kizárták.

— Ajaj — legyintett a rokon. — Attól még vígan röhög. Annyi az neki, hogy a magamszőrű embernek a bolhacsípés is nagyobb.

— De miért?

— Mert Bajnoknak csak a neve volt *komonista*... Egy igazi *eltárs* — mondta meghatóan kificamított szóval a rokon — még puskával a hátában se vállalta volna a megűzésünket. De nem ám... Azt mondom én: kutyának is hitvány, a saját gazdáját is megmarja alkalomadtán, akit a vezérviszketegség mozgat.

Puskával a hátában, és... nincs pofázás.

A katonaruhás vagány merev, gittesen szürke lárvaképére pillantottam, és ahogy tovább léptem — sután, megtántorodva, mert az epegörcs kínjával nyilallt belém 1954 tavasza —, magától jött, a katona fegyvere és pokrócgorombasága kérdeztette velem: s ha itt is ez megy? Ha a lezárt út és a fickó vagánysága szintén valami gyalázatosságot leplez? És... miért is ne? A vidék begyepesedett, isten háta mögötti „terület"-nek számít. Úgy lehet: a népe is görcsösen ragaszkodik megszokott viszonyaihoz és életmódjához. És... itt van Kozák Imre, itt a levágott ujjak esete is!

A cimbora: Burzsák Lóri ugyan kétli, hogy keservében, a földjét siratva fogott volna saját magára fejszét, de attól még nem Lórinak — a másik ismerősnek: Danka Illésnek lehet igaza.

Mert... iszik, pusztítja magát civil szemmel nézve, és Budapestről is csak elvétve mozdul ki, de a szíve érzékeny, és ezzel a nagyszerű, igazlátó szívvel talán a világból is többet ért meg, és többre is megy, mint más a maga gyalogjáró tapasztalataival.

Igaz: jómagam a szövetkezeti mozgalomnak már a fogantatásánál is ott voltam, de ott az elvetéléseknél és koraszüléseknél is. És mégis hittem, mindig

hittem, és hirdetni se szűntem meg soha, hogy a kibontakozás és boldogulás módozatait csakis a közös, egybeszántott parcellák birodalmában találhatja meg, és próbálhatja ki a magyar falu.

Csak az a kérdés: helyes volt-e ez a feltétlen hit?

Ó, nem az utólag mindent igazoló végeredmény és nem is a tulajdon lelkinyugalmam vagy írói reputációm miatt!

Egyszerűen azért, mert akik a gyakorlati megvalósítás formáját és ütemét kitervelték, elrendelték és végrehajtották, a „hogyan"-t illetőleg csakis elvben ismerték el a beleszólás jogát. Magyarán: ha az ember helyesbítő javaslatokat tett, bírált, vagy netán felháborodásának adott kifejezést, azzal intették le, hogy ... ugyan kérem, maga rémeket lát, maga üvegházi növény, magának nincs meg a kellő forradalmi gyakorlata.

— Helyes! — mondta egyszer is Legilletékesebb Hely, miközben annak a beadványnak a lapjait pergette, amelyet a hosszúfalusi és egyéb esetek miatt az aggodalom és a harag fogalmaztatott meg velem. — Helyes, hogy maga nyitott szemmel jár — mondta —, és még helyesebb, hogy mindezt itt le is írta. Csak abban téved, hogy tapasztalatait felfedezésnek hiszi, és a mi számunkra is ilyen jelleggel tálalja. Mi ezekről a visszás jelenségekről tudunk, és mert mégis van benne figyelemre méltó vonás, a maga beadványa annyiból érdekes, hogy *alulról* mutat meg bizonyos ... szüléssel járó problémákat.

Közbe akartam szólni, de Kioktatóm az asztalnak dőlt, és meggörbített mutatóujját is rám emelte.

— Nézze — folytatta —, maguk fiatal művészemberek a végletek rabjai. Tegnap ujjongtak, lelkesedtek, és ma valósággal a permanens megrendültség

állapotában vannak. És miért? Mert a forradalom útját mindvégig széles és nyílegyenes betonnak gondolták... És itt van a másik ok, ez a túlzásba vitt, járványos falukultusz is. Jól van: vizsgálódjanak, de azért arról se feledkezzenek meg, hogy amit látnak, az csak része az egésznek, és mint ilyen is csupán átmeneti állapot. Ellenkező esetben úgy járnak, mint az egyszeri szűzlány, aki tele idealizmussal az első csókjára készül, de randevúra menet egy szülőszobába talál benyitni. Mi várja ott? Vért lát, jajgatást, sikoltozást hall, az asszonyi sorsnak éppen a legfájdalmasabb jelenete tárul fel előtte. És mi az eredmény? A kislány megijed, megrendül, és úgy megcsömörlik, hogy még a csóktól is elmegy a kedve, pedig abból még nem születik gyerek.

A hosszú és keservesen egyoldalú eszmecseréből akkor az világlott ki, hogy azért a síró vagy öklüket rázó parasztok se olyan ártatlan bárányok, mint amilyeneknek egyes válságba került és elfogult szerzők feltüntetik őket, és én is jobban teszem, ha félresiklások gyűjtögetése és piszkálása helyett inkább az eredmények iránti fogékonyságomat fejlesztem.

Magyarán... legyek kerítő, vásári vigéc, gondoltam, s egy presszó sarkába húzódva azon tűnődtem el, miután a beszélgetés legfontosabb mozzanatait már feljegyeztem, hogy az is bolond, aki a noszogatást és az ünnepélyes deklarációkat komolyan véve, a közíró szerepét hivatásának próbálja tekinteni.

Az országútról agyonnyesett, gubancos törzsű fűzfák közé tértünk le. Megmaradt hajtásaik nedvesen, kifakadásra készen piroslottak, mintha az ígérkező

tavasz s az éppen lebukó nap valamennyit míniumba mártotta volna.

A fűzfaliget közepén földbeásott csőszkunyhó és egy rádióskocsi állt.

Előtte őrszem.

— Maguk itt maradnak — mondta a katona.

Taszított egyet a sapkáján. Feneketlen köpenyzsebéből előhalászta igazolványaimat, s minket az őrszem gondjaira hagyva, a rádióskocsi lábtójára hágott.

Lombos bácsi fújt, szakadt róla a víz, és bőszen, levegő után kapkodva lihegte:

— Ez ppp-példátlan! A hhh-harisnyám is csupa egy latyak. Ha ennek a rohadt stricinek nem tekeri ki a nyakát, hát...

A kocsiból — a lábtót nem is használva — ekkor egy nyurga, tiszti váll-lapos alak ugrott le. Megrángatta magán a köpenyt, hüvelykujjait is nagyhirtelen végigcsúsztatta derékszíja alatt, tisztelgett, és arcát szigorúan összeszedve a nevemet mondta.

— Igen, én vagyok — bólintottam.

A főhadnagy — mert főhadnagy volt a nyurga, kissé borostásan és elnyúzottan is üde, rózsás arcélű tiszt — erre szívélyesen elmosolyodott, s a kezét nyújtva így szólt:

— Tudom. Már találkoztunk.

Jobban megnéztem magamnak:

— Igen? Nem emlékszem.

— Nem hát, mert... volt ott egyenruhás elég.

— Hol?

— Fóton, a határvadász altisztképzőn... Az elvtárs horgászni szokott kijárni oda, az iskolaparancsnok vendége volt, én meg kiképző ugyanott.

Így már volt hova tennem emberemet, bár személyét Fót s az altisztképző megnevezése se tette is-

merősebbé. Valóban: a munkába belefásulva, pár esztendőn át elég gyakran jártam ki a fóti kastély erdőnyi, rezervátumszerű parkjába. Mélyén sekély, eliszaposodott halastó vett körül egy miniatűr „Robinson-sziget"-et. De aztán Gyermekváros létesült Fóton. A lehalászott, kikotort tó s a rendbe szedett sziget ladikázások és vízi csaták színhelye lett, én pedig Budapesttől délre, a dömsödi agyaggödrök partjára helyeztem át a pecázó harcálláspontomat.

A főhadnagy hirtelen elkomorodott.

— A katonám, ez a félkótya Motován — mondta —, csak pimasz volt, pimasz a végtelenségig, vagy a fegyverét is magukra fogta?

— Nem, az ijesztősdi ezúttal elmaradt — mondtam, bár Lomos bácsi könyöke arra biztatott, hogy itt az alkalom, minden sérelmünket adjam csak nyugodtan elő.

— Akkor is elkapom a göncét — így a főhadnagy. — A rend kedvéért meg a saját érdekében is. Mert... jó katona, rámenős gyerek, esze is van a csirkefogónak, de mániákus. Ha rájön a bolondja, szakmányban, élvezetből ugráltatja a népet. Motován!

A kiáltásra egyből ott termett: ugrott, fordult, dobbantott, és nyársat nyelten húzta ki magát elővezetőnk.

A főhadnagy végigmérte, még körül is járta, és zárt fogú, vészjósló csendességgel mondta:

— Kihallgatás. Ha bevonultunk — kihallgatásra megy. Ok: a szokásos. Leléphet. Lépjen le. Majd még privátim is elbeszélgetünk, Motován.

A katonának szeme se rebbent, s csak akkor sandított felénk egy gúnyosat, amikor a főhadnagynak már háttal volt.

— Hagyja — mondtam a főhadnagynak. — Úgyis

javíthatatlan. Se oszt, se szoroz a kihallgatás egy ilyen gyöngyöm-legénynek.

— Akkor is megfegyelmezem — maradt állhatatos a főhadnagy. — Mint író, maga se ismer reménytelen ügyet. Igaz?

— Hát?... Különben... mit csinálnak itt maguk? Gyakorlatoznak?

— Olyasformán.

— Miért csak... formán?

— Mert muszájból.

— Értem. A szervezés miatt riasztották az alakulatot.

A főhadnagy úgy bámult rám, mintha hirtelen megbolondultam volna.

— A rossebeket — mondta. — Átdobtak valakit.

— Hol?

— A határon. Valami diverzánst.

— Délről? No csak.

— Á, Nyugatról, a nyugati határon.

— És maguk itt, a Balaton alatt keresik? No hiszen.

— Mit gondol? — oktatott jólélekkel a főhadnagy. — Hülye egy ilyen diverzáns? Legyen nyugodt: fineszes és kiképzést se akármilyent kapott. Először befelé tart, és csak aztán: Pécs, de az is előfordul, hogy Szeged irányából kanyarodik Pestnek... Mit nevet? Valami hülyeséget mondtam?

Öröm volt bennem, a megkönnyebbülésnek valami csodálatos, csiklandó jóérzése nevettetett meg. Hogy... eszerint rémeket láttam, egy diverzáns, „csak" egy diverzáns miatt zárták le és fésülik át ezek a derék, szemfüles katonák az országutakat, és örömömben még a programon kívüli egyórás sárdagasztást is humorosan fogtam fel.

— Mit nevet? — kérdezte még egyszer és most már indulatosan a főhadnagy.

— A túrát. A gyalogtúránkat — mondtam. — Úgyis keveset mozgok, egész felfrissített a maga „rámenős" Motovánja.

Hirtelen alkonyodott.

Utunkat már csak kigyújtott fényszórókkal tudtuk folytatni, pedig vissza a kocsinkig a főhadnagy terepjáróra ültetett, s így nemcsak a gyaloglást spóroltuk meg — időt is nyertünk.

Ez a gesztus még Lombos bácsit is jobb kedvre hangolta, bár lelkének fazeka azért továbbra is pöfögött, és nyilván az ógás-mógást is vastagabb kiszólásokkal fűszerezte volna, ha megmondom neki: igazság szerint ő is hibás volt, mi a csudának erőltette a bratyizó, majd sértően fölényes hangot?

Szél támadt: viharos, kibontott ostorú fergeteg. Esőt, majd darát is hozott, és úgy bepaskolta a szélvédőt, hogy útitempónk egész a vánszorgásig lelassult.

S még így is csaknem feltaszítottunk egy oldalra billent, félig árokba csúszott Skodát.

Lombos bácsinak a lélegzete is elállt, nemcsak a szava. Megmeredt. Sapkaellenzője alól kövér verejtékcseppek gördültek alá, és füzérbe sorakoztak bozontos szemöldökén.

— Kkk-kettő null — nyögte ki végre.

— Hogyan? Mit mond? — kérdeztem.

— Ez a mmm-második karambol, amit megúsztunk máma — felelte. — Harmadszorra nem lesz szerencsénk.

Megrázta a fejét, hogy csak úgy záporoztak szemöl-

dökéről a verejtékcseppek, s csak most nézte meg magának alaposabban az előttünk veszteglő Skodát.

— Hát ez? — mondta a legőszintébb szakmai megbotránkozással. — Ennek itt se gazdája, se stopplámpája?

Volt gazdája, csak aludt, és olyan mélyen, hogy Lombos bácsinak ököllel kellett dörömbölnie a kocsi tetején, hogy nagynehezen magához térjen.

De mihelyt felocsúdott és kettőt-hármat masszírozott az arcán, olyan élénk lett, mintha legalábbis pezsgőfürdőből szállott volna ki, és mély, borízű hangon kérdezte:

— Hány óra, uraim?

— Hat múlt — feleltem a megrökönyödött Lombos bácsi helyett.

— Mázli! — bólintott erre önnön magának gratulálva az országúti alvó. — Nagy mázli. Itt is virradhattam volna. Négy után erre a madár se szokott járni.

Nyújtózkodott, majd a kocsiból is kilépett, de kényelmes irhabundáját — mint valami felesleges bőrhüvelyt — az ülésen hagyta, s ahogy fényszórónk kévéje telibe kapta, csaknem felkiáltottam, mert teljesen ősz, fedetlen feje az öreg Liszt Ferencének megdöbbentő hasonmása volt.

— Doktor Nardai Elek — nyújtott kezet — L.-re tartok, ott a körorvosi rezidenciám. Bevontatnának az urak?

— Aaa-akkora a baj? — kérdezte szemrehányásait lenyelve Lombos bácsi.

— Komplett — mondta éktelen nyugodtan a doktor. — Szeleptörés, kivan az aku, és a gyújtásom is rendetlenkedik. Amennyit nyúzom, már csak egy rakás ócskavas ez a szemétláda itt.

Lombos bácsi megvakarta a tarkóját, és szinte bocsánatot kérve mondta:

— Az ám, csak sss-se sodrony, ss-e kötél.

— Parancsoljon! — csapta fel kocsija vastagon sáros csomagtartójára a doktor. — Aki, mint én, majorokba is kimászkál, el se induljon vontatókészség nélkül. Ma is használatban volt.

Lombos bácsi elébe járt a Skodának, rövid sodronyra fogta, s csak aztán jutott eszébe, hogy megkérdezze:

— Mmm-merre tartsak? Mi az útirány, doktor úr?

— Csak előre — mondta a doktor. — El se tévedhet. Miért? Önök hova tartanak?

— M.-re — feleltem.

— Abba a koszfészekbe? — így a doktor. — Bajomig még csak-csak, el lehet menni az úton, de aztán? Igaz is: van már szállásuk? Várják önöket?

— Nem — mondtam. — De nem tesz semmit. Valahol majd csak megalszunk. Máshol se várna baldachinos ágy.

— De féreg, bolha s miegymás annál inkább. Nálam éjszakáznak! — jelentette ki határozottan a doktor. — Mi az a húsz kilométer plusz? Reggel, világosban még a duplája is smafu... Mehetünk? — fogta át Lombos bácsi vállát. — A szerkesztő úr talán hozzám lesz szíves beszállni. Önök már úgyis urhatják egymást. Nyeregbe, öregem.

— No de... — ellenkezett volna Lombos bácsi, de a doktor nem hagyta szóhoz jutni.

— Igaza van — mondta. — A megérkezést majd jelzem. Hármat dudálok, ha a vityillómhoz közeledünk.

A doktornak nemcsak a szavai, a mozdulatai is rendkívül céltudatosnak bizonyultak. Remekül, a

kormányt csak ujjhegyével érintve vezetett. Zsebéből szivartárcát vett elő. Egyből, még véletlenül se tapogatva utána. Öngyújtója is első csettintésre működött, s a szivarfüst is valósággal bűvészmutatvány gyanánt lövellt ki az orrából, ahogy az első mély szippantás után kissé hátradőlt, és a dohány zamatát élvezve így szólt:

— Ízlik? Csináltatom, saját kompozíció, azért olyan kurta és olyan karcsú ez a „bűzrudacs".

— S azt lehet?

— Csináltatni? Hogyne, ha állandó üzletfél, s főleg ha megfizet érte az ember. Különben... hogy tévedt erre, mi dolga itt a világ peremén, szerkesztő uram?

— Előbb én is kérdeznék valamit.

— Tessék.

— M., az a bizonyos „koszfészek", szintén a doktor úr pacientúrája?

— Hogyne. — Bólintott a doktor. — Másik orvost itt napi járóföldre se talál.

— Legutóbb, hogy megindult az általános szövetkezetszervezés, nem volt ott valami különös eset?

A doktor eltűnődött.

— Nem, nem emlékszem — mondta. — Pedig a memóriámmal nincs baj, azt még nem kezdte ki az idő. Milyen esetre gondol?

— Öncsonkításra. Egy illető, név szerint Kozák Imre fejszével csapta le a jobb keze középső és mutatóujját.

— Fejszével? — rázta meg fejét a doktor. — Ki van zárva. A fejsze nem vág alulról felfelé. Szerintem inkább késbe vagy beretvába kapott bele, dulakodás közben csonkulhatott meg Kozák.

Szemrehányóan kérdeztem:

— Tehát... emlékszik? Mégis emlékszik?

— Így már igen. És arra még inkább, hogy lóháton jött, hajnalban zörgetett fel, s a lábán is alig tudott megállni a maga Kozákja.

— Annyi vért vesztett?

— A fenét. Nem is vérzett, már otthon drótból húzott a csuklójára szorító kötést. Részeg volt, tökrészeg, s annyira bűzlött a mindenféle szesztől, hogy a reparálása közben csaknem én ájultam el.

— Mit mondott? Mondott valamit?

— Egy árva szót se. De még az ujjai lemetélését is szisszenés nélkül nézte végig. Mert az ujjaival nem volt mit kezdeni. Lógtak. Épp csak a felső bőr, némi megroncsolt cafrang tartotta az első két ízületet. Azért mondom: fejszéről szó sem lehet. Aztán... mi értelme lett volna az öncsonkításnak? Csupa liszt már a feje, réges-rég túl van a koma a regrutakoron.

— A fáma is más okot mond, ami azt illeti.

— Igen? — kérdezte inkább csak a társalgás kedvéért, mint valóban érdeklődve a doktor. — És mit mond? Mi volt a lényeges ok?

— Zaklatták. Hallani se akart a szövetkezetről, mégis rákényszerítették a belépésre. Erre hazament, és kétségbeesésében az ujjain állt bosszút. Mert azok okozták a vesztét. Azok fogták a nevét odaadó tollat.

A doktor elmosolyodott.

— Romantika. — mondta. — És annak is ponyvastílusú. Pedig ahogy így elnézem és a beszédéből is kihallom, a szerkesztő úr vidéki származás kell hogy legyen. Az?

— És ha igen?

— Akkor tudhatná, hogy tipikusan városi észjárásra, hogy úgy mondjam: szatócslelkületre vall, és lélektanilag is hamis ez a... „magam és a világ he-

lyett az ujjaimat büntetem" variáció. A paraszt nem ilyen. A paraszt a vagy-vagy megoldások híve, és nem szokta dekára mérni az indulatait. Ha valóban nekibúsul, fogja, s a fejét lövi szét, vagy felköti magát. Volt ilyen esetem.

— Mostanában is?

— Nyert.

— Hány?

— Kettő. Az egyiket, egy öreg mufurcot idejében levágták és megélt, de a másikat, aki asszony volt, még aránylag fiatal, menyecskekorú teremtés, már én se tudtam az életbe visszahókuszpókuszozni.

— Az ok?

— Elég prózai. Az öreg attól rettegett, hogy föld híján majd kenyérhajat se lök neki elegendőt a família, a menyecske pedig magtalan volt. Magtalan, és szinte rettegett.

— Mitől?

— Attól, hogy magára marad. Hogy se gyerek, se föld, amiért az ura valamikor elvette, most majd otthagyja, és el is válik tőle. Ezek igen, ezek normális, érthető esetek, és azon se csodálkoznék, ha részegen, kocsmai tusában hagyta volna ott Kozák az ujjait. Most dühös a nép, dühös vagy inkább... zavarodott. A somogyi meg egyébként is a „bicskás" epitethon ornánst viseli. Hanem... tudja, mi bosszantja és dühíti a legjobban?

— Micsoda?

— Hogy... „választott". Hogy Kis Péter és nagy Pál, illetve ez és ez a község a szövetkezeti utat választotta. Holott... a *vállalta* vagy az *elfogadta* kifejezés felelne meg a valóságnak. Igazam van?

— Tökéletesen. Ámbár — vettem védelembe pon-

gyolán fogalmazó kartársaimat — olyan paraszt is akad, aki választott. Aki még ma is egyéni gazda.

— Hogyne, mert őrült vagy ütődött az illető — bólintott a doktor. — Gyufaszállal próbálja megállítani a gyorsvonat kerekét. De én a józanokról beszélek. A józan bölcsekről. Azokról, akik már esztendők óta azt mondogatták, hogy otromba alakoskodás, egymás becsapása az agitáció. Hozzon a rendszer törvényt, hogy mától fogva csakis szövetkezetek létezhetnek Magyarországon, és akkor ámen, akkor mindenki közösbe megy. Meg lesz mentve a család és a szomszédság szemrehányásaitól.

Most én bólintottam:

— Meg. Meg hát. S a felelősségtől is. Elvégre a muszájból mondott *igen* semmire se kötelez. Még arra se, hogy az eresz alá álljunk, ha meg talál eredni az eső. Arra meg különösen nem, hogy az eleve átoknak ítélt és megutált holnapért csak egy szalmaszálat is keresztbe tegyünk.

A doktor meg-megrázta a fejét, hümmögött, és nevetve mondta:

— Meglepő okoskodás. Még meg is ejtene, ha egyvégtében harmincöt esztendőt töltve falun, az utóbbi időben se láttam, se hallottam volna... Egyébként örülök. Örülök, hogy a szerkesztő úr mellesleg szenvedélyes debatter is. A társaságom meg egészen odalesz.

— Társasága?

— Igen, a társaságom — bólogatott a doktor. — Néhány falusi csodabogár. L. község krémje. Ugyanis... özvegyember, afféle magányos farkas lennék, de a vityillóm azért sohasem üres. A magnóm, tévém, kesekny vetítőm és a könyvtáram akkor is „üzemel", ha úton vagyok, vagy éppen beteghez hívnak

el. Haha! Nem is ház az a ház — maszek kaszinó. Menedék a magányosság és az elhülyülés ellen. Ott igen, ott majd a szerkesztő úr is kedvérevaló vitapartnerekre talál. Különben... mi újság Pesten? Melyik a legutolsó sztori, azt követőleg, hogy a Holdat is hibridkukoricával vettetné be Hruscsov?

A doktor „vityillója" lapított U alakú, belső frontján végigtornácos, régi divatú kúriának bizonyult. Már elég hézagos, kivénhedt almáskert mélyén állt. Betérő útját ropogós, hófehér mészkő múrva borította, és embermagas, szegletesre nyesett bukszussor fogta közre.

Bár jöttünket csakis a motorzúgás jelezte, a belső udvar fényárral fogadott, s mire a kocsikból előkászmálódtunk, a feljáró lépcsőjére egy negyvenes, délceg tartású, barna-piros nő állott ki.

— Ő *az* Elvira — mondta a doktor. — Gondnok, szárazdajka, és felülmúlhatatlan konyhaművésznő... Semmi vész — veregette meg a házvezetőnő félmeztelen, telt húsú karját. — Csak a talicskám rohadt le. Volt közben valami?

— Nem, semmi. Csak a népboltos Miska felesége küldött gyógyszerért.

— Mit kért? Ridolt?

— Persze. Megint elővette az epegörcs.

A doktor kajánul nevetett.

— Az! De előbb őt vette elő az anyós. Hogy pazér, lyukas a keze. Az isten pénzét is nájlonbugyogóra prédálná el... Vendég?

— Három.

— Máris? Mégpedig?

— Hát... az intéző úr, Gyuri bácsi meg a baromorvos Béla a Györgyikéjével.

— Jó, köszönöm, Virus... Igaz is: a szerkesztő úrék éjszakára is itt maradnak. Hátul, a fürdőszobás vendégszárnyat gondoltam nekik. Rendben van?

— Mindig — mondta, és mért fel félszemmel, de tetőtől talpig Elvira. — Most fűtsek be, vagy később is ráér?

— Nem fontos. Egyáltalán nem fontos — mondtam, és hőköltem is hátra, mert a délceg, királynői tartású teremtés hirtelen elébem guggolt, és mire tiltakozhattam volna, már ki is oldotta cipőfűzőmet.

A doktor jót mulatott rajtam, és magasba kapott lábbal, szintén a cipőfűzőjét oldozgatva mondta:

— Hja kérem, a mi házunk szentély. Itt olyan a rend, mint a mohamedán mecsetekben. Ide csak oldott saruval, papucsban szabad belépni... Parancsoljanak.

Tágas, hallszerű előcsarnokba tessékelt be. Képtárnak is nézhette volna az ember, mert minden bútorzata csupán három rend bőrgarnitúra volt, a megfelelő gyalogasztalkákkal és állványos hamutartókkal. Falait első tekintetre is kvalitásos akvarellek és olajfestmények borították, egészen újkeletű műanyagpadlója pedig olyan tükrösre volt dörgölve, hogy már szattyánpapucsosan, csoszogva is csak a legnagyobb elővigyázattal tudtunk elközlekedni rajta.

Innen már Elvira asszony kalauzolt tovább.

Végig egy kongó, boltíves folyosón, amelynek egyszerre volt alma-, szárított levendula- és kloroformszaga. Majd a forduló következett, beugrójában egy érettsárga, rohamsisakos csontvázzal, s nyomban utána a szállásunk. Egy nappaliféle s egy szőttesfüg-

gönnyel elválasztott háló, amelyből fürdőszoba is nyílt.

— Meleg vizet is parancsolnak a kedves vendégek? — kérdezte Elvira, miután mindent megmutatott, s a mosdó csapját is kipróbálta.

— Nem, köszönjük — mondtam, látván, hogy a kád tartálya fafűtéses. — Úgyis elég fáradsága van velünk.

Elvira elmosolyodott.

— Fáradság? — vonta fel könnyedén a vállát. — Elfáradni csak a mezzőn, kapálás meg eggyelés közben lehet. Hát akkor... tessenek megtisztálkodni, a többit majd a doktor úr intézi.

Fejet hajtott, kecsesen s a már ismerős méltósággal. Sarkon fordult, s oly sudár, egyenes derekú járással ment el, hogy csak úgy harangozott rajta a szoknya.

— Ppp-pazar! — mondta utána gyönyörködve Lombos bácsi.

Gúnyosan nézhettem rá, mert azonnal kijavította magát:

— Ppp-pazar, hogy... micsoda összkomfortba kerültünk. Látta? Mm-még kölni is van a mosdó polcán... Cscscs... csak az a csontváz! Csaknem frászt kaptam, ahogy elibénk ugrott. Mi lehet? Házi kkk-kísértet? S pláne rohambilivel a fején!

— Fogalmam sincs — mondtam. — A doktor bácsit kell megkérdezni. Ő majd megmondja.

Meg is mondta.

Hamarosan jött, még vastag jégharisnyákat is hozott, mert felpapucsozásunk közben észrevehette, hogy csupa lucsok a zoknink, és miután lábunkra beszélte, jókedvűen mondta.

— Balek Samut kérdezik? Samu — műalkotás. Sa-

ját kreáció. Az az eszmei mondanivalója, hogy... ember, ne háborúzz, mert odaátról is lőnek. A címe pedig, mert címe is van, fügefalevél helyett viseli: „Kellett neked rohamsisak, te okos?!"

— Vvv-valódi csontváz? — kérdezte jobb híján Lombos bácsi.

— Samu? Dehogy — mondta a doktor. — Samu csak preparátum, iskolai segédeszköz. A sisak ellenben annál valódibb. Még én használtam annak idején. A fronton tökfedőnek, később bográcsnak.

— Bbb-bográcsnak! Hol? — kérdezte Lombos bácsi.

— Rzsev mellett, a fogolytáborban — mondta a doktor, miközben mutatta, hogy merre kövessük. — Csak az álladzó szíját kellett drótra cserélni, s kitűnő bogrács lett. Percek alatt puhára főtt benne a krumpli. Apropó: krumpli. Egy kis miegymás, néhány hideg tál lesz a vacsora. Csak úgy köröm közül, a társaságom körében fogjuk elfogyasztani.

Bosszús lettem, bosszús és ingerlékeny. A doktor kúriája és elképesztő összkomfortja azokat az időket hozta vissza emlékezetembe, amikor egy zsidó gyárosfamíliánál, majd egy felvidéki, a csehek alatt „földreformot szenvedett" grófi kastélyban voltam házitanító, s minduntalan attól kellett rettegnem, hogy mikor mondok vagy teszek olyasmit, ami baklövésnek bizonyul majd, s ami által nyomorult, bárdolatlan fickó leszek a kiváltságosok szemében.

És zavart, már-már az elviselhetetlenségig mutatványnak tetszett a doktor modora is. Minél könnyedebb és minél nagyvonalúbb próbált lenni, annál inkább.

Az meg végképp az idegeimre ment, hogy Lombos bácsi valósággal el volt bűvölve, s megfelelő hálaszavak híján azt se tudta, hogy miféle mosolyokkal, haj-

longásokkal és gesztusokkal fejezze ki örömét és elégedettségét.

A könyvtárba mentünk. Helyesebben egy tágas, álpillérekkel csarnokosított szobába, ahol még az ablakok frontján, a közbülső falsíkok előtt is könyvespolcok álltak.

Jókora, kandallószabású cserépkályha fűtötte, s akár valami klub központi helyiségében, itt kapott helyet a doktor televíziója, keskeny vetítője, lemezjátszós rádiója és magnetofon-készüléke is.

A mély, szükség-fekhelynek is megfelelő fotelekben négyen vártak ránk, holott megérkezésünk alkalmával Elvira még csak három vendégről tett említést.

— Soltész György. Vulgó: Gyuri bácsi — mutatta be elsőnek a társaság legidősebb tagját a doktor. — Községünk élő anakronizmusa s a jelen pillanatban még a környék len-, kender-, ricinus- és cukorrépa-átvevője.

A beajánlásra sovány, csontos, sasorrú öregúr emelkedett fel. Úgy tetszett: csak akarnia kellene, s akár a mennyezetet is elérhetné a homlokával. Divatos, aprókockás flanellinget és sötétkék gépészruhát viselt, ami ugyan hozzá volt igazítva az alakjához, de így is maradt valami jelmez jellege.

— Örvendek, részemről a kitüntetés — mondta, és kezén olyan tapintás esett, mintha levedlett kígyóbőrt vagy dohányzacskónak szánt, napon megaszalt disznóhólyagot tapintottam volna.

— Ő pedig Györgyike. Bocsánat: Guzmics Béláné, a mi üdvöskénk — intett, és bókolt a társaság egyetlen hölgytagja felé a doktor.

Az „üdvöske" húsz-huszonkét éves lehetett. Csak úgy duzzadt az egészségtől, s arcának kicsattanó pirossága még a vastagon felrakott púderen is átütött.

Szeme kicsi volt, kicsi és üvegesen kék, mint az éppen kikristályosodott gálickő. S ezt a kicsiséget csak még inkább eltúlozta koromfeketére pingált „csodálkozó szemöldök"-e. Ruhája valami bolyhos, rendkívül finom anyagból való egybenszoknya volt, s nyakából — egész a köldökéig — gyermektenyérnyi díszmedália csüngött alá.

— Jé! Pesti, és bajusza van. Csókolom — mondta, miközben egész az orromig nyomta karminos végű, felékszerezett kezét.

A férje már evett.

Az elefánt lomha, kanalazó mozdulatával éppen valami pástétomos kenyérszeletet emelt a szájához, majd tüntetett el, de szinte egyetlen nyelésre, amikor összeismertetésem a társasággal megkezdődött.

Tömpe orra, széles, vastag ajkú szája és hirtelenszőke kefehaja maga a testet öltött jámborság és jóindulat volt, az egész ember pedig egy maszületett, rózsásan malacbőrű óriáscsecsemő.

— Béla vagyok — mondta váratlanul mély hordóhangon. — Béla, a baromorvos. Áldást, békességet.

Azzal visszatottyant a fotelbe, és máris újabb harapnivaló után nézett.

Utolsónak egy korán őszült, szúrós tekintetű fiatalember fogott velem kezet. Karcsú volt, magas és kissé hajlott. Orra tövétől a szája sarkáig mély, fájdalmas vonás húzódott.

— Jó estét. Kaszás Ferenc — mondta csendesen, amiért aztán a maga szellemesnek vélt, handabandázó modorában így kötött bele a doktor:

— S a többi? A többit miért nem mondod, Fiúka? Barátunk pedagógus, tudniillik — magyarázta. — Olyan káder, aki önként, idealizmusból helyeztette magát falura. Most aztán szenved. A tempó búsítja.

Pedig haladunk, naponta, szemlátomást haladunk, ha ezt a haladást mégúgy vánszorgásnak is böcsmöli Fiúkánk.

Kaszás összevonta a szemöldökét, majd gondolt egyet, s gúnyos kis fintort vágva mondta:

— Érdekes. Eddig csak eredeti voltál. Mindig és mindenáron. Most meg már népieskedsz is? Sajnálom, csalódtam benned doktor bácsi.

A doktor megfelelt neki, bár nem valami meggyőzőre sikerült a riposztja.

— Szamár! — mondta. — Már a dicséret is fáj? Nemcsak idealista — puritán is vagy? És én még azt hittem: cikktéma leszel, kedvet kap hozzád a szerkesztő úr! Béla — fordult a rendületlenül táplálkozó baromorvoshoz. — Te is letorkolsz? Te is a hímmimózát játszod, ha megbiztatlak?

Az óriáscsecsemő nyelt egyet, a száját is megtörölte és nyájas, szolgálatkész igyekezettel mondta:

— Soha! Rendelkezz velem. Tudod, hogy minden tiszteletem a tiéd, hallgatlak, Elek bátyám.

— Süsd meg a tiszteletedet — mosolygott savanyúan a doktor. — Inkább a teóriádat fejtsd ki. Hogy mikor meg hogyan kellett volna lebonyolítani a szövetkezetcsinálást?

Az állatorvos képe nyomban elkomolyodott.

Gond, gyanakvás, ijedség és maznaság rezdült át rajta.

— Ja, te *arra* gondolsz? — mondta. — Az már nem érdekes. Annak a meghallgatásával egyszer s mindenkorra elkésett a szerkesztő úr.

Még udvariasságból se szóltam közbe.

Sehogy se volt ínyemre, hogy a doktor, mint valami mániákus „rendező", mindenképpen a vendégeit akarja előttem ugráltatni, aki magam is nyilván valami

attrakcióféle vagyok a szemében. Olyan attrakció, akit viszont a társaságának konferált be előzőleg ínyencfalat, megcsámcsognivaló érdekesség gyanánt.

— Nem érdekes? Már hogyne lenne érdekes?! — lármázott a doktor. — A mezőny elindult ugyan, de a verseny még nincsen lefutva. Még jövőre meg még a későbbi esztendőkben is elképzelhetők bizonyos észszerű korrekciók... Rajta, nyilatkozz, Béluskám! A szerkesztő úr személyében házhoz szállítva kapod a legszélesebb nyilvánosságot.

Az állatorvos lebiggyesztette a száját, amivel azt akarta jelezni, hogy a doktor iránt érzett változatlan tisztelete ellenére sincsen meggyőződve, majd a gallérjához nyúlt, cibálta, tágította, s a verejték is oly sűrűn, szinte párázva ütött ki a bőrén, hogy a felesége nem győzött csodálkozni rajta.

— Jesszus! — csapta össze a kezét. — Csak nem a guta kerülget? Elek bácsi! Nézze már meg, segítsen, ez az őrült még kinyiffan itt nekem!

— Á — legyintett a doktor. — Kutya baja, csak gyáva a pajti. Itassa, egy pohár konyakot neki, attól majd rögtön elmúlik a lámpaláza.

A további vitát és huzakodást Elvira megjelenése szakította félbe.

Az ajtó mindkét szárnyát kitárva, hosszú kerekes asztalt gördített be, és rajta a hideg sültek, füstölt disznóságok, pástétomok, savanyúságok és befőttek olyan garmadáját, hogy a tálalás mennyisége és minősége egy követségi fogadásnak is becsületére vált volna.

— És a bor? — kérdezte a doktor, miután gondosan megszemlélte az ételszállítmányt. — Bort nem kapunk? A borról megfeledkezett, Virus?

Elvira olyan tekintettel válaszolt, hogy az egyszerre

volt sértett, gunyoros és méltatlankodó, majd igen duzzogva meg is szólalt:

— Én tudom a dolgom — mondta. — Hanem a doktor úr felejtett el szólni.

— Hát kellett volna? — csodálkozott a doktor. — Miért? Nem ismeri még a gusztusunkat?

— És ők? — intett felém Elvira. — A pesti vendégek nem numerálnak? Az ő gusztusukat aztán igazán nem ismerhetem.

— Ó, én ökör! — kiáltott fel a doktor. — Hogy én micsoda utolsó házigazda vagyok! De maga gyémánt. Magának minden elismerésem, Virus... Mester, kedves megmentőm! — fordult Lombos bácsihoz. — Segít?

— Hhh-hogyne — mondta meglepődve Lombos bácsi. — Máris megyek. Kocsival menjek?

A doktor nagyot nevetett.

— Hagyja a kocsit — mondta. — Virust kéne a pincébe kísérni. Megteszi?

— Pláne! — felelte legényesen Lombos bácsi.

— No, nem azért, nem fél Virus, az ördögtől se fél — magyarázta a doktor. — A borok kiválasztásában szorul segítségre. Mégiscsak maga ismeri legjobban a gazdája és a saját ízlését.

— Az se tragédia. Azt is szívesen csinálom — próbálta utánozni a doktor modorát Lombos bácsi, s még a karját is odanyújtotta Elvirának, hogy parádésabb legyen a kivonulása, de sikertelenül.

Később megszaporodtunk. Egy állami gazdasági főkönyvelő, a helybeli malom vezetője, majd a református pap „nézett be" a doktor maszek kaszinójába,

és ha már ott voltak — az ételek és italok pusztításából is jó magyarosan kivették a részüket.

Mi tagadás — én se maradtam éhen, és megbotránkozás helyett az állatorvoson, Guzmics Bélán is csak mosolyogni tudtam, aki már akkor is evett, amikor mi még az országúton voltunk, s a tiszteletünkre begördített „miegymás" eltüntetésében is élen járt.

És inni se félt: háromdecis fröccsöspohárból nyakalta a méregzöld, olajosan sűrű köröshegyi óbort, és még csak el se mosolyodott, amikor megkérdeztem tőle:

— Máskor is ilyen remek formában van?

— Mindig! — jelentette ki. — Most leszek harminc, így aztán . . . elég sok még a pótolnivalóm.

— Hogyhogy?

— Jaj, hát csóró volt — kotyogott közbe a felesége. — Csóró bizony, menzai koszton tengődött a Béluci. Muris, mi? Egy ilyen béle bosztohó és menzai koszt! Jelzem: engem is a gyomrán keresztül szeretett meg, amilyen drága. Igaz? Bevallod, Béluci?

— Súlyba azt a gyönyörű eperajkadat — így a férj. — Hülyeségeket beszélsz, jószágom.

Az asszonyka cseppet se dámához illő mozdulattal csípőre vágta a kezét.

— Ugyan! És miért?

— Miért? Miért? — nézett körül az asztal maradék kincsei között és választott ki magának egy tányér kocsonyát a férj. — Mert akkor a mamust, a kedves anyósomat vettem volna el, cicám.

— A mama főz? Nála kosztolnak? — kérdeztem, roppantul élvezve a férj lomha flegmáját s az asszonyka felemásságát, aki nagyviláginak szeretett volna mutatkozni, de csaknem *á*-nak hangzó nyílt *e* hangjai és tenyeres-talpas gesztusai minduntalan leleplezték benne a falusi csitrit.

— Világos, hogy a mama — felelte az állatorvos. — Ez a fityfiritty még a tojásrántottát is lekozmálja, amilyen haláli kassa háziasszony.

— Utálatos! — pukkadt a feleség.

— Vagyok — bólintott a férj.

— Gyűlöllek.

— Nosza.

— El is válok tőled.

— Bár tennéd.

— De ám a kocsit is viszem.

— Vidd.

— Meg . . . meg a házból is kitétetem a szűröd.

— Bánom? Lesz itt helyem, oltári príma helyem lesz itt. Befogad Elek bácsi, ne búsulj.

— Éhen is pusztulsz, pusztulj is.

— Itt? Elvira kosztján? Röhögnöm kell. Haha . . . Ne félj, váljunk csak el, őt veszem feleségül. Úgy kihizlal, hogy egyből meglesz a vágási súlyom.

— Pont te kellesz neki. Te.

— Már miért ne kellenék? Mi az a tíz év korkülönbség? Legfeljebb majd hozzáöregszem.

— Ccc, de fel vagy! Mi vagy te Elek bácsihoz képest? Pacal. Elek bácsi is mondta.

Hanem erre a férj mégiscsak abbahagyta ám a kocsonya villázását, felnézett, és kemény, számonkérő hangsúllyal kérdezte:

— Micsoda? Mi vagyok én?

— Pacal. Elek bácsi mondta — szeppent meg kissé Györgyike.

— Mikor? — mondta.

— Az imént. Mindenki, a . . . — mutatott rám Györgyike — . . . a kartás is hallotta.

— Azt ugyan nem mondta — avatkoztam közbe. — Legfeljebb . . . lámpalázról beszélt.

— Ja?! — nyugodott meg Guzmics. — Az más. Azt vállalom. Bár lámpalázam se volt.

— Nem? Hát mije volt? — érdeklődtem.

— Mészem. Attól, hogy utóbb még bazári majom leszek, úgy megugráltat Elek bácsi.

— Te fafejű! Hiszen azt mondta . . . — próbált rácáfolni Guzmicsra a felesége, de vesztére, mert az olyan gorombán torkolta le, hogy végighallgatni is sok volt.

— Ne kárálj! Mit kárálsz mindig?! Persze, szerinted dehogyis ugráltatni — futtatni akart Elek bácsi. Futtatni. Hogy hátha megkedvel, ugye, s esetleg az újságba is kiír a szerkesztő elvtárs . . . Te süsü, te, mit képzelsz? Mit tud egy újságcikk? Mekkora hatalma van? Azt lesheted, attól még nem leszel városi nagysága, se bajomi, se kaposvári lakos, ha Guzmics Béla nyilvánosan nyöszörgi el a sirámait. És nem is lehetsz. Én itt jól érzem magam, eszem ágában sincs máshova pályázni, neked meg az a kötelességed, hogy utánam igazodj. Nahát.

Csend lett, a szobán angyal repült át, pedig az állatorvos csak a szavaival volt indulatos és goromba, amúgy egy jottányival se emelte fel a hangját.

Györgyikéje megszeppenve nézett rá, én meg azon bámulva, hogy úgy látszik: nemcsak kappanhája és étvágya — virtusa és meggyőződése is van „Béluci"-nak.

S a váratlan csend se hozta zavarba. Úgy mondta, mint amikor tűzijáték alkalmával késve robban fel egy petárda:

— És ott, abban sincs igaza Elek bácsinak — intézve szavait egyenesen a doktorhoz —, hogy nincs még lefutva a szövetkezeti verseny. Jó, általában nincs, de az én esetemben igenis le van. Ha pedig le van, felesleges a beszéd. Ne is haragudj, Elek bátyám.

A doktor nem szólt, a szeme azonban felvillant, és örömében a kezét is összedörzsölte.

Most már igazán elővett a kíváncsiság.

— Úgy látszik, mégse felesleges a beszéd — mondtam. — Kérődzni csak közömbös dolgokon szokás. Itt meg szó sincs közömbösségről. Sőt. Egyszóval... mi volt azzal a teóriával?

Guzmics ellökte maga elől a tányért, és kelletlenül, zsörtölődve mondta:

— Nincs és nem is volt teóriám.

— Hát?

— Papp elvtárssal, a járási titkárral vesztem össze. Nyilvánosan és elég csúnyán.

— Mikor?

— Közvetlenül a szervezés küszöbén. Ismeri?

— Nem én — mondtam. — A nevét is most hallom először.

Guzmics sóhajtott.

— Nehéz ember. Nem mintha zsarnoki, parancsolgató természete lenne, de... konok. Konok és olyan hajthatatlan, hogy ... előbb pottyant a bika borjút, mint hogy ő kitérjen a megszabott irányból. Azt mondta, egy szűkebb értelmiségi összejövetelen, hogy nekünk falusi intelligenciának is részt kell vennünk a szervezés munkájában. Magyarán: föl a terepjáró csizmát, s gyerünk agitálni, uraim... Mindenki bólogatott. Mindenki. Egyedül én álltam föl, és én kérdeztem meg: akkor is, ha az ember gyereke nem helyesli a szervezést? Ha korainak és gazdaságilag katasztrófának tartja?

— Mert ittál — lázadozott a legorombítása miatt utólag a felesége. — Máttósan, fölheccelve mentél az értekezletre. Pedig mondtam, előre megmondtam, hogy eljár majd a szád.

Guzmics rá se nézett, úgy felelt neki.

— Ittam — mondta. — De mennyit ittam? Egy korttyal se többet, mint máskor. És fölheccelni se kellett. Utolsó tróger, pondró lennék, ha a parasztoknak csak a pénzét raknám zsebre, amúgy meg...

Elérzékenyült, de hamar megemberelte magát. A pohár után nyúlt, s csak az ujjai remegésén lehetett észrevenni, hogy indulataival küszködik.

— Mit csináljak? Az elején muszáj kezdenem — folytatta. — A mi községünk már régen, talán már a Zrínyiek óta állatnevelő község. Falkába fogva, csordaszám ment innen a marha az olasz városokba meg észak felé is. „Bécsi kőre", ahogy akkoriban mondták. És specialitása is van. Az a specialitása, hogy bikákat nevel. Tervszerűen. Szerződésileg. Kikötött súlyban és minőségben. Csak egyetlen adatot említek. Mit gondol a szerkesztő elvtárs, ez a mi községünk évente mekkora adót fizetett be a bikanevelés haszna után?

Fejet ráztam:

— Fogalmam sincs.

— Nem fogja elhinni: másfél milliót. Ami azt jelenti, hogy mindkét oldal megtalálta a számítását. A parasztok is, mert el lehet gondolni, hogy mekkora bruttó összegeket kaptak, ha pusztán az adójuk másfél millióra ment, de az állam se panaszkodhatott. Túl a rengeteg adón olyan árut kapott, hogy játszva operálhatott velük mint beruházó vagy viszonteladó... És akkor Papp elvtárs azt mondta, azzal jött azon az értekezleten, hogy csapjunk fel agitátornak. Mindenki. Én is, aki pedig tudván tudom, hogy mi forog kockán, és miféle... hasznos tradíció pusztul ki, ha csakis önmagáért és nem az emberekért csináljuk meg a téeszt.

— Az ám — jegyezte meg a doktor —, de javaslatot is tettél. És nem is akármilyent, amikor már kiháborogtad magad.

— Mit nyertem vele? — vágott vissza Guzmics. — Addig csak érdekember voltam, akinek ugyebár szintén csurrant-cseppent néhány tízezer forint a bikanevelés hasznából, azóta aztán... fantaszta, felvágós tökfilkó is vagyok.

— Ez csak amolyan beképzelés — legyintett a házigazda. — Nagyon is eredeti és főleg reális volt az a javaslat. Azt mondta ez a hörcsög — fordult felém —, hogy megvan a módja rá, legyen gavallér is és számító is az állam. Konkréten: három-négy éven át hagyja a községnek a másfélmillió felét, azon épüljön fel a minőségi állattenyésztéshez szükséges legmodernebb nagyüzemi majorrendszer, és akkor igen, akkor ő lesz a legelső, aki azt mondja majd a parasztoknak: befelé, emberek, de velem együtt, mert én is elszegődöm állattenyésztési brigádvezetőnek!

Hozzám, nekem beszélt a doktor, s én mégis Guzmicsot néztem. Elismerően és kissé restelkedve, amiért első látásra holmi zabáló és vedelő gépnek gondoltam, aki ráadásul nyegle is és az olcsó bemondásoknak is önhitt mestere.

— Frappáns? De őszintén! Mi a véleménye az ügyről a szerkesztő úrnak? — kérdezte a házigazda.

— Van véleményem — feleltem. — És meg is mondom. De hogyan reagált a javaslatra a járási titkár?

Guzmics csúnya, megvető fintort vágott.

— Megnyugtatott — mondta. — Egyszer és mindenkorra megnyugtatott.

— Tehát... nem. Mit mondott mégis? — kérdeztem.

— Mit mondott volna? — vonogatta a vállát Guz-

mics. — A távlattal jött, meg azzal, hogy ne féltsem én a párt- és államvezetést, nem puffra szervezett, de valóságos, jól funkcionáló és sokat produkáló közös gazdaságokat akar, s mint ebből adódó problémát — a nagyüzemi állattenyésztés létrehozását is sarkalatos feladatnak veszi. Továbbá: a levest sem szokás olyan forrón enni, mint ahogy én vélem. Amíg nem épülnek meg a megfelelő, korszerű nagyüzemi istállók — otthon, a háztáji gazdaságban fogják elgondozgatni pártfogoltjaim az állatállományt.

— Helyes felelet — mondtam. — Helyes, ha kissé talán nagyvonalú is.

— Nagyvonalú?! — csattant föl mérgesen Guzmics. — Egy rakás általánosság. Csak egyet kérdezek, egyetlenegyet: mit esznek majd az állatok? Mannát? Mert a háztáji birtok ugyan nem termi meg a szükségletnek még a töredékét sem. Ha meg az ellátás központi készletből menne, honnan vesz az állam évi negyven-ötvenezer vagon szemestakarmányt az átmeneti időkre? Megvan már ez a tartaléka? Vagy külföldről akarja behozni? Az adminisztrációról nem is beszélek. Mert az elgondolva is maga a téboly, hogy hány embert és mennyi papírt emésztene fel egy ekkora készlet szétporciózása.

— Helyben vagyunk — mondtam. — Én is ide akarok kilyukadni a saját véleményemmel.

— Ide? — rökönyödött meg Guzmics. — Hova „ide"?

— A probléma országos felméréséhez és megfogalmazásához. Eszerint az olyan milliókat érintő, *forradalmi* átalakulásnál, mint ez a mostani, nem a *különlegesből,* de igenis az általánosból kell kiindulni. Hány községe van az országnak? Háromezerkétszáz és valahány. Ha a párt- és államvezetés azt nézné,

hogy miben különbözik egyik a másiktól, a specialitások olyan gyűjteményével találná magát szembe, a bikaneveléstől mondjuk... a málnatermesztésig, hogy még esztendők múltával is csak a külön-külön megoldandó feladatok lajstromozásánál tartana. Vagyis a kivételekkel való kezdés magával a törvényesített halogatással volna egyértelmű. Így viszont az általánosból kiindulva, a keretek máris megvannak, s a meglétükkel annak a lehetősége is adva van, hogy később, a „második lépcső"-ben a specialitások is nagyüzemi formát és megoldást nyerjenek... Kész. A fennköltséget leszámítva ide akartam kilyukadni, kedves „baromorvos"-om.

Guzmics nem protestált, de nem is bólintott. Helyette egy mosolygó, pamacsbajszú kis ember, az állami gazdaság főkönyvelője szólalt meg, ugyancsak simogatva lenyalt, erősen ritka hajválasztékát.

— Ezek... elvek, ugyebár és nagyon helyes, nagyon tetszetős elvek — mondta. — De nekem, aki a számok embere vagyok, a krédót csakis az egyszer-egy jelentheti. Éppen ezért, ami az itt felmerült problémát, az állatállomány nagyüzemi elhelyezését illeti, némi aggályaim vannak. És... őszintén szólva... elég súlyos aggályaim vannak. Nem tudom: érdeklik-e a szerkesztő kartársat?

— Halljuk — mondtam. — Bár a számolásban nem vagyok talentum, és a pénzügyminisztériumhoz sincsen sok közöm.

— Mi az alap? — csúszott a fotel szélére és melegedett bele témájába a főkönyvelő. — Az ország jelenlegi állatállománya. Ha ezt az állományt megfelelő százas istállókba, ólakba, kutricákba és hodályokba akarom elhelyezni, mint beruházáshoz szükséges összeg, a jelenlegi típustervek költségigényének is-

meretében egy egészen elképesztő szám: harmincötmilliárd forint jön ki.

A pedáns, mosolygós emberke szünetet tartott, majd az általános elképedést elégedetten nyugtázva, így folytatta:

— Igen, kérném alázattal, harmincötmilliárd forint. És akkor még elég szűkmarkú voltam. No mármost: ha ugyanakkor négy-öt évre visszamenőleg megvizsgálom az ország költségvetését, mekkora összeget találok benne az egész... hangsúlyozom... az egész mezőgazdaságot illetőleg? Mindössze négy-ötmilliárd forintot. Azért mondom, hogy mindössze, mert viszonyítok. Mert tízszereznem kell a mezőgazdaság eddigi kvótáját, hogy a téesz-állatállományt nagyüzemice valahogy elhelyezhessem. Van erre mód? A költségvetés arányainak felborulásával is számoltak illetékeseink? Ó, én tudom, kérem, hogy nem minden a pénz. De kell, annyira kell, hogy... ma már meg lehet nézni az állami gazdaságokat, a miénk például hat és fél milliós nyereséggel zárt legutóbb, de hol lennénk, a hideg vízre valót se tudnánk megtermelni, ha tíz-tizenkét esztendeje nem látunk hozzá az építkezéshez és a gépesítéshez. Akkor zabáltuk a pénzt, kérem, zabáltuk. Sztálinváros, Barcika s a többi mammutberuházás mellett mi voltunk a népgazdaság legtöbbet ócsárolt tékozló fiúja. Ma viszont...

Az egyre lendületesebb előadást én akasztottam meg. Bár elképesztett és meg is ijesztett a főkönyvelő harmincötmilliárdja, egyik pillanatról a másikra olyan jókedvem lett — aznap már másodízben —, hogy elmosolyodtam, s az ujjaim is indulót kezdtek billegetni.

— Ne haragudjon — mondtam az elnémult főkön-

velőnek —, nem magát nevetem ki. Eszembe jutott valami. Egy különös faktor, a jövőnek egy olyan nagyszerű... biztosítéka, hogy száz és száz milliárdokban se tudnám kifejezni.

— Biztosíték? — neszelt fel és támadt életre gunynyasztó, magába roskadt állapotából Guzmics, a baromorvos. — Erre kíváncsi vagyok. A legfőbb ideje, hogy valami biztatót is halljunk a sirámoknak ez után a pazar füzére után.

— Telitalálat! — mondtam. — Mert... lehet, hogy hóbortos alak, sőt: az is lehet, hogy gyógyíthatatlan optimista vagyok, de számomra épp ez a rengeteg „sirám," a biztosíték. Gondolom: elhiszik, hogy nem először ülök így vidéki társaságban. Azt viszont eddig még soha, még az ellenforradalom zűrzavara után se tapasztaltam, hogy az önökéhez hasonló társaságokat ennyire aggasztotta volna a jövő. Ennyire? Éppen hogy csak-csak vagy egyáltalán nem. És hogy jellemezzem is: milyen természetű ez az aggodalom? Lázongó. Türelmetlen. Mindenki, talán még... nesztorunk, Gyuri bácsi is azon töri a fejét, hogy mivel és hogyan lendítsen egyet a szövetkezetek ügyén?

A sovány, hórihorgas, sasorrú öregúr, Soltész György felé intettem, akit a házigazda, Nardai doktor úgy mutatott be, mint a község élő anakronizmusát s a környék len-, kender-, ricinus- és cukorrépaátvevőjét.

Megjegyzésem derültséget támasztott, a házigazda meg éppen elkacagta magát.

— Neki muszáj is — mondta. — Gyuri atyusnak aztán duplán fel van adva a lecke.

— Valóban? És miért? — kérdeztem.

— Ó, mert agronómusjelölt. A helyi téesz kérte fel agronómusának. Bezzeg negyvenötben!...

Sürgetve kérdeztem:

— Akkor mi volt?

— Szintén felkérték valamire. Csak kissé határozottabban. De erről inkább őt kérdezze, én nem voltam itthon, egy fogolytábor marasztaló vendégszeretetét élveztem akkoriban.

— Mi volt? Mire kérték fel? — kérdeztem most már magától Soltész Györgytől.

Az öregúr komótosan megszívta Nardai doktor rövid szivarjainak egyikét, hátravetette magát a fotelben, és csendes, megbékélt öngúnnyal mondta:

— Népítélet. Arra szólítottak fel, hogy menjek a fenébe. Mégpedig azért, mert fő-fő hajcsár, intéző voltam, kérném szeretettel az itteni nagybirtokon, és hát... nemcsak a munkát követeltem meg, de a kezem is eljárt néha. Pálcásnak hívtak, „Pálcás Gyuri"-nak. Némely cselédasszony még a csemetéit is velem rémisztette.

Nem tudtam méltányolni az öngúnyt, az emlékezés játszi könnyedsége meg éppen felháborított.

Haraggal, keményen mondtam:

— Szóval... ütött is azzal a pálcával.

— Megesett — bólintott az öregúr. — Nem mentségül, csak a teljesség kedvéért mondom, hogy inkább vessző volt, nádvessző, kérném. Ha bőrt alkalmazok a végére, kitűnő légycsapó lett volna. És hát... ha a magtárban vagy a mezőn hancúrozáson értem a fiatalokat, bizony hogy odavágtam, ahol a nadrág vagy a szoknya feszült. Oda én.

— Aha... És mégis itt maradt. A pálcázás és a népítélet ellenére is itt maradt.

— Itt. Helyet egyik jóemberemnél kaptam, mert olyan is került, a pálcázást pedig lekvitteltük.

— Mit csináltak?

— Lekvitteltük. Én is megkaptam a magamét. Három olyan suhanctól is megkaptam, aki időközben jó alaposan megnőtt, és meg is markosodott. Azóta is a legszebb köszönő viszonyban vagyunk. Mint viszontkeresztapák, hogy a rokonság fokát és jellegét is meghatározzam.

Nyeltem néhányat, majd:

— És ez az... újabb felkérés? — kérdeztem.

Az öregúr felvidult, valósággal megfiatalodott, és nevetve mondta:

— Különösnek találja? Hát még én, én milyen különösnek találtam, kérném! De a deputáció, mert küldöttséggel tisztelt meg ebben az ügyben a község, a deputáció igen szépen és igen nyugodtan elmagyarázta, hogy első a tudás és a rend, ezt nálam biztosítottnak látják, csapjak fel tehát, s ha egykor *rajtuk* voltam szigorú, most *értük, nekik* legyek az.

— Fura egy okoskodás — mondtam. — Fura, de van benne logika. És? Mi lett? Elfogadta az ajánlatukat?

— Elvben. Gyakorlatilag gondolkodási időt kértem.

— Miért? Már érzi a korát?

— Dehogy, a fajtám elég viharálló, apám is egy híján száz esztendőt élt meg. Inkább az zavar, ott a bukfenc, hogy... hogy a fenébe legyek szigorú is, de a nép embere is? Elvégre... egy szövetkezet fegyelme önként vállalt fegyelem, és az alá- és fölérendeltségi viszonyok is merőben mások, mint... teszem azt egy állami gazdaságban. Az ám, de más az emberanyag is. Ott csupa kisportolt, katonaviselt fiatal, és az idősebbek is jól bírják magukat, nálunk... vagyis hát itteni téeszben meg negyvenen erősen felül mutatkozik az átlagéletkor. És hát... a jóakarat, a munkához

való hozzáállás se egyforma. Legyek szigorú? Miután kiadtam — merjem megkövetelni is a munkát? Rendben van. De hol a garancia, hogy a legelső kifogásomra vagy dorgáló szavamra nem azt kapom, hogy... jobb, ha kussol, ez nem uradalom, nem azért van itt, hogy a népet hajkurássza... Persze, kockázat nélkül nincs siker, de mire nekem a kockázat? A kenyerem megvan, biztosítják a különféle termeltető vállalatok, még mellékeshez is hozzájutok, ha kissé megerőltetem magam, másfelől viszont... mégiscsak idevaló honos, mégiscsak rossebországi gyerek lennék vagy mi a fene! És az is nagy dolog, ha tetszik: a legszebb szakmai elismerés, hogy akkora pauza, annyi sok esztendő után én és éppen én kellek az itteniknek. Mert úgy látszik — kellek. Még akik nem szenvedhetnek, azok is azt mondják: volt, amilyen volt, de tudja a dolgát, és ellenségnek is jobb, mint jóbarátnak valami ismeretlen „együtt-ment". Elnézést, hogy így kipakoltam, de... hatvan és a halál közt kissé szószátyár lesz az ember.

— Micsoda?! — tiltakozott a doktor. — Szebben és kerekebbül egy rétor, egy szavak művésze se fejezhette volna ki magát, Gyuri atyus. Az már más ügy, hogy mit nyertél vele? Hogy van-e a dilemmádra megoldás?

— Szerintem van — szóltam közbe. — Tessék ugyanezt és ugyanígy a közgyűlés előtt is elmondani.

— Gondolja? — tűnődött el az öregúr.

— Vagyis... kérjél reverzálist — tréfált a doktor. — À la római katolikus egyház, amikor vegyes házasságot engedélyez. Akkor majd később, konfliktusok esetén...

— Erről jut szembe — kotyogott bele a doktor ízetlen tréfájába Guzmicsné, Györgyike —, igaz, hogy vá-

lik a Nemzet Naivája? Hogy újabban valami szuperautós fiúval fut?

Hirtelen csend lett, akkora csend, hogy poharamban a frissen freccsentett szódavíz buborékpattogását is meghallottam, majd nevetés tört ki, de olyan zabolátlan, fergeteges formában, hogy a fotelekben rönk módjára hengeredett jobbra-balra a férfinépség.

— Mi van? Mit vidulnak? — méltatlankodott Györgyike. — A szerelem, az már nem téma maguknak? Azon csak röhögni bírnak?

— Hallgass, hallgass, kisanyám — kapkodott levegő után szinte megkékülve a férje. — Hallgass, mert...

— Miért? Sz' megesz a penész. Máskor legalább pikáns vicceket is hallok... Mondja — támadt nekem —, kicsoda maga, miféle hatalmasság, hogy egész este magának udvarol ez a megkótyagosodott társaság? Udvarol? Hh! Olyan okosnak adja ki magát, mintha egytől egyig a miniszteri bársonyszékre pályázna! Ne rángass! Mit rángatsz! — kapta el férje kezeügyéből a könyökét. — Te is másképp beszélsz, ha nincsen zsindely a háztetőn. Nahát.

Mielőtt szólhattam volna, a házigazda poharat fogott, Györgyikére emelte, s igazi faképpel így köszöntötte fel:

— Éljen. Igaza van a mi szépséges üdvöskénknek. Elhanyagoltuk. El bizony. Pedig drágább, aranyosabb és okosabb kis asszonykát radarral se lehet találni a környéken. Mit, a környéken? Még a megyében se egyhamar. Proszit.

A halálosan komoly, fenékig-reverencia felköszöntő után koccintás, körbebók és ivás következett. Egyhajtásra. Körömpróbáig. Majd a doktor kezet is csó-

kolt, visszaült, és még mindig halálos komolyan mondta:

— Hanem... egy valami azért elkerülte a figyelmét, Györgyikém.

— Micsoda? — kérdezte legbájosabb mosolyával a megengesztelődött Guzmicsné.

— Az, drágaságom — magyarázta a doktor —, hogy itt mindenki hazabeszél. A jövőért aggódva elsősorban saját magára gondolt.

— Ezt nem értem, megint nem értem — mondta panaszosan a fiatalasszony.

— Nem baj, kis tündér. Az a lényeg, hogy a férje, Béla barátunk értse. Ő pedig érti. A szerkesztő úr meg akár igen jellemző szimptóma gyanánt is feljegyezhetné... Csak azt nem tudom — fordult hozzám —, hogy plusz vagy mínusz előjellel jegyezné-e fel?

— Plusszal! — mondtam. — Egész biztosan plusszal. Nem szégyen az és nem is szerencsétlenség, ha a köz- és a magánérdek egy vágányon fut.

A doktor hunyorított egyet.

— Akkor se, ha a *muszáj* a forgalmista?

— Akkor se. De ezt inkább hagyjuk, felmelegítve csak a töltött káposzta lesz jobb — mondtam arra célozva, hogy ezt a témát már megtárgyaltuk egyszer kettesben.

A doktor azonban megmakacsolta magát.

— *Az* a muszáj a parasztokat illette — mondta. — Ezúttal mi, a falusi intelligencia kerültünk terítékre. Goromba leszek: illesse tisztelet a kevés kivételt, de melyikünknek fájdította eddig különösebben a fejét, hogy boldogul-e és hogyan boldogul az ország néhány tízezernyi szövetkezeti parasztja? Nem utánuk — elsősorban az egyéni porták után éltünk. De ma? Isten

őrizz, hogy elkiabáljam a sikert, de megnézhetjük magunkat, ha balul üt ki, vagy hosszú és viharos átmeneti időt követel meg a falunak ez a mostani, generális közösbe állása... Így értem én a muszájt, s a szerkesztő úr helyében ezért firtatnám az érdek mellett a meggyőződést is.

— Igen? És milyen meggondolásból? — kérdeztem.

— Mert az már igen, a meggyőződés valóban kitűnő garancia lenne a sikert illetőleg.

— Igaz — ismertem el. — De hol az a bolt, ahol rendelésre és lehetőleg a vevő alkatához szabva kapható a meggyőződés? Ilyen bolt nincs.

— Pedig elkelne — mondta finom, ironikus mosollyal a doktor. — Állítom, hogy még a különféle rendű és rangú vezetők is törzsvevői lennének ennek a boltnak.

— Ugrat?

— Dehogy, a világért se. Inkább azt tessék megmondani nekem: miféle elemekből tevődik össze valakinek a meggyőződése?

A kérdés — noha egyszerre volt keresett is és iskolás is — világos volt, ám a doktor szándékát már sehogy sem értettem vele. Passziózik? Úgy akar tündökölni a társasága előtt, hogy rajtam köszörüli a pihent eszét? Vagy... fatalista, mindenből kiábrándult különc, aki hiúnak ítéli az emberi erőfeszítést, és éppen velem akarja ezt valamilyen formában megfogalmaztatni?

Töprengésre azonban nem volt idő.

— Nos — sürgetett a doktor —, vannak-e, és ha igen: miféle elemei vannak a meggyőződésnek? Nem várok akadémiai magasságú választ. Vannak?

— Természetesen — feleltem. — Itt van például... a hit.

— Gyönyörű virág — bólintott a doktor. — Gyönyörű. Csak az a kár, hogy rendszerint hamar hervad.

— Vágottan. Szedve — mondtam. — De gyökerestül és főleg jó földben elég sokáig megél.

A doktor elnevette magát.

— És ezzel ott vagyunk, ahol voltunk — mondta. — Mert most már azt kell megkérdeznem: milyen legyen ez a bizonyos „jó föld"? Mibe eressze gyökereit a hit?

Györgyike ismét nem bírta tovább cérnával, és ismét közbekotyogott.

— Micsoda süket egy virágnyelv ez? Maguk találós kérdésekkel szórakoznak?

— Ó, igen — mosolygott a doktor. — És éppen a maga kedvéért, angyalkám. Csak várja ki a végét. Nem szeretném, ha ennyi férfi között végképp elunná magát... Tehát — fordult ismét felém — azonkívül, hogy néha tüzes nyelvek alakjában száll a kiválasztottakra, mi az alapja a hitnek?

— Egy sereg ismeret — mondtam kelletlenül, mert értelmetlennek és megalázónak találtam a doktor elemistás, katekizmusízű kérdés-felelet játékát. — Egyebek között ilyen fundamentum a politikai és gazdasági tudományok birtokolása, de hozzájuk tenném a táj- és népismeretet is.

— Úgy is van — helyeselt a doktor. — Sőt: én még a pszichológiát is. Az utóbbit elsősorban a már említett különféle rendű és rangú vezetők számára.

— S azt miért? — kérdeztem elhamarkodva.

— Csak egyetlen problémát említek a legújabbak közül — mondta a doktor. — Az elvesztett független-

ség problémáját. Még néhány év, és ha minden jól megy, a paraszt sokkalta szabadabb lesz, mint azt valaha is álmodta. De ma és még jódarabig rosszul érzi, rabnak tudja magát. Úgy véli: a legdrágább kincse lett oda, mert rendelkeznek vele, parancsolnak neki. Holott valójában, a dolog velejét tekintve, *csak az idejét osztják be mások.* És azt se hinné el, és nem is hiszi, ha az ember magyarázgatni próbálja, hogy független korában *éppen az idő volt egyik legkegyetlenebb zsarnoka* . . . Ezzel kapcsolatban csak úgy per tangentem említem, hogy ide a harmadik községben szövetkezetes pácienseim is vannak, s köztük olyanok, akik már a tizedik esztendeje feladták ominózus függetlenségüket. És mit tapasztalok náluk? Még az érverésük is más, lassúbb, higgadtabb, mint a tegnapi egyéni gazdáké. De mondom: ezt csak mellesleg, per tangentem említem, a lényeg, hogy a nagy megrázkódtatás: a „függetlenség" feladása után, akár a betegnek a rekonvaleszcencia idején, türelemre, tapintatra és okos, kitartó biztatásra volt szüksége az ország több mint egymillió parasztcsaládjának. Ecce: ezért szükséges kellék a pszichológia is . . . De — és itt jön az én privát aggályom, privát és érdekmentes aggályom, mert Elvirán s a tulajdon hatvanhárom esztendőmön kívül nekem se kutyám, se macskám — alkalmasak-e, helyesbítek: felkészültek-e erre a rendkívül összetett s a sablont még premisszák formájában se tűrő munkára a falusi vezetők? Kétlem. Mert még a magasabb szintű irányítók se nagyon . . . Ó, ez nem vád, dehogy, csupán megállapítás. Annak a bizonyos boltnak a sürgető hiányolása, amelyről a szerkesztő úr beszélt.

A doktor ivott egy pohár szódát. Szivarra gyújtott,

de rögtön le is tette, és hosszú, vállig érő muzsikushajába túrva így beszélt tovább:

— Mert... kérdem én, és joggal: miféle ismeretanyagra, *tudományosan összegyűjtött* ismeretanyagra támaszkodhatunk a mai falut illetőleg? Arról nem is szólva, hogy itt van egy rakás balhit, egy csomó ostoba előítélet, amilyen például... a homogén faluról való fecsegés. Már tegnap, tegnapelőtt se volt az, homogén faluról legfeljebb a jobbágyság korában lehetett beszélni, ma pedig, amikor jórészt már csak a családfő nevezhető parasztnak, mert a gyermekek szanaszét vannak, vagy eljárnak hazulról, ma már ott tartunk, hogy egy-egy falu a nagyüzemeknél is differenciáltabb összetételű, s így az elvezetése is fogasabb probléma. Emberekben és nem technológiában gondolkodva, természetesen. De... mit is akartam mondani?

Azonnal szóltam, mert felajzott és egyre kiváncsibbá tett a doktor rapszodikus, kapkodó, de meglepően eredeti fejtegetése.

— Az ismeretanyagnál tartottunk — mondtam. — Ami nincs. Amit tudományos módszerrel kéne összegyűjteni.

— Úgy van! — talált vissza gondolataihoz a doktor. — És legalább akkora buzgalommal, ahogy a rendeleteket gyártjuk. Ugyanis ha ismernénk, hogy tudat dolgában hol tart jelenleg a falu, illetve: hogy milyen a felfogó és a befogadó képessége, a sok egyéb haszon közt azt is ki lehetne például tapogatni, hogy a tervek, rendeletek vagy nagy általánosságban: az államigazgatás intézkedései milyen feltételek mellett valósíthatók meg a legsimábban és leghatékonyabban? Ez igen, ez aztán újítás lenne a javából! Csakis milliárdokban lehetne kifejezni a velejáró megtakarítást...

De mit tudunk, leszámítva a nagyon kétes értékű, mert erősen szubjektív jellegű személyes tapasztalatokat? Még azt se, hogy a sokat emlegetett kultúrforradalom mennyire dolgozta meg a lelkek talaját?

Ez ismét egy nekem szánt, ravaszul megvillantott oldalvágás volt, ezért is mondtam:

— Erre vonatkozólag azért van néhány adatunk.

— Például? — kapta fel a fejét harciasan a doktor.

— Tudtommal... a Szabad Föld hetilap több mint hatszázezer példányban fogy el, s a Nők Lapja is hasonló példányszám körül. Ami még az ötvenes évek sajtóadataihoz viszonyítva is óriási eredmény.

— Kétségtelenül — ismerte el a doktor. — De csak a felületet, az epidermiszt nézve óriási eredmény.

— Miért?

— Épp egy íróembernek taglaljam? — derült a doktor. — Jó. Egyszerűen azért, mert az okos kíváncsiság, a tájékozódó képesség s a világban való sikeres elboldogulás igénye még nem kultúra. Legfeljebb előkészület, vagy nem bánom: biztató első lépés az igazi kultúra felé.

Megadtam magam:

— Eszerint... a mozik s a rádió- és televíziókészülékek számát már ne is említsem. Igaz?

— Miért ne? Csak épp a műsoraikra ne hivatkozzék elégedetten vagy pláne nagy büszken... Én aztán igazán nem vagyok a szocializmus neveltje, de még engem is bosszant, hogy micsoda gyakran lőnek bakot. Hogy csak úgy árad belőlük, ami a közösségi szellem kialakulását gátolja... A film meg még inkább kétélű fegyver. Ha jól emlékszem: úgy a harmincas évek derekán kerültek kezembe az első magyarra fordított Ehrenburg-könyvek. Prágán keresztül, diákok által, mert Pozsonyban működött a kiadó-

juk. Nos, ekkor találtam Ehrenburgnál, és ekkor jegyeztem meg a filmre azt a megfogalmazást, hogy — *álomgyár*. Remek egy szókép. Beszédes. A szerkesztő úr is úgy találja?

— Valóban az — mondtam. — Bár... ami a film lényegét és feladatát illeti, én egy másik megfogalmazással értek egyet.

— Igen? S az kitől való?

— Lenintől.

— Ja?!

A doktor meghökkent, de nyomban feltalálta magát.

— Nna! — mondta kötözködve — akkor szerkesztőséged nálam is szigorúbb kell hogy legyen. Mert a mostani filmjeink aztán mindennel mérhetők, csak épp a lenini követelményekkel nem. De... basta, elég ebből, ahogy az olasz mondja. Megint elkanyarodtam, se ingem, se gallérom nekem a film... Kampányt javasolnék, kampányt, szerkesztő uram! Ahogy a falu káderekkel való ellátása — legyen a tudományos ismeretanyag összegyűjtése és feldolgozása is állami feladat, sőt — társadalmi ügy!

Erre nem számítottam. Annyira nem, hogy azt tartottam volna természetesnek, ha a doktor — miután kiélvezte megrökönyödésemet — a térdére csap, és elneveti magát.

De ilyesmiről szó sem volt. A doktor várakozva s olyan felhevülten nézett rám, hogy én is nyomban a dolgok közepében voltam.

— S a módszer?! — kérdeztem. — Milyen módszerre gondol?

— Mélyfúrásra! — mondta a doktor. — A geológusok módszerére. Holmi ankétokkal, kérdőívekkel,

hangulatjelentésekkel és egyéb skicekkel sehova se jutottunk.

— Utópia — szólalt meg a sarokból váratlanul Kaszás Ferenc, a korán őszült, szigorú tekintetű pedagógus, akit a doktor azzal mutatott be, hogy tulajdon maga kívánkozott falura.

Egész este hallgatott, s annyira nem volt jelen, hogy közbeszólása őszinte csodálkozásra késztette a doktort.

— Te még itt vagy? — fordult hátra. — Remek! Azt hittem, megszöktél közben, Fiúka. Szóval... szerinted utópia a javaslatom? Igen?

— Az.

— Indok?

— Magad is tudod. Nincs hozzá ember.

— Már hogyne lenne — kedélyeskedett a doktor. — Csak meg kell keresni.

— Hol?

— Ej, de igényes vagy! — zsémbelt a doktor. — Légy nyugodt, nem profok és nem is akadémikusok légiójára gondoltam... Itt vagy például te, és itt az a rengeteg ifjú diplomás vagy most végző egyetemista. Közgazdászok, statisztikusok, demográfusok, néprajzosok, irodalmárok és a többi. Ezeket én adatgyűjtésre, felmérő munkára küldeném nyári tábor után. Persze: megszabott terv, előre kidolgozott problémakörök alapján... És itt az idősebb, sőt egészen idős generáció is. Nem is hinnéd, hogy micsoda tömege rejtőzik nálunk a kisebb-nagyobb monográfiaszerű irományoknak. Tudom, ne is szólj: ezek javarészt dilettáns fércelgetések. Hát aztán?! Attól még avatott kézben nagyszerű bizonyító anyag lehet a tényanyaguk... És hát — s most derekát megdöntve nekem, énfelém beszélt a doktor —, itt vannak a mi igen tisz-

telt írástudóink is. És köztük mint próbált, járatos veteránok, a népi írók.

— Ahogy te hiszed — mondta gúnyosan Kaszás.

— Miért? — kérdezte megütközve a doktor.

— Miért? Miért? — vonogatta a vállát Kaszás. — Magad mondtad: már veteránok. De úgy is azok, hogy elöregedtek. Hárman se vállalnák a jövés-menéssel járó strapát. És azt se hiszem, hogy illetékesek részéről a bizalom valami... elismerően egyöntetű lenne irántunk.

— Bizalom? — csóválta fejét a doktor. — Hogy jön ide a bizalom? Egy ilyen... felmérő munka csakis átvitt értelemben és csakis a megfelelő áttételekkel fogható fel funkció gyanánt.

— De politikai munka! — heveskedett Kaszás. — Márpedig néhány kivételtől eltekintve a népi írók eddig még sohasem foglaltak állást a szocializmus gyakorlati politikáját illetőleg. Úgy értem: kiállással, pártolólag nem. Inkább ellene. A hallgatásukkal és bölcsességnek kendőzött kiváró taktikájukkal. Abban a hiszemben, hogy az idő csakis őnekik dolgozik.

— Mondjuk, hogy... igaz — bólintott a doktor. — De az is igaz ám, hogy a hatalom is elkövette velük szemben annak idején a maga hibáit! A bánásmódról, a kezdeti kezelésükről beszélek. Ha rajtam áll, én hűségnyilatkozatok hajhászása helyett a pozitívumokat kerestem volna meg náluk. Hogy... ezt és ezt írtad, így képzelted el Horthy alatt a szocializmust, halljuk hát: állod-e, amit palam et publice vallottál annak idején?

Kaszás tamáskodva rázogatta a fejét.

— Kétlem, hogy lettek volna ilyen pozitívumok — mondta. — Elvileg, nagy általánosságban, persze,

igen, de a gyakorlati politikát, a hétköznapok realitását illetőleg?...

A doktor eltűnődött, majd hirtelen felállt, az egész belső falat elborító könyvállványhoz sietett, s egy igen vaskos, csak nagy üggyel-bajjal kezelhető kötetet emelt le a legfelső polcról. Belelapozott, néhány oldalon az ujját is végigfuttatta, majd diadalmasan villant a szeme, és így szólt:

— Megvan. Jól emlékeztem.

Felnézett a könyvből, s most már az egész társaságnak mondta meghökkentően fiatalos kópémosollyal:

— Agytorna, találós kérdés következik. Ki írta, és mikor írta ezt a passzust?

És már olvasta is:

„... *valósítsa meg mindenki a maga természete szerint a szocializmusát. A gyári munkás bírja hite szerint a gyárat; a parasztttestvérnek hagyjunk egy kis mozgást a maga szövetkezeti szocializmusában; a tanultaknak adjuk meg a véleménymondás, a kutatás, a hatáskör szabadságát, még a minőség-iparosnak és kereskedőnek is egy kis művészi autonómiát a maga piciny üzemében. Mihelyt a két nagy szocialista elvet (a termelőtulajdon a dolgozóké, a nemzeti jövedelemből a munkája értéke szerint részesül) elfogadtuk, fölösleges gyaluval csinálnunk társadalmat s fejek százezreit is hozzágyalulnunk. Nem olyan borzasztó szerencsétlenség az, ha minél több ember érzi otthonosan magát államunkban.*”

— Nos? — nézett fel a vaskos kötetből s ragyogtatta meg újból kópémosolyát a doktor. — Ki írta ezt és mikor?

Senki se felelt, s én is hallgattam, bár a „minőségiparos” kifejezés egy pillanatra gyanúsan ismerőssé

tette előttem a szöveget, de csak egy pillanatra, mert egyébként a megfogalmazás annyira „modern" volt, a legmaibb mának annyira találó karakterképe, hogy régebben fogalmazott program gyanánt sehogy se tudtam elfogadni, s így a nyelvemre kínálkozó nevet is még a kimondása előtt elharaptam.

— Senki se tudja? — élvezte diadalát a doktor. — Még csak találgatás sincs? Akkor nekem kell megmondanom.

Szünetet tartott, majd tiszta, ünnepélyes hanghordozással mondta.

— Németh László.

Kaszás felugrott, és a doktorhoz sietett.

— Mutasd! — mondta. — Mit bolondítasz, Elek bácsi?!

A vaskos kötet után nyúlt, valósággal kirángatta a doktor kezéből, s miután villámgyorsan átfutotta a felolvasott passzust, s a címoldalig is visszalapozott, úgy mondta, mint aki nem hisz a saját szemének:

— Fantasztikus! Németh László: Népi író, Magyar Csillag 1943. február 1.

A doktor csak mosolygott.

— Inkább kortünet — mondta. — Arra példa, hogy az írástudók java egy-egy bizakodóbb pillanatában merre kereste Sztálingrád után a kiutat.

De Kaszás sehogy se tudott magához térni.

— Fantasztikus — mondta még egyszer. — Hogy ez itt áll. És az is, hogy éppen ez jutott eszedbe.

— Okkal — vette vissza az egybekötött Magyar Csillag évfolyamot és mélázott el a doktor. — A frontra menet, valahol Lemberg táján olvastam először. Tele konyakkal és tele malíciával, mert az uraknak, az egész tiszti kocsinak is azon melegében felolvastam. Persze — kommentárokkal. Hogy . . . hajaj,

jól kinézünk, ha már a vereséggel való ilyen egészen nyílt számolást is átengedi szűrőjén a háborús cenzúra. Egyébként — csapta össze és nyomta helyére a vaskos kötetet —, egyébként valóban beugrattalak. Többszörösen is beugrattalak.

— Mivel? — kérdezte gyanakodva és újból vitára készen Kaszás.

— Gondold csak meg — brillírozott a doktor. —, Németh László és a napi politika praktikuma! Ez igen, ez aztán valóban képtelenség. Pium desiderium egy olyan emberrel szemben, aki szerintem elsősorban gondolkodó, az erkölcsi tökély arkangyal-szabású megszállottja, és csak kénytelenségből, a jobbak megnyerését szomjúhozva szépíró is. No és a követelményei! Azok is mindig abszolút követelmények. Jellemző, hogy az előbbi cikkben is éppen azokkal a kollégáival szemben a legszigorúbb — például Darvas József és Szabó Pál —, akik már akkor is szoros kapcsolatot tartottak a kommunistákkal, illetve később viszonylag a legsimábban „nőttek bele" a szocializmusba. Mire egy ilyen embernek a politikai mozgalom? Azt mondja valahol, és bátran szaván lehet fogni: ami jó bennünk, mondja, az magától is sugárzik, ami rossz, azt egy eszmével kell kiégetni. Végül... ad vocem: szocializmus. Azt hiszed, célszerű lett volna Némethnek ezt a... mondjuk így: praktikus ábrándját a szocializmusról az ötvenes évek elején firtatni? Mit mondott volna rá és teljes joggal? Nosza, csinálják. Miért nem csinálják? Más kérdés, persze, hogy most: az ábránd és a valóság egyre gyakoribb összecsendülése idején mit szólna egy ilyen... önmagával való szembesítéshez? Talán csodálkozna. Úgy olvasná az imént kiragadott passzust, mintha először látná. És ez természetes is. Elvégre...

Kaszás közbevágott.

— Mégis idézted! — mondta dühösen. — Miért? Hogy saját magadat hazudtoljad meg?

— Okulásul — magyarázta jólélekkel a doktor. — Hogy máskor ne hamarkodd el az ítéleteidet. A javaslatomat viszont fenntartom — fordult most felém. — E parázs kis csetepaté ellenére is fenntartom. Azzal a jelszóval, hogy...

— Mélyfúrás — mondtam.

— Ügy van! — helyeselt a doktor. — Ami pedig a részleteket illeti...

A fejtegetést Elvira asszony megjelenése szakította félbe. Azzal jött, hogy a doktort kéretik, beteghez hívják, s a doktor ment is, de az ajtóból még visszaszólt.

— Még valamit — mondta. — Mert hátha elmaradok, és reggel már nem találkozunk. Van abban igazság, sőt: ha meggondolom, nagyon is igaz, amit szerkesztő úr az érdekek találkozásáról mondott. A múltban is talán éppen az volt a legnagyobb baj, hogy érdekek helyett hitvallások keresztezték egymást. Itthon is, de a nagyvilágban is. Mintha egy véres, modern kiadású XVI. század kísértene az ádázságával és új világot vajúdó katasztrófáival. Hanem ez másik téma, hatalmas téma, és nekem mennem kell. Uraim! — s meghajolt. — Jó mulatást, csak úgy, mint otthon. És — újabb meghajlás puszidobással — kegyed se kornyadozzon, csókolom, Györgyike.

Már éjfélre járt, s egyszer csak Kaszás Ferenccel találtam magamat kettesben. Lombos bácsi lefeküdt, a társaság pedig kanasztázni ült össze, hogy — Györ-

gyike szavaival — a doktor „dögleszto dumarohamai"-t kártyázással szellőztesse ki az idegeiből.

— Kávét? — emelt felém egy balzaci méretű porcelán findzsát Kaszás.

Vállat vontam.

— Nem bánom.

Kaszás töltött és eközben mondta:

— Nehéz idők jönnek, nehezek falun, de bánom? Legalább az lehetek, aki vagyok. Jobban mondva: aki lenni szeretnék... Tudja, hogy éltem eddig?

— Nehezen?

— Pirulva.

— Miért?

— Nem érti? Egész este itt ült, és mégse érti?... Ez a társaság, az „elit" csak úgy fogadott be, hogy mindennap fel kellett valamit adnom az elveimből. A másik társaság, a „funkcik" társasága meg be se fogadott. Részint... féltékenységből, de leginkább azért nem, mert gyanús voltam neki.

— Gyanús?!

— Igen, politikai szempontból gyanús. Valamikor, az ellenforradalom előtt a DISZ-központban dolgoztam, tudniillik. Úgy is mondhatnám: a mozgalom nevelt, s ma mégse vagyok tagja a pártnak.

— Hány éves?

— Harmincnégy... Húszéves se voltam, s már komoly funkcióm volt. Később, a kiábrándulás, a szégyen és a nemzeti felbuzdulás idején viszont pontokat gyártottam. Übtre. Most meg itt vagyok.

— Jól mondta a doktor? Önként jött?

— Úgy. Szánt szándékkal, a legnehezebb „terület"-et keresve kérezkedtem ide az isten háta mögé.

— Erkölcsi meggondolásból? „Vezekelni" akart?

— Dehogy. Csömör volt bennem. Csömör és düh.

A bukottak dühe. Azt mondtam: rohadjak meg, ha még egyszer politikára adom a fejem.

— És az elvek?

— Micsoda elvek?

— Az apránként feladott elvei.

— Ja igen! Azok megvannak, megmaradtak azért. Csak... csorbák. A politikával meg úgy vagyok, hogy... sose hittem volna, soha, hogy alig négy esztendővel az általános csőd után, falun is elkövetkezik a fordulat. Tudnak Kádárék, no. Tudnak. És az se lesz utolsó bravúr, ha az új helyzet folytán a falusi értelmiséget is megszabadítják a kölönceitől... Bevalljam? Néha már féltem.

— Mitől félt?

— Hogy elzüllök, hülyére iszom magam. Tudja... a munkában még csak elvan, együtt tud működni a kétféle társaság, de össze már nem jár. No persze, itt az az állandó téma, hogy kinek mennyi a jövedelme, s hogy vajon az „uniformizált" faluban is lehet-e majd tartani a szintet, a hatalom és államigazgatás emberei meg az intrikában, megszólásban és egymás furkálásában nagyok.

— Elég zord kép, és... ne vegye zokon, de a tárgyilagossága is kétségbe vonható.

— Miért? Itt kanasztáznak, ott ultiznak, a társadalmi érintkezés formái meg olyan bonyolultak a „kit, mikor, mivel sértek meg" félelme miatt, hogy hozzájuk képest a bécsi udvar spanyol etikettje is kismiska lehetett... No és az asszonyok! Az asszonyaik!...

— Nős?

— Papíron. Mert... másodszor is bemondta az unalmast, megint magamra hagyott az asszony.

— Másodszor is?

— Ja. Először ötvenhatban, ötvenhat tavaszán, mikor a hitvesi ágy is vitafórum lett... Vesztembe rohanok, vagy a család — vagy a nagyzási hóbortom, mondta. Tavaly meg: menjünk innét, ő inkább klozetosasszony lesz, de ő nem bírja tovább a versenyt. Se a flancban, se a megszólásban. És az se élvezet neki, mondta, hogy nemcsak őt magát, de még a fazeka belsejét és az ágylepedőjét is legszívesebben nagyító üveggel vizsgálgatnák a maszek nagyságák meg az elvtársak ténsasszonyai.

— Dolgozott?

— Igen. Mint gyógyszerésztechnika. Most a Tiszaháton, az anyjánál él, és vele vannak a gyerekeink is.

— Hányan?

— Ketten. Két fiú... Ebben is Nardai doktorhoz hasonlítok.

— Ebben is? No csak! Mert még miben?

Kaszás eltűnődött.

Rég kihűlt kávéját szürcsölgetve talán azt próbálta végiggondolni, hogy a beszélgetés során hogyan is jutottunk idáig, majd a cukrát kotorta ki igen figyelmesen, s csak aztán szólalt meg.

— Szimpatikus magának? — kérdezte.

— A doktor? Igen is, nem is. Nehezen tudok eligazodni rajta.

— Nem is könnyű — bólintott Kaszás. — Főleg akkor nem, ha mint az este is, ni: erőt vesz rajta a szájdiaré. Nem az én kitalálásom, tulajdon maga szokta így nevezni a tirádáit kiváltó állapotot. Amikor... pro is és kontra is bizonyít. Felenged egy füzér színesnél színesebb léggömböt, még reflektorral is megvilágítja, hogy pazar, szemkáprázató legyen a ragyogásuk, aztán nevet egyet, tűt fog, és sorra kipukkasztja valamennyit. Pedig... jómaga nem üres hólyag, s

amilyen népszerű és népszerető ember, már réges-rég képviselőnek kellett volna megválasztatni. Akkor igen, akkor robbantásra is fel lehetne használni az energiáit. De így? Csak a semmibe sziporkázik bele, csillagszórásra megy el a puskapora.

— Maga szereti?

— Sajnálom.

— Hogyan?!

— A hűhó és az extravagancia csak álarc nála. Végeredményben tragikus, megsebzett figura... Ott, a két ablak között, látja azt a festményt?

Megfordultam, s csak most tűnt a szemembe, hogy a doktor maszek kaszinójának falán, a könyvek áradását megszakítva, egy olajfestmény foglalja el a főhelyet. Fiatal anyát ábrázolt egy öt- és egy hároméves forma fiúcska társaságában. A kisebbik az ölében ült, a nagyobbik pedig egy őzsuta riadt, védelmet kereső mozdulatával a térdéhez támaszkodott.

Szép, hollófekete teremtés volt, a nyugtalanító, szabálytalan szépségek fajtájából. Különösen kislányosan domború homlokát és nagy ragyogó antracitszemét találta el kitűnően a piktor. Asszonyi tudás helyett ámulat és ártatlanság sugárzott ezekből a szemekből. A szűz csodálkozása, aki alig élt még, és máris anya, s aki — ha nem látják — úgy játszogat el magzatkáival, ahogy nem is olyan rég a hajas babáival szokott.

— Elpusztultak — mondta csendesen Kaszás. — Mikor a fogságból megjött, üres, kifosztott házat talált a doktor. Úgy pusztultak el, hogy nyomuk se maradt.

A közlés megdöbbentett.

— Mikor? A háborúban?

— Ahogy és amikor a többi magyarországi zsidók.

Gettó, gáz, krematórium, ez lehetett a megsemmisülésük útja.

Hallgattunk egy sort, majd Kaszás így folytatta:

— Azt mondják... gyerek volt hozzá képest, jó húsz év korkülönbséggel vette el Somogyi Paulát a doktor. Egy szem lány volt, az apja bérlő. Az a fura, parasztikus hajlamú „magyar" zsidó, aki az ételek királyának a paprikás szalonnát tartja, és nagyobb hazafi, mint az „Új földesúr"-ban az öreg Garamvölgyi Ádám.

— Ő is elpusztult?

— Öngyilkos lett. Ide nem messze, a hősi halottak emlékszobránál lőtt a szívébe. De előbb feltűzte az összes háborús kitüntetéseit, mert hadnagy, tüzértiszt volt az első világháborúban. Lovastüzér.

— Rémdráma.

— Az. Ráadásul a történtekért máig is önmagát okolja rossz napjaiban a doktor.

— Mondta?

— Elvirától tudom. Ő régi bútor a háznál, a gyerekek mellett volt pesztonka. Ezt a képet is ő mentette meg, s még amit akkor a felfordulásban tudott.

— No, de a doktor?...

— Önként vonult be, s a frontra is önként jelentkezett. Abban a hiszemben, hogy a családjának így biztos védettséget szerez.

— És?

— Tévedett. Valami nyilas csibész, állítólag maga a főispán úgy intézkedett, hogy Pauláékat is vigyék. Hiába mutatta szegény a mentesítő papírt. Viszont ha itthon, ha kéznél van a doktor, talán még megpróbálhatott volna valamit. Mondja ő.

— És maga?

— Ábránd. És Elvira szerint is az. A haragosai talán még őt is eltették volna láb alól.

— Annyi volt neki? Miért?

— Megint csak Elvirát tudom idézni: úr volt, úri ember, de mindig pártolta a népet. Aztán a száján se viselt soha lakatot. Egyébként... ő is hazabeszélt az imént.

— Mikor?

— Nem emlékszik? Amikor holmi monográfiákat emlegetett. Hogy fércművek ugyan, falusi dilettánsok zagyvaságai, de attól még használható a tényanyaguk.

— Neki is van?

— De még milyen! Böngészés közben akadtam rá, és mondhatom: olyan helyi anyag, hogy országos nyilvánosságot érdemelne.

— Téma?

— A negyvennyolcas somogyi népmozgalmak. Márhogy a környéké. Azt mondja a doktor, mert dühös volt ugyan rám, hogy mit kotorászok, de azért felelt, amikor meginterjúvoltam: ő soproni, Sopron megyei, s amikor idekerült, kutya kötelességének tartotta a somogyi táj és a somogyi nép minél alaposabb megismerését. Az ám, mondja, de az ilyen megismerés fabatkát se ér, ha a múlt homályban marad. Kezdte tehát a szájhagyománnyal, s amikor ideje volt rá, a parókiák, községládák és kastélypadlások írásos anyagával folytatta. Így jött rá, hogy mi is kezdődött és mi sikkadt el negyvennyolcban falun? De várjunk csak...

Kaszás felállt, a kártyázókra pillantott, majd rövid keresgélés után egy nagy alakú, vászonba kötött fóliánst húzott ki a könyvek közül.

— Tessék, ez az — mondta. — Bárhol kinyithatjuk.

A kéziratnak elsárgult már a papírja, de fakólila, gépírásos betűi tiszták maradtak, s ahogy kinyitottam, ezeken a tintával aláhúzott sorokon futhatott végig a szemem: *Somogy megye alispánjának jelentése 1848. április 21-én, az első felelős magyar miniszterelnökhöz.*

S már olvastam is:

„Legközelebb folyó hó 17-én hivatalos jelentésemben előadtam, mikép a megyebeli köznép lelkülete az óhajtott csendesség helyett a communismus veszélyével fenyeget. Most a hozzám érkezett tudósítások után köteles vagyok Méltóságodat tudósítani, hogy ezen rossz több helységekben valósággal kitört. Nagybajom, a megyebeli legnagyobb helység, a földesurak birtokát önhatalommal elfoglalta. Csokonya, hasonlókép erős helység, az urasági birtokot megtámadta. Komlósd, Újnép hasonlóképen cselekedett melyeknél ugyan a tisztviselő intézkedése némikép csendet hozott elő, de annak állandóságához nincs bizalom. Hedrahely és Aracs, Dobsza, Jákó ugyanily erőszakos foglalásért most vagynak vizsgálat alatt. Tisztelettel kérem Méltóságodat, hogy rögtön bíróságot kihirdetni és a közbátorság védelmére fegyveres erőt iderendelni méltóztassék.”

Folytattam volna s egyre mohóbban az olvasást, de Kaszás elhúzta előlem a kéziratot.

— No, milyen? — kérdezte, s valósággal sugárzott, mintha bizony a doktor gyűjteményéhez neki is köze lett volna.

— Hallatlanul érdekes — mondtam. — Eddig csak tiszántúli földfoglalásokról volt tudomásom.

— Ugye?! — lelkesedett Kaszás. — S ez csak kez-

det volt. Pár hónap múlva valóságos zendülésekké futotta ki magát a pesti „esernyős forradalom".

A kéziratba lapozott, egyre sebesebben forgatta, majd ujjával egy neki már ismerős helyre bökött.

— Itt van — mondta. — Ezt olvassa el. Ez egy beijedt szolgabíró jelentése 1848. augusztus 21-i kelttel.

S én ismét olvastam.

„Folyó hó 7-én sárdi vásár alkalmakor a Bajom felüli bejárásnál a cédulaváltó helyen kívül számos bajomi emberek a szomszéd csökli, jákói és kiskovácsikkal öszvecsoportozva marháikat egy falkába verték, és a nagy tömeget erőszakkal behajtani akarták. De mivel az odarendelt tiszt és több hajdúk a bejárást elállották nékiek, a béhajtás nem sikerült. Ekkor Laki József nagybajomi nemzetőri első káplár egy falka marhát maga elejbe fogván, minden ellenállás dacára az őrökön keresztül tört, a tisztet illetlen szavakkal szidalmazván. És az ő példájára a többiek is erőszakosan keresztülhajtottak. A zaj nagy lett, a nép öszvecsoportozott, borzasztó káromkodások harsogtak mindenfelül. A tiszt pandúrokat hítt segítségül, kiknek az erőszakoskodók Istenüket, Krisztusukat káromolták és kutyáknak nevezték, s rajtok szinte erőszakosan keresztül törtek. Egyedül Bersenyi esküttt úrnak és az őrmester közbejöttének tulajdonítható, hogy vérengzés vagy emberhalál nem történt.

Bersenyi esküttt úr a zavargókat szép szóval és oktatással csillapítani akarván, éppen egy lábadi emberrel beszélt, amidőn Vajda József nagybajomi lakos a lábadi emberhez szólt:

— Tegye kend fel a sapkáját, ne süvegelje kend az esküttet, egyenlő most minden ember.

S ezzel tovább ment.

Utóbb a pandúrok a zavargók közül kettőt elfogtak, és elejbém kísérni akarták. Mit látván Vajda József, a tömegnek kiáltotta:

— Micsoda hitvány emberek kendtek, hogy négyöt pandúr kezéből ezt a két embert nem tudják kivenni? Erre a népcsoport a pandúroknak rohant, és a két embert erőszakosan kezeikből kivették.

Önkéntelenül elszóltam magam:

— Hogy ezt nem olvashatta Móricz Zsigmond!

Kaszás azonnal megértett.

— A Rózsa Sándorra gondol? — kérdezte. — Bizisten, magam is gondoltam rá. Ebből a gyűjteményből egész oldalakat bátran beillesztheteth volna. De gyerünk tovább. Most jön a java.

És jött is, ekképpen:

„Magam épen ekkor érvén a hely színére, a roszszabb következések kikerülés tekintetébül a pandúrokat minden további erő használatátul letiltottam. Eskütt társommal és az őrmesterrel a többi erőszakoskodókat jó módjával kitanulni akarván, több esmérős bajomi embereket megkérdeztünk, de egynek se tudhattuk meg a nevét, azt részint eltitkolták, részint más álnévvel cserélték fel.

És egy a tömeg közül azt felelte az őrmesteremnek:

— Itt nem parancsol a kend főbírája, mondja kend meg neki, én is olyan ember vagyok, mint a kend főbírája!

Szakács János jákói és Zsebi János csököli lakosok pedig azt kiáltozták többek hallatára, hogy kiprédikálta a csokonyai pap, hogy többé helypénzt nem kell fizetni.

Látván ekképen, hogy nemcsak a zavargók neveit kitanulni nem lehet, hanem mindinkább botrányo-

sabb kifejezések történnek, a további nyomozódással is felhagytam."

— Végül a csattanó! — szolgált további széljegyzettel Kaszás, s diákos izgalmában mit bánta, hogy újra és újra megzavar.

„Hanem békövetkezvén a vásár eloszlása, újra ismét a bajomi út felé a nép öszvecsoportozott, kik többnyire bajomiak voltak. A marhákat ismét falkára verték, és akkor Laki József bajomi lakos levetvén a vásárálláson cifra szűrét, többeknek marháit elejbe fogta, és egy vasfokost kezében magosra emelve borzasztó káromkodások közt a hajdúknak és félreálló pandúroknak hegyikbe hajtotta a marhákat, kiáltozván a pandúrokra:

— Félre előlem kutyák, baszom a pandúros istenteket, majd a jövő vásáron nem álltok itt, mert kidöntöm a béleteket.

Az első falkát kihajtván, háromszor visszament a vásárba, újabb-újabb falkákat hajtott ki."

A doktorra gondoltam, hogy milyen lehetett fiatalnak, s hogy túl a megismerő szándékon mi vezethette, micsoda ambíció, hogy a vizitek szünetében már akkor gyakorolta ama „mélyfúrás"-t, amit most másoknak ajánl, de hangosan csak annyit mondtam:

— Kiváló írás. Az ijedtség egész jó szerzőt csinált a főbíró úrból.

Elvira mégis befűtött. Ahogy lakosztályunkba nyitottam, valósággal mellbevágott a hőség és Lombos bácsi vastag, szaggatott horkolása. Ablakot tártam tehát, s bár igyekeztem hangtalan lenni, az ablak támasztó pecke akkorát talált kattanni, hogy Lombos bácsi felijedt rá.

— Ki az? — ült föl fekhelyén, s nyomban a szemüvege után kezdett tapogatni.

— Csak én jöttem meg — mondtam. — Nyugodtan alhat tovább.

Az öreg jóízűt ásított erre.

— Hány óra?

— Kettő múlt. Aludjunk csak, van még reggelig idő, ne zavartassa magát, öregem.

— És maga? — rakta fel szemüvegét s lett egészen éber Lombos bácsi. — Maga még hanyagolja a szundit?

— Van itt valami — mutattam a doktor elorzott kéziratára. — Valami érdekes anyag. Ebből jegyeznék ki egyet-mást.

— Az más.

Lekapcsoltam a csillárt, és fekhelyem gombalámpájánál a kézirat egy-egy érdekesebb passzusának kimásolásába merültem.

Csend volt, csak egy ádáz, vastorkú házőrzőkutya igyekezett valahol megszolgálni a kenyerét. Odakünn elállt közben a szél, köd gömörödött, s így mintha víz alól vagy beragasztott hangszórón át hallatszott volna az ugatása.

Egyszer csak Lombos bácsi hirtelen megmocorgott, és így kiáltott fel a hátam mögött:

— Mmm-muki gróf!

— Mi az? Mit mond? — fordultam meg abban a hiszemben, hogy ismét elszunnyadt, rosszat álmodott, és felriadva megnyugtatást igényel Lombos bácsi.

De nem aludt az öreg, csak töprengett.

— Muki gróf! — mondta még egyszer, és izgalmában az ágy szélére is kiült, hogy csak úgy harangozott kurta, jégeralsós lába szára. — Csuda egy ppp-pofa volt! Még nem meséltem róla?

Megütközve feleltem:

— Nem. Még nem.

— De azt ttt-tudja, hogy annó dacumál taxis pilótának kerültem fel Pestre?!

— Azt igen.

— Nahát, így tettem szert rá, így lett kuncsaftom Muki gróf. Állandó kuncsaftom. Mmm-meg még haverom is, ha a Szigeten amúgy istenigazából betörülközött. „Lombos! Lomboskám! — kiabálta. — Haza! Azonnal vigyél haza! Elegem van ebből a kkk-kuplerájból!" És ezt a hóh-elit és hóh-elegáns Park-klubra mondta. Én aztán vittem. A nőivel együtt, mert három-négy luxusfrunzsi is mindig ott csüngött a fff-frakkján, amire észrevette magát. De törődött velük? Én kellettem neki, velem ült ki otthon a teraszra. Messze, a Hűvösvölgy mélyén, ahol a kertes villája volt. Micsoda?! Órákig dumált ott. Órákig. És nem ám magyarul — franciául, amiből én egy kukkot se értettem... Ppp-pazar egy sztori, mi? Lombos Jóska, mint főbólogató, aki a végén — à la szeparés görlök — társalgási pénzt kap.

— Hát igen — mondtam fanyalogva. — De... mi volt a pláne? Hogy kerül ide a maga Muki grófja?

— A ppp-pince volt ismerős. Itt alattunk, a doktor pincéje. Tudja, amikor borért mentünk Elvirával. De csak az imént, félálomban kapcsoltam, hogy honnan? Muki gróf! Nála láttam ugyanazt a technikát, mint itt. Homok, szalma, egy sor palack. Homok, szalma, megint egy sor palack. Még nézni is sok volt, nemhogy meginni. Maga jól van?

Meglepődtem.

— Miért? Mert maga nem? Van nálam szóda, ha valami megfeküdte volna a gyomrát.

— Meg. Megfeküdte. Meg bizony — komorodott el, s mondta kurta, szigorú biccentésekkel az öreg. — Csakhogy nnn-nem étel, pedig hhh-hülyére zabáltam magam.

— Hanem mi?

— Minden! — kaszált egy nagyot karjával az öreg. — Ez az egész istenség, amibe belekerültünk.

Eszembe jutott, hogy eleinte az öreg legény ugyancsak élvezte a helyzetet, gazsulált, somolygott, azt se tudta, hogyan fejezze ki azon való örömét, hogy bolhás ágy vagy kocsmai biliárdasztal helyett a „legpazarabb összkomfort"-ba kerültünk, s arra gyanakodva, hogy talán Elvirával próbált kikezdeni, de a csülkére vertek, kaján vigyorral kérdeztem:

— Meddig jutottak?

— Mi? — meresztett rám szemüvege felett bamba halszemeket az öreg.

— Elvirát kérdeztem — adtam a jámbort. — Csuda gangosan vonult ki vele.

— Elvira! — legyintett az öreg. — Asszony az? Dehogy asszony! Apáca. Nardai doktor a Jézus Krisztusa. Még a vicchez is süket. Én meg utálom a nőt, ha ecetes uborka.

— Akkor mi a baja? Nyögje már ki.

— Mi ugye? Sok minden, de csak egyet említek. Látta, megnézte, hány kocsi ppp-parkolt az udvaron? Maszek kocsi, mert a miénket nem számítom oda.

— Nézte az ördög.

— És én! No mennyi? Három. Egy ilyen csipet kis faluban . . . Jól van: a doktort kiveszem a buliból, kell neki a kocsi, és meg is dolgozik érte. De itt a kkk-következő pasas, a . . . malomvezető vagy kicsoda. Honnan, miből telik annak Oktáviára? És itt a harmadik

muki, Béla, a gömböc úrfi is. Még szopik, hiába baromorvos, és az se áll, az is lehetetlenség, hogy tisztességes úton jutott a Simcájához.

— Várjon csak — mondtam. — Ezt a témát egyszer már letárgyaltuk máma.

— Le! — nézett meg vasvilla-szemmel az öreg. — De attól még se nekem nem lesz kocsim, se minden nnn-negyedik-ötödik martinásznak. És itt a hiba. Meg ott, hogy tetszik nekem a doktor, tetszik, de . . . mégiscsak disznóság, hogy a mmm-mostani gázsimmal egész esztendő alatt se tudnám összegürizni a borát. *Csak* a borát! Arra feleljen: miért kell ennek így lenni, elvtárs?!

— Nem kell így lenni, dehogy kell — mondtam. — De . . . így van, és sajnos, hogy így van. Az igazságos és általános érvényű szelekció még nem a legerősebb oldalunk egyelőre.

— Na bumm! — nevette el magát keservében az öreg. — És ezzel kint vagyunk az összes vizekből. Eh, jóccakát. Legalább az ágyát élvezzük ki a doktornak, ha már a jövedelmét nem élvezhetjük.

Csak sokára, megizzadva és dühítő forgolódások árán aludtam el.

Eleinte mintha valami forró, kocsonyás levegőjű alagútban nyomakodtam volna előre. Kézzel-lábbal, meg-megcsúszva, mert se fénye, se fogódzója, se szilárd talaja nem volt az alagútnak. Aztán már nem én kínlódtam — mozgólépcső, majd barlangvasút szűk, gyermekeknek való szerelvénye vonszolt és ragadott tova.

Rángva, de megállíthatatlanul.

Itt katona fogta rám a fegyverét, de mire megijedtem volna — szalutált, és közlekedési rendőr módjára fehér kesztyűben mutatta: merre szabad az út.

Ott huszár emelte magasba meztelen kardját, kiáltott is valamit, és erre — ahogy a prágai várostorony órájából a figurák — egész huszárszázad rugtatott ki a falból, csakhogy a vörös nadrág, kék mente és sárga csizma mellé koszlott bőrsipkákat, cafrangos csőszkalapokat és molyrágott, ótvaros kucsmákat viselt.

— Bivaly! Veled én többet szódát se iszom együtt! — acsargott rám egy vigyori, fejét lóbáló csontváz.

Fülkében állt, csillámló, borospalackokból kanyarított fülkében, és ahogy rám kiáltott — hirtelen fejet cserélt, és Danka Illés lett. Ez rendben is lett volna, ezt magától értetődőnek találtam, de azt már nem, hogy ő, aki még télen se hordott soha kalapot — otromba, bográcsnál is nagyobb rohamsisakban parádézik.

Egyszer csak világos lett: lármás, poros, hagyma-, bagó- és cefreszagú vásártérre zakatolt ki a barlangvasút rozoga, sárkánymozdonyos szerelvénye.

Marhák bőgtek, pańaszosan és egyre elviselhetetlenebb szirénahangon, mintha a portengerben eltévedt hajók adtak volna egymásnak vészjeleket. És bőgött, dudált, szabad utat kért a szerelvény bádogsárkánya is, mivel a bejárót sorompó zárta el, kettős sorompó. Őrei nyalka, fülig pedrett bajszú pandúrok, kackiás, operettszínpadról lemászott hajdúk és Ludas Matyiból kiollózott, csavarhúzóval hadonászó munkássémák voltak.

És nem is vásárteret — valami tábort zárt le a so-

rompó. Neve is volt a tábornak. Meghökkentő, ajtónagyságú táblán sablonnal felkent kátránybetűk hirdették:

TERMELŐSZÖVETKEZETI KÖZSÉG

Ekkor a tömeg lázba jött, felhördült, és arc nélkül, csupa-csupa torok gyanánt harsogta:

— Kozák! Kozák! Kozák Imre!

Mire a sorompónál egy tagbaszakadt, karikalábú, cifraszűrös alak jelent meg. Arcát álarc takarta, melyből csak vérszomjas farkastekintete villogott ki. Jobbjában magasra emelt, hatalmas vasfokos, s már ordította is:

— Félre előlem, kutyák, béletek ontom, ha moccanni mertek!

Azzal ledobta cifraszűrét, meglódult: egy sújtás, még egy sújtás, s már reccsentek, szilánkoltak is szét a sorompók.

Hanem a keze odalett. Jobbjából — mintha vízipuska lett volna — sziszegve preckelt ki a vér.

Egyenesen a szemembe.

Második rész

Lombos bácsi harapós kedvében volt, és olyan megbántott-mogorván figyelte az utat, mintha legalábbis az esti borozás ajándékozta volna meg émelygéssel és fejszaggatással. Holott csak angolos meglépő szándékunk vallott kudarcot reggel, és iramunkat fogta vissza minduntalan a köd.

Nem úgy, mintha szakadatlanul lépésben kellett volna döcögnünk.

Dehogy.

Hiszen egyébként ragyogó időnk lett volna. Ahol sütött a nap, valóságos gyöngytengert csillogtattak az őszi vetések táblái, és Lombos bácsi is „hasa alá verhetett" a plécsikónak. De aztán behorpadt a táj, halastavak és víztárolók rendszere következett, és mintha folyékony falban — máris vakulásig voltunk a legsűrűbb ködben.

Újra és újra.

Tizenegy felé, a második bújócskaóra elteltével ki is fakadt az öreg Lombos:

— Mmm-megverte az isten, sss-sose jutunk így M.-re. Ppp-pedig Pestre is vissza kell érnünk még máma. Mmm-máma éjfélig. Köszönöm szépen.

— Magának! — dobtam vissza a labdát, mert én se voltam valami rózsás hangulatban. — Akár fordulhat is, ha M.-en letett.

— Ki az oka? — pörölt az öreg az együtt megtett sok ezer kilométer jogán. — Én nnn-nem, annyi bizonyos! Ttt-tisztára időlopás volt, amit azzal a nnn-nővel művelt.

— De, majd inkább levelet írtam volna! Pestről köszöntem volna meg, hogy...

— Miért? — vágott a szavamba Lombos bácsi. — Mmm-megmondta a nő, kerek-perec megmondta, mi a szokás? Neki uuu-ugyan nem kell, adjuk jótékony célra a borravalót!

Ez igaz is volt, csakhogy Lombos bácsi bakafántos, mérmondó hangsúlya nélkül volt igaz.

Ahogy nyolc óra tájban felkeltünk és rendbe tettük magunkat, mintha titkos kamera vagy speciális lehallgató készülék tudósította volna útrakész állapotunkról, azzal kopogott ránk Elvira, hogy mit parancsolunk, mi legyen a reggeli, neki szigorúan meghagyta a doktor úr, hogy reggeli nélkül semmi áron se eresszen el bennünket.

— Mikor jött meg? — kérdeztem, mert mód felett feszélyezett Elvira szertartásos, megfellebbezhetetlen szolgálatkészsége, s azt reméltem, hogy majd csak a kocsiig beszélgetjük magunkat közben.

— A doktor úr? — mosolyodott el Elvira. — Három után. Már fél négy is lehetett.

— És maga megvárta? Virrasztva várta meg?

— Dehogy. Csak éppen... papucsba léptem. Meg szoktam érezni, mikor jön haza... Csinálhatom a reggelit? Mit parancsolnak?

— Köszönjük, semmit — mondtam. — Ellenben... engedje meg, hogy fáradsága és a kedvessége csekély viszonzásául...

A keze után nyúltam, nagy esetlenül és úgy okoskodva, hogy ötven forintot igazán megérdemel kettőnktől, ha már a gazdája notórius ünnepségrendező és unos untalan vadidegen alakokat hoz a nyakára, de Elvira elkapta a kezét, hátralépett, és leglelkéből tiltakozva mondta:

— Hogy tetszik képzelni? Agyonütne a doktor úr, ha én valakitől is pénzt fogadnék el.

Tudtam, hogy butaság, amit csinálok, s hogy meg is sértem vele, de utánaléptem, s most már a kötényzsebébe próbáltam belegyömöszölni a pénzt.

— Ez a kettőnk dolga — mondtam. — A doktor úrnak más formában jár köszönet.

Elvira oldalt perdült, és zsebét tenyerével befogva, mindenképp hozzáférhetetlenül mondta:

— Nekem is! Ha akkora gavallérok, hogy a bukszájukból magától ugrik ki a pénz, adják öregek vagy árvák otthonának, amit énnekem szántak... Szeretik a fokhagymás, libazsíros lángost? Mert csinálhatok. Ebben a minutában végeztem a kenyérdagasztással.

A folyosó sarkán — mert már a folyosón, a rohamsisakos csontváz közelében álltunk — ekkor fordult be papucsban s háziköntösben, de frissen beretválva és szellemileg is teljesen frissen a doktor.

— Még kérdezi? — zárta le kedélyesen a vitát. — Kérjük, persze hogy csináljon. Viruskám. Egy egész kazallal. Nem is férfi, aki nem imádja a fokhagymás lángost.

És ezzel ámen, kútba is esett az angolosan távozás lehetősége.

Mondhattam, hogy nem szoktunk reggelizni, elég bajunk Lombos bácsival, májbaj vagy gutaütés lesz a vége, hogy mindketten megütjük a mázsát, a doktor belénk karolt, a könyvtárszoba felé terelt, és nevetve mondta:

— Lárifári, úgyis kihagyják az ebédet, ott még avas szalonnát se kapnak, ahova igyekeznek. És... Kozák „kartárs" is megvárja magukat, ha egyáltalán megérdemli, hogy az idejüket rátékozolják.

Elcsodálkoztam.

— Itt volt talán? Mikor volt itt? Megint felverte volna a doktor urat?

— Dehogy. Éjjel, a mentőkocsi sofőrje mesélt egyet-mást róla. Útközben, a járási székhelyre menet.

— Ott is járt?

— Muszáj volt, az egyik betegem került halaszthatatlanul kés alá. Egy néném asszony. Azt jajgatta, hogy nyomban meghal, ha nem kísérem be.

— Aha... És a sofőr?

— Riválisa Kozák. Ha jól értettem: a menyasszonyát szerette el a sofőr komának.

— Ki hozta szóba?

— Kozákot? A sofőr. Tudja, hallotta, hogy én mételtem le az ujjait, és hát... zabos rám, ahogy kifejezte magát.

— Zabos? Miért?

— Mert itthon voltam és segítettem rajta. Pedig... vagy ne lettem volna itthon, vagy inkáb a... férfiasságától szabadítottam volna meg Kozákot — mondta.

— Ez is egy álláspont — csóváltam meg a fejemet. — És? Mit mondott még? Mondott egyáltalán valami konkrétumot?

— Hát... eláldotta Kozákot — nevetett a doktor. — S ha a dühének csak egy tizedrésze is jogos, magának, szerkesztő uram, foszlányokra megy szét a hipotézise.

— Micsoda hipotézisem?

— Jól van, nem a magáé, a fámáé, ami kilódította Pestről. Hogy tudniillik a földje elvesztése miatt vesztette volna el az ujjait Kozák... Azt mondja a sofőr: otthon se volt, napokon át a járási székhelyen randalírozott, mikor a szervezés folyt. Ő csak tudja,

a nőnél, az exmenyasszonynál látta, s ki is böjtöli, s össze is pofozza Kozákot, ha futotta volna az idejéből. De éppen szolgálatba ment, mármint a sofőr, és nem akart késni, mondta.

— Mondta, mondta ... — vesztettem el a türelmemet. — Mondani sok mindent lehet. Engem más érdekel!

— Ugyan micsoda?

— Az igazság! — robbant ki belőlem az indulat.

Ekkor már a könyvtárszobában ültünk, az egyik gyalogasztal is meg volt terítve, s a doktor igazi műgonddal épp a pálinkáskupicákat porciózgatta tele.

— Igazság? — gondolt utána a szónak, és tette le lassú, alig mozduló csuklóval a gyomorkeserűs palackot. — Az mi? Annyi bizonyos, nem erkölcsi és nem is politikai kategória. És ... mindig relatív, mindig viszonylagos valami. A keresésével meg úgy vagyunk, hogy ... Mikszáth! A szerkesztő úr mit tart Mikszáthról? Becsüli?

Alig jutottam szóhoz.

— Igen ... No persze ... Természetesen — dadogtam.

— Én is — bólintott a doktor. — Fejedelmi alak. Fejedelmi. A szó megszokott értelmében nem lehet ugyan kiművelt főnek mondani, nodehát ... fúrt agy, lexikonagy és bölcsesség — két különböző dolog. És Mikszáth bölcs volt. Bölcs bizony, mert ami nagynagy ritkaság íróban — a szíve volt okos.

Nem szóltam, fogalmam se volt róla, hogy mihez lesz ugródeszka a századforduló nagy realistájának neve és isten háta mögötti apoteózisa, de a doktor már folytatta is:

— Nohát ... ő mondja, Mikszáth, valahol az „Új Zrínyiász"-ban: *„A magyar ember szereti keresni az*

igazságot. De nem szereti megtalálni. És ha mégis megtalálta, mindjárt beleun: Ejnye, de kellemetlen pofája van." Kívánom — emelte fel pálinkáspoharát a doktor —, kívánom, hogy a szerkesztő úr ne ilyen magyar embernek bizonyuljon a Kozák-ügyben. Egészségünkre.

Mit mondhattam erre, hogy ne tűnjek maflábbnak, mint amilyenné a doktor telibe találó pohárköszöntője tett?

— Köszönöm — mondtam. — De... nem gondolja, hogy vizet prédikál, hogy tulajdon magát is hasonló módon köszönthetné fel, kedves doktor úr?

— Én? Magamat? — hökkent meg ismeretségünk során most első ízben a doktor. — Hogyan?

— Mondjuk... tükör előtt, s egy könyvvel a kezében. Ezzel a könyvvel!

Még egész korán, lidérces, összevissza álmomból riadva, fogtam, s a helyére hoztam vissza a doktor negyvennyolcas gyűjteményét. Most felálltam, sarkán ragadtam, s a doktor terítéke mellé helyeztem.

— Ezzel! — mondtam még egyszer. — Ez is valamiféle... igazságkereső mániának köszönheti a létét.

A doktor először görbén, igen görbén nézett rám, aztán vállat vont, és a lelki nyugalmát teljesen visszanyerve mondta:

— Kaszás fecsegett? Egyem a lelkét. Jobban tenné, ha helyettem és a világmindenség helyett először tulajdon magát váltaná meg. De mindegy. Juventus — ventus. Nekem is megvoltak egykor a magam hóbortjai, amint az ábra mutatja.

— Hóbortjai? — sajnáltam meg hirtelen a doktort. — Ahogy az anyagot láttam, én...

— Nem erről van szó — ütött a könyvre könnyedén, két ujjal a doktor. — Ez csak gezemice, olyan

dokumentumhalmaz, amibe a gereblyém éppen beleakadt. Más izgatott.

— Micsoda?

— Valami... lélekrajzféle. A somogyi nép és tulajdonságai. Ebben sántikáltam, ezt a diót akartam feltörni a modern pszichológia eszközeivel. Mert... bicskás, ugye? Bicskás, és káromkodni is cefetül tud. Annyira, hogy a somogyi bakákat „rossebbakák"-nak becézték az első világháborúban. Aztán a földért is bolondul. A saját testvérébe is kést eresztene egyetlen barázda miatt. És így tovább, volt közhely elég. De... miért? Bár ifjú voltam és naiv, ezt kérdeztem, ez lett a varázsszavam újra meg újra. S tudja, hova jutottam?

— Hova?

— Egy igen prózai témához. Mondhatnám azt is: szentségtöréshez, mint szépreményű jellem- és lélekbúvár. A birtokviszonyok vizsgálatához. Úgy bizony. Majd újabb miértekkel onnan is tovább: a sorra meghiúsult népmozgalmakhoz. A Latinka Sándoréhoz, a tizenkilences szövetkezeti kísérlethez is egyebek között. De ebbe már bele se fogtam.

— Miért?

— Mit mondjak erre? — tárta szét karját a doktor. — Orvos voltam, divatos, növekvő prakszisú orvos, nem pedig társadalomtudós vagy népi író. Lassan se időm, se energiám nem maradt a passziózásra. Meg aztán... de nem, előbb kérdeznem kell valamit. A szerkesztő úr családos ember?

— Igen, az vagyok — mondtam meglepődve.

— Gyerek?

— Van, kettő. Két lány.

— Akkor már ön is rájöhetett, vagy rá fog majd jönni, hogy a kényes ügyek, a „rázós" problémák nem

családos embernek valók. Vagy ha mégis, hát csakis bizonyos kompromisszumok s az önérzet csúfosnál csúfosabb megcsorbulása árán.

— Ma is?

— Bizonyára. Hacsak... nem szentek: a türelem, az önbizalom és a nagyvonalúság szentjei tartják manapság a gyeplőt. De parancsoljanak, kihűl a lángos, és én, a magányos farkas, amúgy sem vagyok ebben a kérdésben illetékes.

A lángos remekmű volt: lágyan ropogós, barnapiros és alig-alig, az ínyt csak éppen csiklandozva fokhagymás. És mégse ízlett, fűrészporral töltött szivacsnak éreztem, majd mégis legyűrve belőle egyet, a kéziratra mutattam.

— Ezzel mi lesz? Miért nem keres rá kiadót?

— A korom miatt — mondta a doktor. — Hatvanon túl már legjobb, ha a kudarcnak és a bosszankodásnak még a lehetőségét is kiiktatja a programjából az ember. És igaz is: házaljak vele? Mindenféle fajankóknak gazsuláljak? Akit érdekel — itt van, megnézheti. Egyebekben pedig: habent sua fata libelli. Ha érdemes rá, majd csak csinál vele valamit a község, ha én már nem leszek.

— Az még messze van.

— Lehet — mondta csodálatosan szép, megbékélt mosollyal a doktor. — De én már végrendelkeztem. Mindent a községnek hagyok. Mindent. Azzal a feltétellel, hogy Elvirának holtig való kenyere s lakása lesz a házban. Hanem... Elviráról jut eszembe: mi lesz már ezzel a lángossal? Sose bocsátja meg, belebetegszik Elvira, ha csak egyetlenegy is a tányéron dermed.

Lombos bácsi dörmögött valamit, de nem figyeltem oda.

— Mi az? Mit mondott? — kérdeztem tehát.

Az öreg előrenyomta az állát:

— Nem látja? Megérkeztünk... Hol álljak meg? Hol lesz az első stáció?

— A tanácsházán — mondtam. — Ha ugyan... jó helyen járunk.

— Már miért ne járnánk?

— Mert... „koszfészek"-ről beszélt a doktor. Ez a község meg nem az.

Aminthogy nem is volt az.

Sőt.

Az útmenti árkokon belül mindenütt virágágyak húzódtak. Máris felásott, dróttal szegett kerek és négyszögletes halmok. A szegélyfákat drótháló védte. A község centrumában pedig valóságos kis park fogadott. Igaz, kopár volt még, de ezüstfenyvei annál szebben derengtek, s öröm volt látni halványsárga, mélyen alábókoló szomorúfüzeit is.

A tanácsházára könnyen rátaláltunk.

Valamikor kisuraság vagy nyugalomba vonult megyei potentát lakhatta, s csak annyiban modernizálták meg, hogy hosszú főfrontján tornácos bejárót nyitottak, és előkertjét parkká alakították át.

— Meddig időzünk? — kérdezte Lombos bácsi, mielőtt a kocsiból kiszálltam volna.

— Nem tudom. Miért?

— Mert... ott egy presszóféle — mutatott a tér átellenes oldalára Lombos bácsi. — Oda ülök be, ott várom meg, ha elmarad.

Ráhagytam: tegyen, amit akar, s mire a tanácselnök szobáját megtaláltam, már az is kiment az eszemből, hogy a világon van.

Tiszta, olajozott falú, örökzölddel díszített folyosó végén, mintegy az épület főtengelyében volt ez a szoba. Tanácsterem előzte, s a teremben vagy tíz-tizenkét személy várakozott. Jobbadán parasztok, de akadt közöttük vasutas, postás és két fekete nagykendős nénike is. Az ablak felőli sarokban ütött-kopott íróasztal állt. Fiatal, félig még csitri irodista lányka kucorgott mögötte, s még a nyelvét is kidugva nagy-nagy igyekezetében, valami kimutatás rubrikáival bajlódott.

Köszöntöttem, megmondtam: ki vagyok, kit keresek, erre a kislány:

— Tárgyal, most tárgyal az elnök elvtárs — mondta kapkodva. — Milyen ügyben tetszik keresni?

Elmosolyodtam.

— Az hosszú nóta. Inkább kérdezné meg talán, mikor fogadna mégis a tanácselnök elvtárs?

A lányka zavarba jött. Valósággal lerítt róla, hogy nem tudja, hova tegyen, s hogy a nevemet is restelli megismételtetni. Vettem hát a jegyzetblokkomat, lapot téptem belőle, és pár sort ráfirkantva a lánykának nyújtottam.

— Tessék, ezt bátran beviheti hozzá. Ne féljen, nem fog megharagudni a tanácselnök elvtárs.

— No jó! — mondta kényszeredetten a lelkem kis ajtónálló, majd felfohászkodott, s a papirosra rá se pillantva, az elnöki szobába nyitott vele.

Gondoltam: itt aztán csuda katonás a rend, nem bagós kaszinó és nem is átjáróház a tanácselnöki szoba, mint némely helyen. De jött is már, perdült is ki gazdájától a lányka, és ragyogó, szívélyes mosollyal hadarta:

— Rögtön! Egy kis türelmet kér az elnök elvtárs. Tessék helyet foglalni.

Széket perdített az asztala elé, még törölt is egyet rajta a klottköpenye aljával, s még évődni is megpróbált, mint immár „kebelbeli”-vel:

— Csüccs! — mondta. — Valahogyan el ne tessen már vinni a tanács álmát.

— A világért se! — vettem jónéven a lányka kedvességét, s miután szót fogadtam neki, az évődő hangot is átvettem tőle:

— Maga nagyon tiszteli a főnökét. Igaz? Rettentő katonás ember lehet.

— Az is volt, katona volt, főhadnagy! — mondta a lányka. — Csak két éve, a leszerelése óta van itthon. Megrokkant, valami akna bánt el vele, tetszik tudni. Levitte a lábát. Az egyik lábafejét.

— Ó!...

— Bizony! De azért... jó ember, csak a lődörgést meg a fecsegést utálja. Csak röviden, térjünk a tárgyra, ez a jelszava. Meg az, hogy... első a szolgálat, a községünk szolgálata, tanácsházán vagyunk, nem a sóhivatalban.

— Most miben zavarom? Mi a dolga?

— Az elnök elvtársnak? Egyezkedni segít. A téeszelnöknek segít egyezkedni. Kettős földesekkel és nemparaszti foglalkozásúakkal tárgyal. Olyanokkal, akik máshova valósiak, de itt is van pár hold földjük, meg... ahol vannak ni — mutatott az ügyfelekre a bájos, megeredt szavú lányka —, postásokkal, vasutasokkal és más efféle beosztású honpolgárokkal. Kell most a föld, a téesz minden barázdára igényt tart, tetszik tudni. Aztán... aki nem tud vagy nem akar dolgozni benne, attól bérbeveszi.

A lányka ennivalóan fontoskodó, csermelycsevegésű beszámolóját az elnöki ajtó goromba felszakítása akasztotta meg. Egy zömök, cigányosan barna, amoró-

zóbajszú férfi lépett ki rajta. Jobb keze gézpólyában és a nyakába kötve. Zárt nyakú kötött ujjast, irhamellényt, bőrrel fenekelt bricseszt és keményszárú, éktelenül „passzentos" tiszti csizmát viselt. Végigdöngött a termen, s amidőn a külső ajtóhoz ért, befáslizott jobbját emelgetve, így csinált magának az ott őgyelgők közt utat:

— Helyet, helyet, szomszédok! Pólyással vagyok.

Mindjárt akadt tréfamester, aki megjegyezte, hogy biztos rossz helyre talált nyúlni, fiatalok dolga az, ne nyúlkáljon, aki már elhullatta a csikófogait. A válasz se maradt el, jó vastag válasz lehetett, mert harsány kacagás követte, s még akkor is zengett, amikor a replikázó már a folyosón járt.

— Ki volt ez? — kérdeztem, noha tudván tudhattam volna, csak éppen elhinni nem mertem, hogy kicsoda.

— Ez? — mondta ajkbiggyesztve az irodista lányka. — Egy itteni pógárember. Egy volt középparaszt. Bizonyos Kozák Imre. Nagy maher, megéri a pénzét, ami azt illeti.

Hanem ekkor újra kinyílt az elnöki szoba ajtaja. Egy szép szál, hirtelenszőke, frissen beretvált fiatalember nyitotta ki. A küszöbre állt, felém bólintott, de aztán úgy invitált befelé, hogy előbb a teremben várakozóknak szólt oda:

— Egy kis türelmet kérek — mondta. — Hamarosan folytatjuk. Tessék, szerkesztő elvtárs.

A tanácselnök volt, s amint az nyomban kiderült, negyedmagával intézte odabenn a földrendezéssel járó különféle csere-, bérleti és kártalanítási ügyeket.

Elsőül — miután igen tisztán Sonkoly Ferencnek nevezte meg magát — a helybeli téesz elnökét mutatta be. Hatalmas, negyven és ötven közötti, vas-

markú góliát volt ez az elnök. Válláig se ért a balján felemelkedő keszeg, töpörödött kis tanácstitkár, aki valahanapján bizonyára segédjegyző vagy szellemi ínségmunkás gyanánt kezdhette el a közigazgatási pályát. És negyediknek ott volt egy vén paraszt is, egy macskabajszú, oldalszakállas, feketére cserzett mezőőr, mint olyasvalaki, aki az elnök szavai szerint a telekkönyvet is lepipálja, mert álmából felverve is meg tudja mondani: ki, hol és milyen jogcímen művel a határban földet?

— Miről lenne szó? — kérdezte a körkézfogás lebonyolítása után a tanácselnök. — És... négyszemközt kíván tárgyalni, vagy az elvtársak is jelen lehetnek?

— Jelen! Hogyne! — kaptam a szaván. — Legalább többüktől többet tudok meg. Kozák érdekel. Kozák Imre, aki az imént volt idebenn.

— Kozák? — csodálkozott el a tanácselnök. — Éppen Kozák? Honnan ismeri az elvtárs?

— Hírből. Rémhistória kering róla. És... hogy is mondjam csak... ez a rémhistória önöket vádolja.

Azt hitték — eszelős vagyok. Mi több: tulajdon magamnak is úgy tűnt, hogy lázálmot, fantazmagóriát ismertetek, amidőn Kozák állítólagos megtortúrázásának és öncsonkításának históriáját nagy sietve előadtam. Mert az még hagyján, hogy volt katonacimborám, Burzsák Lóri és Nardai doktor is elmondott már róla egyet-mást, de fantomból eleven emberré változva se festett úgy, mintha áldozat vagy éppen tragikus hős lett volna, hiszen még sebesült kezéből is tréfát űzött, s a tanácstermen is olyan dölyfös, nyársat nyelt módon vonult át, hogy pillantásra sem méltatta az irodista lánykát.

És az is zavart, hogy egyre inkább időlopásnak

éreztem, amit csinálok. Elvégre odakünn ügyfelek várakoznak, gondoltam, messziről jött, más községekből megidézett kisemberek, és én itt fecsegek, hiábavalósággal traktálom a tanács és a téesz illetékeseit.

Valami hasonlót olvashattam le a tanácselnök nyílt, odaadóan figyelmes arcáról is. Miközben beszéltem, megrökönyödés, gyanakvás, majd harag váltakozott rajta. Szinte vártam, hogy most... most kiált rám, most nevez részegnek vagy agyalágyult provokátornak, de aztán villant egyet a szeme, a humor s a dolgában biztos férfi megbocsátó fölénye sziporkázott fel benne, s így esett, hogy kapkodó, hebehurgya előadásom végén már mosolygott is, és székében hátradőlve mondta:

— Jó kitalálás. Igazán jó. Ezelőtt olyan tíz-tizenkét esztendővel még igaz is lehetett volna. Hol hallotta a szerkesztő elvtárs?

— Pesten.

— Azannya! És ezért, *csak* ezért utazott ide?

— Igen.

— Kár volt. Kár a benzinért is, meg kár a...

A vállas, hatalmas termetű téesz-elnök szólt közbe:

— Nem egészen — eresztette ki öblös, morduló basszusát. — Mert... Kozák élő személy, a kezét is elcseszte valamivel, téesz is alakult nálunk, vagyis... sok minden igaz a meséből, csak *nem úgy igaz,* ahogy a jóakaróink tálalják. Ez egy. A kettő meg az, hogy nem a maga lábán iramodott föl Pestre ez a rossebes rémhír. Valaki vitte. A szerkesztő... kartárs, például, hogyan vett róla tudomást?

— Mesélték.

— Ki mesélte?

— Egyik kollegám. A Hungária Kávéházban.

— Értem. Akkor vagy valami vigéc, vagy... va-

laki a Fajkos Dezső rokonságából volt a hírvivő. Ismeri Fajkost?

— A festőt?

— Őtet. Innen származott el és meg-megjövögetni is ide szokott. A testvérnénje meg a sógora máig is itt élvezik a nyugdíjukat. A sógor iskolaigazgató volt valamikor, a ténsasszony meg postamesternő. És éppen én, én személyesen kínlódok velük a földjeik miatt.

— Az is van nekik? — kérdeztem. — Mennyi?

— Nem sok. Márhogy.. egy hatalmas belső telken, egy zárt kerten kívül nem sok. Valami másfél hold. Az. Csakhogy... úgy esik, olyan a fekvése, hogy jobb helyet a központi majorunk számára elképzelni se lehet.

— Összevesztek? — kédeztem.

A téesz-elnök vállat vont.

— Tárgyalunk. Tárgyalgatunk — mondta. — Azzal meg velejár a hangosabb szó is. De... bánom is én a Fajkos rokonságot. Ugyanilyen szesszel mások atyafiságát is gyanúba vehetném... Tudja, mi sült ki a szervezés folyamán?

— Micsoda?

— Az, kérem, hogy Magyarország legnagyobb faluja Budapest. Tele van vidéki származékkal. Aztán minél magasabb rangban vannak a pesti falusiak, annál nehezebb elboldogulni az itthoniakkal. Hát hogyne, mikor abban vannak, azt tételezik fel a jámborok, hogy ők kiváltságos lények, őket kimenti majd a pesti rokonság, rájuk nem érvényes az idő szava. Aztán amikor bebizonyosodik, hogy mégis, hogy ellenkezőleg, hogy a pesti rokonoknál is kilencszázhatvanat mutat a naptár, akkor következnek a vádaskodások... Azt mondja: szutyongattuk, agyongyötörtük

Kozákot. Csendőrmódszerrel győztük meg. Észnél se volt, amikor aláírta a belépési pappírt. Én meg azt mondom: máig se tagunk Kozák. És nem is lesz. Most is azért volt itt, hogy vegyük át a földjét. S ha morog, csak azért morog, mert a bérleti díjat kevesli.

Csak most értettem meg teljesen a tanácselnök fölényes mosolyát, s okosabbat nem tudtam tenni, mint hogy a bizottság tagjain egyenként végignézve megkérdeztem:

— Ez igaz? Így igaz?

Bólintottak, a tanácstitkár, mint a közigazgatás veteránja még a kezét is összedörzsölte, hogy így ám, így bizony, majd ismét a jól megtermett, öblös hangú szövetkezeti elnök:

— Szentigaz, mérget vehet rá — mondta. — És ez még mind semmi. Azon kellett volna kezdenem, hogy mikor a szervezés folyt, a mi községünkbe idegen, azaz hogy... városi agitátor be se tette a lábát. Mi meg... kerestük Kozákot, többször is kerestük, az igaz, de csak a feleségét találtuk otthon. El van, dolga van valahol, mondta az asszony. Így aztán hagytuk. Abban a tudatban hagytuk, hogy máskor is el szokott csavarogni, állatvásár össze se csődülhet nélküle, s majd csak előkeveredik, amire kell.

— Ki javasolta? — tudakoltam az abban a pillanatban lényegtelent a lényeges helyett. — Kinek nem kellett „idegen" agitátor?

— Sokunknak — mondta a téesz-elnök. — Az volt a vélemény: ha már országostul közösbe megy a nép, legjobb lesz vőfélyek nélkül, egymással, egymás közt elintézni a belépést.

A szót most a tanácselnök vette át, mondván, hogy a beszélő, Damonya Károly elvtárs volt a kezdeményező. Csak szerény, pedig a tekintélye óriási, nem-

hiába szerezte meg annak idején az okleveles gazda képesítést a szekszárdi kétéves iskolán, még a háború előtt.

Damonya feszengett, tiltakozott, de olyan mackós esetlenül, hogy a tanácselnök most már azt is elmondta róla, hogy egész a legutóbbi időkig az istennek se volt hajlandó tisztséget vállalni. Nem ő, még a legeltetési társulatban sem, pedig az igazán nem volt politikai szeminárium, se a szövetkezet szempontjából előkészítő iskola. Ellenben most, hogy a közös gazdálkodás dolgában nem lehetett tovább halogatni a döntést, most elszánta magát, falugyűlést doboltatott össze, és azt mondta...

Ott volt az eszem, fel is fogtam, hogy a tanácselnök mit beszél, de csak olyanformán, mint amikor sürgős munkája közben a zápor dobolását is hallja és számontartja az ember.

— No de a keze! — tört ki belőlem hirtelen a makacs, lebírhatatlan ellenkezés. — A keze mégiscsak fel van kötve! Mi történt vele?

A tanácselnök elhallgatott, s miután kapcsolt, hogy... ej, ez a szerencsétlen pasas, ez még váltig a Kozák-ügyön rágódik, megvonta a vállát, és lesajnáló fintorral mondta:

— Elvágta. Nyilván... mérgében tört-zúzott, amiért különvált tőle és a téeszbe is belépett a felesége. Egyedül. Meg se várva, hogy megjön-e, vagy a pokolban marad.

— Belépett!... Tehát a felesége mégiscsak belépett! — makogtam olyan érzéssel, mint amilyen az orvosé lehet, ha eleinte nem tudja felismerni a betegséget, és egész váratlanul áruló tünetre talál. — De hát... miféle földdel lépett be? — És... és az elvtár-

saknak miért olyan... magától értődő ez, az isten szerelmére?

— Mert... milyen legyen?! — kezdte türelmét veszteni a tanácselnök. — Ha egyszer saját földdel, a móringföldjével lépett be Kozákné. Négy holddal. Azzal a négy holddal, ami a férjhezmenetele alkalmával került a nevére. És... az is régi história, az is már esztendők óta a levegőben lógott, hogy előbbutóbb kiadja az útját Kozáknak. Most aztán ki is adta. Az esze is megjött, meg a bátorsága is, hogy végre-valahára kiadja. Ennyi az egész.

— Nem egészen — szólalt meg ekkor a vén, macskabajszú mezőőr, aki élő telekkönyv gyanánt ült a bizottságban, s egy barnára szívott tajtékpipa kitisztításával és megtömésével volt elfoglalva. — Már engedelmet, de... én biztattam föl a Veront, meg a... zagitálást is én vittem végbe.

Lett nagy csodálkozás.

A tanácselnök még a fején is rázott egyet, úgy mondta:

— Maga? Ezt most hallom először. Tudtommal maga itt volt permanenciában, végig a tanácsházán ügyködött, Tőzsér bácsi?!

— Nono — mondta az öreg. — Nem is háznál, nem is a Kozák... igazabbul mondva az Ódor-portán történt a dolog.

— Hanem hol?

— Szabad ég alatt. A Kereszt-árok zsilipjénél. Ahol a víz zuhogója már csöndesedni kezd.

— Mikor?

— Mikor is? Azt tartom: most szombaton, holnapután lesz két hete. Tudja, mikor azzal a sürgős postával a járásnál voltam. Motoron. Emlékszik?

— Hogyne — mosolyodott el a tanácselnök. —

Még mondtam is: aztán le ne gebeszkedjen ám arról a vaskecskéről, maga motorizált határvadász apó.

— No látja — mondta elégedetten az öreg Tőzsér. — Hát *akkor*, a visszaútban történt. Akkor láttam meg a gát tetejéről a Veront. Mosdott. A vért mosta magáról, szegény.

Már szürkült, a szél is elállt, és Tőzsér János azon mosolygott a jóravaló Csepelt nyergelve, hogy passzió nélkül nem is ember az ember. Továbbá: ha az evés-iváson kívül is örömét tudja találni valamiben — a kora se teher, az öregséget is úgy viseli, mint kényelmes, rászabott gúnyát. Lám, őt is nevették és máig is szekálják, hogy vénségére vett motort és úgy ül rajta, mint majom a köszörűkövön. De bánja? Mióta megvan a vaskecskéje, dehogyis fújtat, dehogyis érzi, hogy szolgálatba menet kihagy a lélegzete. Csak felpattan rá, megmarkolja a szarvát és szerbusz világ! — olyan egykettőre a mezőn van, hogy a sebesség folytán az útszéli jegenyéket is sűrűn összerótt kerítésnek látja.

Mindez pedig onnan jutott eszébe, hogy el is, vissza is horgászokat látott kuporogni a Kereszt-árok partján.

Vállukon avítt lópokróc vagy tigrisfoltos, háborúból „megmentett" sátorlap. Fejükön füles kucsma vagy lekötött sapka. És fújhatott a szél, szemerkélhetett a csapó eső is, úgy megültek maguknak a partoldalban, ahogy tuskó horpadásai között a taplógomba szokott.

Mély víz a Kereszt-árok vize, ásott mederben tart a duzzasztó gátja felé, hogy aztán alázuhogva áramfejlesztő turbinákat pergessen meg, de hogy halak

is vannak-e benne, azt csak a naphosszat ázó-fázó, véghetetlen türelmű horgászok tudnák megmondani. Miért sínylődnek sorjában, mint egy-egy rongykupac vagy eleven, lábra kelt Nepomuki János? Szükségből nem, az egyszer bizonyos, hiszen még úriemberek, autótulajdonosok is szép számmal találtatnak köztük, és az is bizonyos, hogy a mindennapi kenyér megszerzéséért fele annyi töredelmet se vállalnának.

A passzió, a mást csinálás öröme ázatja-fázatja őket szakmányban, annak meg nincs ára, és mértéke is csupán az idő, a gyorsan szálló, megállíthatatlan idő, amelyet viszont ostorral se lehet gyorsabb futásra nógatni máskor.

Miután Tőzsér János így, eszét jártatva végigtöfögött a töltés élén, lassított, majd meg is állt, mert a magasból az országút hídjára kellett aláereszkednie. S ha már megállt, körül is nézett, miként azt a közlekedés szabályai előírják, és túl a hídon, ahol a zsilipről alázúdult, megfáradt víz szétterül és tajtékrózsáit fűz- és szilbokrok ágaira aggatja, ekkor pillantotta meg Kozákné, született Ódor Veronikát.

Nyomban ráismert, hiszen pápaszemet csupán betűk összefogdosására szokott használni, amúgy sasszeme van, és a foglalkozása is villámgyors tájékozódást követel meg — nyomban ráismert tehát, csak éppen azt nem bírta felfogni: mit művel? Mos? Ruhát mártogat bele a piszkossárga, hóleves vízbe? És épp a félúton, szülőhelye és a járási székhely között?

Rá akart kiáltani, de aztán arra gondolt, hogy úgyse hallaná meg a vízesés morajában. Erre fogta magát, kikapcsolta a motort, és a gyalogút szalagján a saját súlyánál fogva engedte le a Csepelt.

Kozákné mögött, alig karnyújtásnyira stoppolt le, s az asszony mégse vette észre.

Igen: ruhát, zsebkendőt mártogatott bele újra meg újra a vízbe. Kifacsarta s a haját, arcát és füle tövét mosogatta végig nagy óvatosan vele. S amikor ismét kiöblítette — vért eresztett a zsebkendő.

Alvadásos, fekete vért.

Tőzsér János elszörnyedt.

— Veronka! — mondta. — Mit csinálsz itt, Veronka? Megsebesültél?

Az asszony megrezzent, hátrakapta a fejét. Azaz... csak kapta volna, mert a nyakába hasító fájdalom miatt egész testtel kellett megfordulnia.

— Ja? Csak maga az? — mondta. — Semmi ez, egy kis baleset, menjen csak, tegye a dolgát, János bácsi.

Nyílt seb vagy horzsolás nem látszott az arcán, de orra duzzadt, gyulladásos volt, mintha orbánc kínozta volna, hajtövei közül vércsík cérnázott alá, és kezefejét is csúnya, fekete zúzódások ékteleníttették el.

— De a nemjóját! — mérgelődött az öreg Tőzsér. — Még egy idegennek is kijár a gyámolítás, téged meg születésedtől fogva ismerlek, valamikor a térdemen csingálóztál, te Veron... Mi történt? Karambol? Elütött valami, lányom?

— Hát... úgy, valahogy.

— Autó?

— Lehetséges.

— Micsoda beszéd ez? — háborgott ismét az öreg Tőzsér. — Azt csak tudod, rá kell emlékezned, hogy mi taszított föl?

— Nem érdekes — mondta Kozákné. — Mit nyernék vele, ha tudnám is? Még élek, megmaradtam és kész.

— Hát a rendőrség? A rendőrségnek ki hozza tudomására, hogy összegázolt, megtiport valami bitang?

— lázongott Tőzsér Jánosban a rendhez szokott, hivatalbéli gondolkodás. — Csontod nem törött?

— Nem.

— Akkor is . . . Hol voltál?

— A járásnál.

— Gyalog? — nézett egy nagyot Tőzsér János.

— Most igen, hazafelé gyalog. Ilyen állapotban . . . csődületet csináltam volna a buszon.

Tőzsér János egyre zavarosabbnak látta az ügyet.

— Na hallod?! — csóválta meg a fejét — Sz' ottan kórház is, rendőr is kéznél lett volna, mér' nem intézkedtél, ha a járásnál esett bajod? Visszavigyelek?

Az asszony homlokára szorította a zsebkendőt, s elfordult.

— Menjen már, menjen — mondta. — Maga is csak gyötörni tudja az embert.

— Én is? — vette zokon segítő szándékának kificamítását Tőzsér János. — Én is? Mert még ki?

Az asszony vállat vont, a vizet nézte, aztán mégiscsak felelt.

— Tudja azt maga jól — mondta.

— Kozák? Az urad? No lám! Megkerült? Mégiscsak megkerült?

— Bárcsak örökre elveszett volna — sóhajtotta az asszony. — De el se veszett.

— Hol találtad meg? Melyik lebujban? — firtatta az öreg Tőzsér.

— Nem ott, nem lebujban.

— Hát hol?

— Ott, ahol.

Ez is ám asszony magáért, ez a szerencsétlen Veron — gondolta Tőzsér János. Utálva, gyűlölve is védi Kozákot, akinél keresve sincs a környéken megátalkodottabb szoknyapecér és kocsmatöltelék. Még

húszéves se volt, vagy alig húsz, amikor összeboronálták vele, és érett ésszel, a kínok kínját szenvedve is kitart mellette. Pedig azóta a gyerek is felnőtt, a Kozák első házasságából való lánygyereke, s most már a birtok, az Ódor-vagyon se kiált gazda után, mint amikor negyvenöt nyarán összekerültek. De hát... ki tudja kiismerni az asszonyokat? Még a plébános úr se, pedig annak a gyóntatószékben sok mindent a fülébe sugdosnak.

— Aztán... mit mondott az urad? — lépte át a hallgatás árkát egy újabb kérdéssel az öreg Tőzsér. — Meddig várakoztatja még a szövetkezetcsinálókat?

— Le vannak, az egész község le van, azt mondta. A föld pedig szentség, a földet nem adja. Majd bolond lesz adni, amikor tizenöt esztendőt áldozott rá az életéből.

— És ezt neked mondta, éppen neked, te szegény... Mér nem rúgod ki? Most kirúghatnád. Eleget szenvedtél mellette, Veron.

Kozákné visszafordult, a szeme tágra nyílt, és megdöbbenve kérdezte:

— Mit beszél?

— Hát nem? — bizonygatta az öreg Tőzsér. — Te igen, te tényleg megszenvedtél az Ódor-vagyonért, de csakis te. Kozák jött-ment, flangérozott, élte világát, ember, segítség helyett átok lett a házon. Nem mondom: jót akart anyád, azt hitte: neki is támasza lesz, megbecsüli majd magát Kozák, azért parancsolt hozzá feleségül. No de hát...

— Nem úgy volt — ingatta fejét csendesen az asszony. — Nekem édesanyám csak dicsérte, nem parancsolta azt a házasságot. Irénkét sajnáltam meg.

— A kislányt? Kozák kislányát? Aha, szóval téged

is megríkatott, mert ő maga is sírt. A könnyeivel puhított meg, úgy lett elveszejtőd a drágalátos.

— Irénke?

— Kozák! Nem tudod? A kislány, Irénke volt nála a csalétek. Hogy árva. Hogy ő, a katona mihez kezd egy gyámoltalan csöppséggel? Meg hogy... érette nem kár, az ő élete már úgyis az ördögé, mér' az Irénke anyját, mér' nem őt sújtotta agyon menekülés közben a bombaszilánk?

Kozákné elsápadt, s megtántorodott.

— Honnan tudja? Ki mondta magának, hogy ezzel szédített? — kérdezte.

— Ó, lelkem — magyarázta sajnálkozva Tőzsér János —, egy mezőőr sok mindent meghall. Olyasmit is, ami nem tartozik rá... Mikor érkezett ebbe a mi községünkbe az állami ménessel Kozák? Még ősszel, negyvennégy őszén. Aztán... amikor szirénáztak, amikor ki a mezőre menekült a röpülők elől a nép, Kozák élt az alkalommal és hol ezt, hol azt a menyecskét környékezte meg. Dumált, a gyereket mutogatta, és könnyezni se átallt a nagy büdös duma mellé. Mi kell több egy hiszékeny, gyerekszerető fehérnépnek? Hármat is tudok, három olyan asszonyt, aki megsajnálta. Úgy sajnálták meg, hogy a leánykát közben elküldték földi szedret böngészni. A nevüket azonban ne kérdezd, mert azóta mind a három igen istenes, igen jóravaló néném asszony lett.

— Gyalázat! Gyalázat, hogy... — buggyant ki Veronkából a keserűség, de nyelte is nyomban vissza, mintha szégyenében és megcsalatottságában is kötelessége lett volna Kozák bűneinek elpalástolása.

Tőzsér János azonban így is megértette, nagyon jól megértette, azért is mondta:

— Bizony az volt, gyalázat Kozák részéről, hogy

téged is így kaparintott meg. Aki magad is szinte még gyerek voltál ebben az időben. És meddig becsült? Meddig járt a kedvedbe? Csakis addig, amíg a vagyonban dúskálhatott. Ellenben amikor anyád meghalt, és a cudar idők is elkövetkeztek, a megpróbáltatás esztendei, amikor még az iparkodók se bírták utolérni magukat, kire maradt a munka, az adó, a beszolgáltatás meg az örökös izgalom terhe? Terád, csakis terád, lányom. Arról nem is szólva, hogy dühében, részeg fejjel még meg is vert, ököllel támadt rád, ha panaszkodni próbáltál neki... Egy gyüttment. Egy tetves zupás. Aki máskor, szelídebb időkben még kopogtatni is csak levett kalappal, hétrét görnyedve merészelt volna az Ódor-portán... Rúgd ki!

— Lehetetlenség.

— Mér'? — mondta keményen Tőzsér János. — Azt hiszed, megszólna érte valaki is? Még a borbarátai is ellene vannak mostan Kozáknak. Hát hogyne, amikor kivétel akar lenni. Amikor... abban van a hülye zupása, hogy ő csak vendég itten, ő akkor is randalírozhat, ha mind a község apraja-nagyja fájósra gondolkodja a fejét.

— Maga... gyűlöli? — kérdezte az asszony.

Az öreg Tőzsér meghökkent.

— Én? Gyűlöli a hóhér. A tetűt se gyűlöli, de azért utálja és öldösi is az ember... Ej, Veron, Veronkám, de tudnám én, hogy mit csináljak, ha a helyedben volnék.

— Mit csinálna?

— Kettőt, két dolgot. Az első: be a közösbe. Az összesség jóindulatában és hozzám való hajlandóságában keresnék támaszt. A második pedig: a házba se eriszteném be többé Kozákot. A ház a tiéd. A ház,

tudtommal, a te neveden maradt. Löksz neki valami bútort, kirámolod a testi holmiját és megvan. Mert... ami elmúlt — elmúlt, a java fiatalságod most már mindörökre az ördögé. De... hány éves vagy? Mindössze... harminchárom-harmincnégy, ha jól számítom. Az meg semmi, az nem kor mostanság. Attól még nevetni is újra megtanulhatsz. És tanulj is. Maga az élet voltál, csuda eleven, csuda kacagós leányka voltál te gyereknek, Veron.

Az asszony csak sokára szólt.

— Nincs is földem — mondta.

— Már hogyne lenne! — erősködött Tőzsér János.

— Saját nincs. Amit közösen bírok az urammal, azzal nem rendelkezhetek.

— Hát a móring-földed? Már elfeledted? Az a négy hold, ami a Beke-halom aljába esik! Azt nem tette közös birtokká, azt hálistennek a te nevedre íratta szegény anyád.

Kozákné bólintott.

— Igaz.

— No, ugye?! — diadalmaskodott az öreg Tőzsér. — Tudom én, minden parcellát ismerek én, aztán apád is jó cimborám volt. Pajtás. Velembeli. Már csak ennek okáért is szót fogadhatnál, Veron. Szót fogadsz?

— Nem tudom.

— Hát... ahogy gondolod — mondta elszontyolodva az öreg Tőzsér. — De innen elviszlek. Hátul, a pótülésen viszlek, ha nem félsz fölkapaszkodni.

— Vihet — mondta az asszony. — Legfeljebb leszédülök. Értem már így se, úgy se kár.

Mindig csodáltam öreg parasztjainknak azt a tulajdonságát, hogy életük egy-egy mozzanatát a hely, a nap és óra szőrszálhasogatóan pontos meghatározása után micsoda sajátságos megjelenítő erővel tudják előadni. Vagyis nemcsak eleven viaszlemezek — színészek is, ahogy az öreg Tőzsér János is egyszerre volt szerző és szereplő, amidőn Kozáknéval való találkozását ott a tanácsházán elrögtönözte.

De „művészeté"-t egyedül csak én méltányoltam.

— Lehet — mondta a vasgyúró téesz-elnök —, meglehet, hogy ez adta Kozáknénak a döntő lökést. Ez a vízparti találkozás. De a dolgában még ma sem valami biztos.

— Miért? — kérdeztem.

— Mert... fél, retteg, az ura bosszújától tart. Ahogy a belépési nyilatkozat aláírása után is az volt az első szava, hogy... megvédtek? Nem a halálos ítéletemet írtam én alá, Károly?

— Erről jut eszembe — szólal meg a tanácselnök is —: meg is fenyegette, halálosan megfenyegette az ura. És nem is akárhol. Itt a tanácsházán. Várjunk csak... igen, este volt, este jött ide Kozák egy vagy két nappal később, hogy a felesége belépett. Dühös volt, boros is, és azt kiabálta, azzal verte meg előttem az asztalt, hogy agyonvágja az asszonyt, kettéhasítja, minket meg ügyész kezére ád, ha a belépést nem csináljuk azonnal vissza.

— És maga? — nógattam a tanácselnököt. — Maga mit csinált? Gatyába rázta legalább?

A tanácselnök bólintott.

— Olyanformán. Tudtára adtam, hogy az asszony saját földdel lépett be, tehát jogosan cselekedett. Ha ezért csak ujjal ér is hozzá — megkeserüli. Ágált volna, hogy őt ne fenyegessem, ez beleavatkozás a ma-

gánügyeibe, mire eszébe juttattam, hogy randalírozni csak a kocsmában szokás, moderálja magát, mert nyomban kijózanítom egy jegyzőkönyvvel. Erre el is ment, ide szembe, a bisztróba ment át, és azóta nincs bajunk vele. Az imént is tudta, hogy mihez tartsa magát. Alkudott ugyan, cigánykodott, de egyébként tisztességes volt a viselkedése.

— Persze! — dörmögte elégedetten az öreg Tőzsér. — Mert rajta, Kozákon is bebizonyosodott, hogy erő híján fing csak a harag. Hát még eztán, jövőre hogy meg fog gyalogolni?!

— Miből gondolja? — kérdeztem.

Az öreg mosolygott, engem mosolygott meg.

— A lovak jelentik — felelte. — A lovak fogytával fene vékony lesz Kozák Imrénél a konyhai kémény füstje. Mert... igaz is! Miért volt olyan nagylegény! Miből urizálhatott? A lovakból. Csakis. Az egyik pógár venni, a másik eladni hívta. Segítségnek. Ökelme aztán, mint szakértő, mint... kiszolgált kincstári csődörös, ugye, hol dicsérte, hol meg pocskondiázta a portékát... Ért is a lóhoz, a fáradságát is drágán mérte, így aztán a kapóssága miatt se lehetett panasza. De... holnap, holnapután kinek lesz itten lova? Ki fizet gavallérosan farkapénzt? A jövőben Kozák is meggondolja majd, hogy tegyen-e... tehet-e egyetlen babára száz forintot a kuglipartiban. Tele buksza híján. Legatyásodva.

— Kozák! — legyintett ingerülten a téesz-elnök. — Kozák nekünk a legkisebb gondunk. Így nyomom össze, e! — mutatta a körmén. — Velem gyűlik meg a baja, ha Ódor Veronkát vegzálni meri... A föld kevés, elvtárs! A legelőnk meg semminek, asztalkendőnek fog bizonyulni, ha az intenzív állattenyésztés

napirendre kerül. Pedig kerül. Kerülnie kell! Anélkül írott malaszt, szájtépés csak a rentabilitás.

Úgy meglepődtem, hogy az eszem se váltott.

— Kevés? A föld? — kérdeztem. — Hogyhogy kevés? Össze is ment, nemcsak egybe?

— Össze! Össze bizony — mondta a téesz-elnök. — Még tíz esztendeje, a feszített tervek divatjakor ment össze. Amikor teher volt. Amikor „felajánlás"-sal szabadult meg tőle a paraszt. Most aztán hiányzik. Nem is tudom: mire megyünk, bírunk-e boldogulni, ha olyan kétszázötven-háromszáz holdat nem juttat belőle vissza az állami gazdaság.

— Nehéz ügy — mondtam. — Nehezebbet kitalálni se igen lehet. Arra a földre már áldozott, trágyát is, munkát is bizonyára sokat áldozott az állami gazdaság. És... nyilván a vetésforgóban is megvan annak a földnek a maga helye és szerepe.

— Ahogy mondja! — helyeselt a téesz-elnök. — Ez a mi problémánk. Ebben segítsen, látja. A Kozák-félékkel meg a Kozák-félék hepciáskodásaival egymagunkban is elboldogulunk.

A tanácstitkár kísért ki. Oldalazva, ajtókat nyitogálva, és olyan hajbókolással, mintha isten tudja, micsoda személyiséget kellett volna tisztelnie bennem.

— Maga... a titkár elvtárs régi bútor itt. Igaz? — kérdeztem tőle már a lépcsőn, kéznyújtás közben.

— Valóban — mondta felragyogó, szolgálatkész ábrázattal a könyökvédős, pár-szál-frizurás kisöreg. — Ha megérem, néhány év múlva negyvenesztendős szolgálattal mehetek nyugdíjba.

— Szép. És... végig itt szolgált? Egyfolytában?

— Itt, hogyne, kééppen. (Kérem szépen.) Leszámítva, persze, a jegyzői és egyéb tanfolyamokat.

— Sajátságos.

— Micsoda, kééppen?

— Hogy mégse szólt. Egyetlen szót se szólt a Kozák-ügyre vonatkozólag. Pedig eszerint maga a csecsszopótól a matuzsálemig mindenkit ismer itt.

A tanácstitkár felhúzta a vállát.

— Mit szóltam volna? — mondta. — Először is... én csak akkor szoktam szólni, ha kérdeznek. Másodszor — s arcát félszeg, bocsánatkérő mosoly ferdítette el — másodszor pedig... a Tripartitumra hivatkoznék, ha szabad, mint hajdanvolt mezei jogász. Megtehetem? Tetszik valamit érteni latinul?

— Annyit-amennyit. A Tripartitum konyha-latinját valószínűleg megértem.

— Há-át... kééppen! — hajolt közelebb és emelte fel félárbocosan mutatóujját a tanácstitkár. — Az én álláspontom ebben az ügyben így hangzik: quod de occultis et incertis nemo iudicare potest.

— Azaz — vettem át a szót—: a rejtett és bizonytalan dolgokról senki sem ítélhet. Kétségtelen — ez is egy magatartás. Csakhogy az óvatosság, de az is meglehet, hogy az oktalan félelem magatartása. Magyarán: szűkölés. Ugyan... mit tudhat és mitől fél maga?

Emberkém megijedt.

— Ez... ez félreértés — kapott simogatva a hajához, és borzolta össze ritka választékát. — Félre méltatott érteni. Én nem magamat, én... én Veronkát féltem. Kozáknét. Igenis.

— Mitől?

— Megmondom. Muszáj megmondanom, ha már így kiforszírozta belőlem a szerkesztő elvtárs. A...

nyilvánosságtól. A sajtó nyilvánosságától. Annak még a dicsérete is ártalmas, hát még a zokszava, kéépen. Mert... faktum, tényvalóság, hogy szenzáció volt, szóbeszéd tárgyát képezte itten a Kozák házaspár szétválása. De meddig? Pár napig, könyörgök. Viszont ha eset lesz? Ha isten ne adja — újságba kerül?!... Amúgy is tragikus família a Veronka famíliája, még az is megtörténhetik, hogy kezet emel magára szégyenében az a szerencsétlen kis teremtés.

— Tragikus família? — kérdeztem megütközve. — Erről most hallok először. Miért az, ha az?

— Tessék csak megítélni, jogosan használom-e a „tragikus" jelzőt — buzgólkodott a tanácstitkár bácsi. — Adva van kereken húsz hold föld, és hozzá egy szép család. Tősgyökeres, vérbeli parasztcsalád, amely már jobbágyul is bírt itten telket az anyakönyvek szerint. Apa, anya, két fiú meg egy lányka. A fiúk — daliák és észbeli képességgel is meg vannak áldva... Sándor, az idősebbik, a mostani téeszelnökkel, Damonya Károly elvtárssal volt kolléga. A szekszárdi gazdásziskolát is együtt járták ki. A kisebbik, Rudi viszont a fúrás-faragáshoz volt talentum. Annyira, hogy a lehetőségekhez képest az egész gazdaságot villanyerőre rendezte be. Fűrészelt, darált, szecskát vágott, meg még a vizet is villannyal nyomatta be az istállóba... És mit tesz a sors? Rudi bevonul, tankos katona lesz a tudománya után, és együtt ég el a vacak tankjával mindjárt a háború elején. Ha jól emlékszem, Kolomeából volt keltezve a halotti levele... Sándor itthon marad, felmentést élvez mint elsőszülött nemzetfenntartó elem, de úgyszólván a gyászév se telik le, és szintén távozik az élők sorából. Agyonszúrják. Valami semmiségért, búcsúi tömegtusában szúrják agyon.

— Megdöbbentő — mondtam. — S hihetetlen, mint egy füzetes ponyva.

— Ugyebár? — nyugodott meg, s vette elismerésnek megdöbbenésemet a tanácstitkár bácsi. — És akkor még itt van a fájdalmas apa, a fiait vesztett Ódor Zsiga szerencsétlensége is... Itt nem volt front, harc nélkül ürítették ki a germánok negyvenöt tavaszán a védelmi vonalaikat, és mit tesz ismét a sors? Szántani megy, az ősszel fordítatlan maradt kukoricaföldjét megy elmunkálni Ódor Zsiga, és szörnyethal. Akna tépi szét. Úgy kééppen, hogy teteme se maradt az istenadtának, csak a testi cafatjait lehetett koporsóba gyűjteni... Ezek után tessék elképzelni a megmaradottak: a háromszorosan gyászba borult anya és szegény kis Veronika lelkiállapotát. No és a birtok, a birtok is ott volt, ugyebár. Gyászhoz a gond, fájdalomhoz a mindennapok parancsa... Így és csakis így lehetett olyan szerencsés Kozák Imre, hogy özvegy ember, hazátlan, menekült ember létére vőnek, s mi több: gazdának vonulhatott be az Ódor-portára... Hiszen ha itthon van, ha történetesen nem hadifogságban sínylődik akkor Damonya Károly?!

— Akkor mi van?

A titkár bácsi összerezzent, s a szájához kapott, mint aki elszólta magát.

— Semmi — mondta. — Semmi olyan, aminek a mostani... kenyértöréshez a legcsekélyebb köze is lehetett volna. Tetszik tudni, hogy van faluhelyen? Ha egy legény bármi oknál fogva bejáratos valamelyik lányos házhoz, mindjárt elkezdődik a mese. Az összemesélés, kééppen. Hogy... így, s úgy, minden egyéb csak ürügy, úgyis házasság lesz a sűrű járáskelés vége... Holott csak Ódor Sándornak volt a ba-

rátja, Veronkának nem is udvarolt Damonya Károly. Mármint . . . a Damonya *elvtárs,* ugye.

— Mégis felemlegette — mondtam. — És ráadásul, mint Ódor Veronka esetleges megmentőjét emlegette fel.

A titkár bácsi igen-igen megbántódva magyarázta:

— Természetesen! Mert attól a rendíthetetlen meggyőzdéstől vezérelve, hogy bizonyos esetekben a jótanács is cselekedet számba megy. Mint az Ódor-portára bejáratos egyén, mint a tragikusan elhunyt Ódor Sándor kenyeres pajtása és jeles emberismerő, Damonya elvtárs minden bizonnyal más megoldást ajánlott volna az özvegynek és leányának a házasság helyett . . . Ez — minden. Én erre és csakis erre gondoltam, kééppen. Egyébiránt és mindamellett pedig . . .

— Tudom, megtanultam a leckét — nyugtattam meg a felzaklatott kedélyű, színét váltogató titkár bácsit.

— Quod de occultis et incertis nemo iudicare potest. Nem lesz „kiszerkesztve" se ön, se a pártfogoltja. Áldás-békesség.

Lombos bácsit alva találtam. Noha a hátsó ülésen kényelmetlenül összegömbölyödve feküdt, olyan jóízűen alva, hogy a nyála is szivárgott, és tüskésre nyírt bajusza verejtéktől volt gyöngyös.

Hagytam, pihenjen kedvére, s mert a találkozási támaszpontul kijelölt bisztrónak le volt húzva a redőnye — az udvarnak kerültem, ott próbáltam bebocsátást nyerni abban a tudatban, hogy a kettőtől négyig való zárással csak a szabályt tartja be, amúgy rendületlenül „üzemel" a bisztró.

Nem voltam éhes, csupán a gondolataimat szerettem volna összeszedni egy pohár ital mellett, de alig hatoltam be a szűk, betonkerítéssel övezett udvarra, s alig kezdtem el nézegetni, hogy a vadszőlővel befuttatott kerengőnek melyik ajtaja szolgálhat hátsó bejáratul — Kozák Imre ballagott elém az épület fara mögül.

Meg-megállt, ügyetlen bal keze csak nehezen tudott elboldogulni nadrághasítékának gombjaival. De nem zavartatta magát, s azon se látszott megütközni, hogy hirtelen elhatározással útját álltam.

— Van egy kis ideje? — kérdeztem. — Mondjuk... egy dupla kávé erejéig?

Kozák megnézett, szétálló, szürkészöld bikaszemével még hunyorított is, és hetykén mondta:

— Miért ne lenne? Csak... honnan, melyik hatóságtól van a... kartárs?

— Egyiktől se — feleltem. — Íróember vagyok, a saját szakállamra nézek itt maguknál széjjel.

Kozák füttyentett, s gúnyos kis biccentéssel mondta:

— Az is mesterség. És nem is utolsó, ha eleget ereszt. Erre tessen — mutatott a kerengő sarka felé. — Ujjongani ugyan nem fog, de azért magát is kielégíti Bözse.

Odabenn villany égett, és fura kettős kályha ontotta a száraz, kissé széngázas meleget. Valójában modern zománcos kokszkályha lett volna, de vagy a huzatja nem volt jó, vagy a megfelelő matéria hiányzott a táplálásához, mert apró pipakályha ágaskodott előtte, s annak a csövét falta be.

A főhelyen, az utcai bejárattól balkézre egy szintén modern, műanyag borítású söntéspult-, presszógép- és üveges jégszekrény-kombináció terpeszke-

dett. Kalickájában sudár, hollófekete asszony állt, s éppen egy tányér kocsonyát szolgált ki, amidőn Kozák az egyik sarokasztal felé terelt.

Vendég rajtunk kívül mindössze három volt: egy hórihorgas ügynökféle és két szürke overallos, álltában sörözö legény. És a melegen, mindjárt a kályha szomszédságában ott ült egy tíz-tizenkét éves fiúcska is. Előtte könyvek és nyitott füzetek. Leckét írt, tövén fogva a tollat és olyan odaadással, hogy pisze nózija valósággal a papírt szántotta.

Kozák leültetett, türelmet kért, és derekát himbálva a bisztrós asszonyhoz karikázott görbe huszárlábain. Susmutolt vele, hüvelykujjával is hátra-hátrabökött, majd mint valami zsákmánnyal, rövidesen egy üveg rummal és két talpas pohárral tért vissza.

— Jön a kávé is — mondta. — Ebből meg — mutatta oda a rumos flaskó hasát — annyit szopunk be, amennyi jólesik. Ha már szívességet tesz és szünetidőben is rendelkezésünkre áll Bözse, minek szekáljuk újra meg újra a féldecik kiporciózásával. Nem igaz?

— No, persze — bólintottam. — Bár... én nemigen élek rummal.

Kozák elcsodálkozott.

— Ez meg hogy lehetséges? — kérdezte. — Eddig azt hittem: csak a szopós gyerek imádja úgy a tejet, ahogy a művészféle a rumot. Van egy festő, bizonyos Fajkos Dezső. Talán hallotta már a hírét. De talán ismeri is.

— Ismerem. Kitűnő festő. Eredeti.

— Nahát! De micsoda eredeti! Ha csömört kap, ha már okádhatnékja van Pesttől, ahogy mondani szokta, mindig meg szokott jönni. Rokonai vannak itten. Ami azt illeti, én se vagyok antialkoholista, én is

megiszom a magamét, ha a társaság is meg a huzatom is alkalmatos, de amit az én Dezső komám bír művelni, kérem?! Mert... komám, cimborám nekem, attól fogva komám, hogy a mundérból kivetkőzve a rokonok présházában dekkolta át az útolsó háborús telet, és én is programba vagyok véve, engem is be szokott szervezni partnernek a lelkigyakorlataihoz, ha meg-megjövöget... Lelkigyakorlat. Jó, mi? Így hívja az ivászatait, amikor se alszik, se eszik, legfeljebb el-elbólint és kockacukrot rág rumkorcsolyának. Meg... dumál, annyit hőröget, handabandázik, kérem, hogy mikrofonba beszélve kilószám fogyasztaná a magnószalagot.

— Mikor járt itthon?

— Már régen... Tavaly... Azokban a napokban, amikor Győr megyében tömegesen kezdték kidöntögetni a mezsgyekarókat. Volt is purparlénk, egy oltári nagy purparlénk volt vele ebben az ügyben, és úgy odavolt, úgy belelovallta magát a méregbe, hogy csaknem megfejbekelt.

— Komolyan?

— Bizisten! Üveget fogott rám. Szódásüveget. Miután előzőleg majd a szemét sírta ki. Hogy azt mondja... gyökéren már a fejsze, a falu, a magyar függetlenség utolsó mentsvára is el fog esni. És miért? Mert a paraszt is gyáva. Viaszból van a gerince. És a többi.

— És maga? Maga mit mondott neki? Mivel mérgesítette fel?

— Mivel? Azzal, ami a számra jött. Hogy... könnyű ugatni Pestről. Ő beszél, ő, aki réges-rég eladta magát? Aki százezreket zsebel be az államtól az ilyen-olyan pingálmányaiért? Én magam láttam, három mezőgazdasági kiállításon is láttam, hogy merő nyalás, a nagyüzem valóságos csinnadrattája, amit a

pavilonok falára angróban szokott fölcsapkodni. Hát... Erre a koma — nekem. Én viszont: kitartás, mondtam, súlyba az üveget, pajtás. Akkor is ráérsz főbe kólintani, ha én, Kozák Imre is gyávának bizonyulok. De én nem! De én soha! Inkább az ujjomat metélem le, semhogy a belépési pappírnak alájja írjak.

— Amire Fajkos?

— Képen csókolt, többször is képen csókolt. Egyik végletből a másikba esett, ahogy a részegek szoktak... Azóta nem volt szerencsém hozzá.

— Nem is üzent neki?

— Miért üzentem volna?

— Az ujjai miatt.

Kozák hátradőlt, csak most nézett meg magának igazán. S úgy kérdezte, hogy ajka alig mozdult, de hideg, szürkészöld tekintete villant egyet.

— Aztán... mit kellett volna üzennem neki?

— Ami történt. Nem lett téesz-tag, máig se írta alá a belépési papírt, mégis elvesztette az ujjait.

Kozák levette rólam nyűgöző tekintetét, a talpas poharat kezdte forgatni, és hosszú, már-már tűrhetetlenül hosszú hallgatás után ismét a fogai közül kérdezte:

— Mondja... de őszintén: ki uszította a nyomomba? Damonya Károly? Az elnök „elvtárs"?

— Á — legyintettem. — Egész más gondja van annak. A földet kevesli, nem a maga ujjait.

— Akkor... ki mégis? Mert valaki csak beszélt rólam.

— Beszélt.

— Ismerem?

— Hogyne.

— Ej, zengedezze már el, kicsoda? Ne feszítsen itt keresztre!

— Hát... példának okáért... Nardai doktor is.

— Is? Mert még kicsoda?

— Egy régi katonacimborám. Jelenleg vízimérnök a megyénél. Maga az apósát ismeri jobban. Bulgárkertész a Balaton környékén. Csak mint „Szidor atyus"-t emlegette a cimbora.

Kozák elengedte magát, az asztalra könyökölt, és nevetve mondta:

— Jó! Marha jó!

— Micsoda?

— Amit újságol. Hogy... sztár, nevezetesség vagy mi a... zisten lettem a járás szemében.

Tűnődtem, hogy érdemes-e kirukkolnom a teljes igazsággal, majd eh, bánom is én, ingerült vállrándítással mondtam:

— Az a feneség, hogy nemcsak ott.

— Hol még? — vigyorodott el Kozák, mintha megcsiklandozták volna. — Ne idegesítsen már!...

— Pesten is. Pesti művészkörökben.

— Huhú, barátom! — kapott a tarkójához Kozák. — Ez igen, ez aztán karrier! Aztán... mi a pláne? Az ellenállásom? A maszekállapot miatt beszélnek rólam?

Negyedszerre és magának az eset „hős"-ének már csak a legnagyob erőfeszítés árán tudtam elismételni a Danka Illés-féle rémtörténetet. De elismételtem, és így tettem utána pontot:

— Egyszóval... vértanú lett maga. Vértanú és politikai érv is. Pedig hát... mi köze ehhez az egész... fantazmagóriához? Csak annyi, hogy van, létezik, s hogy a jobb kezét felkötve hordja. Mit csinált vele? Feleljen.

Kozák, aki annyira élvezte hőssé avattatását, hogy még a száját is meg-megnyalta önelégültségében, erre elkomorodott és vállát rándítva mondta:

— Fát vágtam. Tuskót.

— Tuskót.

— Persze. Aztán... pechemre... buckó, péterszeg volt a fában. Tudja, mi szokott megesni ilyenkor? Az ember odavág, a fejsze megugrik, és kámpec, az ujj is ugrik. A tartó kéz ujja. Úgy ám.

— Ez is mese.

— Gondolja?

— Tudom.

— Honnan tudná?

— Onnan, hogy maga sose volt balkezes. Csak aki ballal sújt, az tudja elvágni a jobb keze ujját.

— Pedig az vagyok, balkezes — kötözködött Kozák.

— Én meg vak. Csak képzeletben láttam, hogy micsoda kínlódással gombolgatta imént a sliccét.

Kozák megint megnézett.

— Jó kis figyelme van — mondta.

Ekkor ért oda a bisztrósasszony a feketékkel.

Kozák megörvendett neki, a derekát is átölelte volna, hogy markoljon egyet a csípőjén, az asszony azonban oldalt fordult, elhárította a kezét és felháborodva mondta:

— Na, mit pofátlankodik?! Nem elég, hogy a jobb keze csonka? A balt is el akarja intéztetni? Jó rövidre csináltam — csúsztatta elém a kávét. — Már persze amilyen rövidre a krémkávét csinálni lehet... Vizet nem inna hozzá? Mert újabban kristályvizem is van.

— Nem, köszönöm — mondtam. — Igazán kedves.

Az asszony elmosolyodott, s úgy lépett hátra, majd

nyomult vissza a kalickájába, hogy Kozáknak véletlenül se kerüljön a keze ügyébe. Igen: nyomult, mert amilyen sudár, megnéznivalóan gusztusos felsőteste volt, deréktól lefelé oly ijesztően súlyos hordó-idomokat mutatott, és lábszárai is valósággal kötözött sonka gyanánt dagadtak ki a magas szárú fűzőscipőből.

— Tehén — dünnyögte utána a rendre utasított Kozák. — Akkor se kéne, ha megfizetné a fáradságomat. Nem is tudom, mit eszik rajta a palija. Mert van neki, a járásnál lapít egy vacak kis búzamókus, ezt a csárdát is direkt a Bözse kedvéért állíttatta be a költségvetésbe. Hálából aztán Bözse is...

— Ott tartottunk, hogy maga nem balkezes — vágtam közbe. — Bár a fejszeváltozat amúgy is elesik. Mindenképpen elesik.

Kozák megcsóválta a fejét:

— De makacs, de nagyon makacs — mondta. — Jól van, elesik. De miért esik el?

Elvesztettem a türelmemet:

— Mert Nardai doktornak kitűnő a memóriája — mondtam. — A maga ujjait *felülről* tartotta a bőr, mielőtt Nardai doktor munkához látott volna. Elég magyarázatnak ennyi?

— Bőven — vigyorgott Kozák. — Tehát jöhet a következő változat. Hadd lám, micsoda hekus lenne a... kartárs, ha úgy hozná a sor? Miféle sarzsit érdemelne ki?

Nem a logika, nem is valami különösebb cél, pusztán a „sarzsi" kifejezés adta a számra:

— Úgy hallom, maga... törzsőrmester volt. Méneskari altiszt, negyvenöt előtt. A fronttal érkezett ide annak idején.

— Hát aztán? — berzenkedett Kozák. — Bűn az?

Bűn a fenét. Az Állatforgalminak sincs kifogása ellene, hogy az voltam. De nem is lehet. Tudja, micsoda vagány társaság verődött ott egybe?

— Áldásom rájuk. Oda pályázik?

— Csakis. A vénisten lesz magparaszt ebben a koszfészekben.

— Eddig se nagyon erőltette meg magát. Eddig is el-eljárogatott innét.

Kozák tűzbe jött.

— De, majd a trágyába bújtam volna, mint a ganajtúró bogár. Lovászgyerek voltam én, uram, házi huszár a Splényi kontesz mellett, mielőtt bevonultam volna. Gernyeháton... Áj, micsoda világom volt ott nekem! És lehetett is. Mindig eleget tettem a kontesznek. Ahányszor mondta — annyiszor. Taktusra. Mert... csuda belevaló, csuda szenvedélyes egy nőszemély volt a lelkem. Be se zupálok, térden csúsztam volna vissza abba a pazar helybe, ha időközben nem hibban meg a Krisztinka.

— Krisztinka?

— Jaj, hát a kontesz, no... Kocsit vett, gépkocsit, egy Alfa Romeót, abba bolondult bele. És hajrá! Azt hitte: az is ló, annak is esze van.

— És magát „dobta".

— Engem dobott? Az életet dobta el magától! Oszlopnak rohant, Szentes után, a Tisza-híd táján rohant neki egy betonoszlopnak. A kocsi egyből tajtra ment, harmonika lett, szegény Krisztinkát meg... úgy, ahogy mondom... kanállal kellett összevakarni. Nyugodjék békében. Bomba kis amazon volt. Ezt az ő emlékezetére iszom.

Kozák színig töltötte rummal a talpas poharat, fejet hajtott, és lendületből, egy hajtásra dobta magába az italt.

Még csak nem is köhentett.

Már régen, mindjárt a beszélgetés elején rájöttem, hogy a szót ironikusan alkalmazva életművésszel, afféle... mucsai vívőrrel akadtam össze, aki korlátoltságában is agyafúrt, hiú a fennhéjázásig és igen-igen nagyra tartja magát, pedig csak szerencséje van, olyan szerencséje, hogy felbukfencezve is mindig a talpára esik. Ennek ellenére — vagy éppen ezért? — izgatott, hogy ugyan sarokba tudom-e szorítani legalább egy áruló elszólás erejéig, de lassan attól is elment a kedvem, hogy a hencegésére különösebben odafigyeljek.

Mondtam is neki:

— Nincs több kérdésem. Illetve... egy azért lenne még.

— Ki vele!

— Mi tartotta magát itt? Mert... zokon is veheti, de jó pár esztendeig mégiscsak paraszt volt. Paraszt. Ha muszáj-paraszt is.

A háromszori leparasztozásra Kozák nyakán görcsös ínrángás futott végig, de fegyelmezte magát, csak a hangja lett ellenségesen tompa.

— Nézze — kezdte forgatni ismét a poharat —: én vagány ember vagyok, az is maradok, nemhiába viseltem csaknem nyolc esztendőn át mundért. De azért... szívem is van. De van ám. Azt csak az a nagyon jó isten tudja, hogy mit szereztem volna már eddig, mire vittem volna Nyugaton, ha negyvenöt tavaszán az eszemre hallgatok.

— Miért? Mit tanácsolt az esze?

— Hogy... irány Stájerország, menjek én is a kolegáimmal.

— Kollégáival?

— Hát. A bajtársaimmal, akik a ménest kísérték.

Mert szolgálatilag, az állami ménessel keveredtem én, uram, ide, ebbe a koszfészekbe. Messzi vidékről. Túl a Tiszáról. Kiürítés folytán. Csak hát... gyerekkel voltam, kislánnyal. Még tisztára pendelyes, alig ötesztendős volt Irénke lányom, amikor ide keveredtem vele. És hogyan? Az anyja elpusztult, bombaszilánkot kapott menekülés közben. Irénke pedig betegségbe esett. Meghűlt-e, vagy valami fertőzés adott be neki, de tetőtől talpig keléssel lett tele. Furunkulózis, mondta a doktor... Hát volt, lehetett nekem szívem világgá menni, szalmán zötykölődni egy tehetetlen, kis sebek mártírjával? Akinek még a felülés vagy az elfordulás is kínszenvedést okozott? Ezért és csakis ezért maradtam én le, uram. Úgy mondhatnám: az apai érzés csinált belőlem muszáj-parasztot.

Már nem is taktikáztam.

— Még jó — mondtam gúnyosan —, hogy azért az áldozata mellé fájdalomdíj is járt.

— Fájdalomdíj?!

— Aha... Az Ódor-vagyonra gondolok. Elvégre... úgy, azáltal lett paraszt, hogy benősült. És elég tehetős portára nősült be.

Kozák elkáromkodta magát. Ocsmányul, a legaljasabb kincstári fordulatokkal. Megint ivott, megint egyhajtásra ivott, s a poharat lecsattantva mondta:

— Be! Be a... zistenit!

— Miért? Csapdába került? Vagy... kényszerhelyzetben volt talán?

— Eltalálta. Abban voltam. Igenis: kényszerhelyzetben voltam. Anya kellett a gyerekemnek. Egy fiú még hagyján, egy fiúval még elkeserveskedtem volna valahogy. De... különben mosakodjék az a mosakodó fene. Elég sokáig voltam pesztra.

Bólogattam, s jámboran, a tűnődőt adva jelentettem neki:

— Érdekes. Igazán érdekes...

— Micsoda? — riadt rám Kozák.

— Hogy mégis ragaszkodik a második feleségéhez. Hogy van ez? Idővel, menet közben szerette meg?

— Ki mondta?

— Senki. Senki illetékes. Abból gondolom, hogy állítólag megfenyegette. Agyonveréssel fenyegette meg, amiért szövetkezetbe lépett, és kiebrudalta magát.

Kozák pupillája elnyílt, majd úgy összeszűkült, hogy a felszikrázó gombostűfej se nagyobb, ha hirtelen fénysugár éri.

— Úgy van, megfenyegettem! — mondta. — Csakhogy más okom volt rá, nem a szerelmi csalódás... Maga nős? Mert nem látok az ujján magának se karikagyűrűt.

— Az vagyok.

— Akkor felesleges a sok duma. Megszoktam az asszonyt és vége. Az ágyát, a főztjét, a mosó-vasaló tudományát, de még a sírás-rívását is. Aztán... elvégre és utóvégre jogai is vannak az embernek. Szerzett jogai. A zistenbe is! Azért pazalltam el az életemből annyi esztendőt, hogy mostan... hüccs ki, te tróger! — seggbe rúgjanak, mint valami koszos szógagyereket?! Ne-e-em, uram! Ebben az ügyben még nincsen kimondva az utolsó szó. Tudom én, tudván tudom, hogy honnan fú a szél? Az elnök, Damonya Károly heccelte fel ellenem Ódor Veront. És miért? Hogy végre-valahára a helyemre fekhessen. Az ágyba. A hites feleségem ágyába. De én majd elintézem őket. Megadom a magáét Veronnak is, meg annak a paszkonca Damonya „elvtárs"-nak is, tudom istenem.

Legyintettem.

— Ez csak szó — mondtam. — Bizonyíték híján úgy elkapják a maga göncét, hogy csak no. Rágalmazásért. A belépés teljesen szabályos volt, ami pedig a felheccelést illeti, tudtommal Damonya Károly az egyik Ódor fiúnak volt a barátja, a maga feleségének még csak nem is udvarolt.

— Nem, ugye? De jól tudja! — bőszült meg Kozák. — Csak éppen... agglegény maradt. Miért maradt az, ha nem szerette Veront? Miért nem nősült meg? Annyi volt itt a lány, mint a kurta kutya a háborús évek után. No miért? Mert másé volt már, az enyém volt az ő drágalátos szíve-szottya, mire a fogságból haza ette a fene.

Ezt még nem tudtam, ez meglepett, de most már nem hátrálhattam.

— El is intézi magát, ne féljen — mondtam. — Már akkor, persze, ha maga zavart csinál. De nem fog. A nyakamat teszem rá, hogy nem fog.

— Ccc, de biztos benne! — rázogatta a fejét gúnyosan Kozák.

Tovább ütöttem a vasat.

— No hallja! Miért ne lennék biztos? Sz' magában még annyi bátorság sincs, hogy a sebesülése felől nyilatkozzon. Vagy mégis? Mi történt a kezével?

— Elcsesztem. Részegen csesztem el. Tudom is én már, hogy mivel? Froclizni pedig nem hagyom magam. Érti? Provokálni meg még úgyse. Nahát.

Kozák kirúgta maga alól a székét. Sarkon fordult. Csak úgy a nadrágzsebéből kirántva egy marék bankót nyomott a söntéspultra. Belepiszkált, egy gyűrött ötven forintost csípett fel, s a bisztrós asszony elé terítette.

— Három a pohár — monda gőgösen. — Visszapénzre nem tartok igényt. Ja, meg egy dupla is. Csókolom, Bözse.

Még egy kávét kértem.

Nehéz, butító fáradtság tört rám, mintha a virrasztás s a sebtében megismert arcok kusza, összemosódó forgataga ólomkucsmát húzott volna a fejemre.

Nem, nem csalódás — öngúny és suta, önkínzó kárörröm volt bennem, amiért hős, illetve szánnivaló áldozat helyett csak egy ellenszenves akarnokra találtam, akinek úgy látszik: méltán és megérdemelten esett porba a pecsenyéje. Már nem is érdekelt, hogy mivel vágta el a kezét. Az se, hogy a szóbeszéd milyen úton-módon jutott fel Pestre, s csinált belőle legendás, földbe szerelmes ősparasztot. Ehelyett ceruzát fogtam, s mintha álomban, két kérdést firkantottam bele a jegyzetblokkomba.

1. Mi érte Kozáknét a járási székhelyen? Vérzett, össze volt törve, mondta az öreg Tőzsér. Valóban autó ütötte volna el? Kétlem.

2. Ezt megelőzőleg hol találkozott Kozákkal? Mi történt köztük? Csak annyi, hogy Kozák legyalázta őt is és a szövetkezetcsinálókat is? Nem valószínű. Ettől még Kozákné nem jutott volna olyan állapotba, hogy mint egy alvajárót — autó üsse el. Ha ugyan elütötte.

Fényesre dörgölt tálca csúszott elém.

Rajta az újabb kávé.

Felnéztem, s bólintani is elfelejtettem, mert a bisztrós asszony olyan szívélyes, fogsort ragyogtató mosollyal gyönyörködött bennem, mintha már közünk lett volna egymáshoz valaha.

Ráadásul meg is szólalt.

— Én ismerem ám magát. Jól ismerem — mondta. Még jobban zavarba jöttem.

— Ne mondja! Igazán? — kérdeztem.

— Persze, a televízióból — nyájaskodott az asszony. — Csuda fess szokott lenni. Igazi derékszép magyar ember.

Visszamosolyogtam rá, de kínomban és mérgemben, mert az futott át rajtam, hogy ... ki ismert engem azelőtt? Ki? Pedig a „nulla dies sine linea" elvét vallom, és újságba is rendszeresen írok. Bezzeg mióta néhányszor kiültem a világ szeme elé, még vonaton és villamoson is észreveszem, hogy felismernek, és úgy néznek rám, mintha legalábbis a Puskás Öcsi csodaballábát örököltem volna meg. És minek szól ez a hiúságot bizsergető bámulat? Annak talán, amit csinálok? Az ördögöt! Ha kopasz kripli vagy habogó beszédű, lámpalázas stúdió-átka volnék, rám se hederítene a kutya se.

— Igazán kedves. Meg vagyok tisztelve — mondtam tehát, és hellyel is megkínáltam szembedicsérőmet.

Az asszony nem kérette magát. Szinte fejjel nőtt meg, mennybemenetel volt neki, hogy termete előnytelenebbik felét az asztal pereme alá süllyesztheti. S azzal is nyomban előállt, ami az oldalát fúrta.

— Mit akar magától ez a hóhányó Kozák? — kérdezte. — Mivel szédíti?

— Szédít?

— Hát nem? Ez ám a dörzsölt pasas! Ez egy egész hetivásárt is képes átverni.

— Valóban? Akkora vagány?

— Nem vette észre? No hiszen! Én egy napig, egy óráig se bírnám ki mellette.

— Pedig úgy hallom ... szeretik a nők.

— Hogyne! A ... dajnák. Akiket megfizet és meg is etet. Dumával etet meg. De bezzeg a szennyese kimosására már egyik se vállalkozna!

— Eddig nem is volt szüksége rá, ha igaz.

— Nem, nem volt — mondta haragosan az asszony. — De olyan jó bolondja se még egy, mint Ódor Veronka.

— Barátnője talán?

— No nem — pirult el s nevetett fel az asszony. — Veronka sokkal idősebb évjárat. Én még csak most leszek harminc.

— Amint hallottam, Kozákné se mondja még mamunak a hamut. Hány éves lehet? Harmincnégyharmincöt?

— Annyi. De ám ... Kozáknak volt a lábakapcája. Tudja, mit tesz az? Tizenöt év egy ilyen kupciher mellett? Ha tömlöcben, rabkoszton éli le ezt az időt, akkor se sínylette volna meg jobban.

— De ha szerette? ...

Az asszony legyintett egy lassút, és szépívű, koromfekete szemöldöke a magasba futott.

— Szerette? ... De nagyra vannak maguk férfiak azzal a büdös szerelemmel. Könyvekben, szavalatban, no meg ... filmen, ott igen, ott csupa ájuldozás és csupa élvezet a szerelem. Csak úgy falják egymást a partnerek. De az életben? Se kedve, se ideje, se ... háta elég engedelmes hozzá az emberlányának. Vagy ha igen, legfeljebb száz közül tíznek, úgy húsz esztendő körül ... Mi jutott belőle Veronkának is? A gürcölés, a cselédstrapa, a húzd-meg-a-hajam meg az utálat. Éppen ideje volt, hogy megjöjjön az esze. Ha ugyan ... végképpen megjött.

Furcsálltam, amit mondott.

— Miért? — kérdeztem. — Maga szerint még meggondolhatja magát?

— Meg, de meg ám! — bizonygatta az asszony. — Amilyen hülye vajszívvel vagyunk megverve mi nők.

— Ugyan! Miért sajnálná meg Kozákot, ha eddig nem sajnálta meg?

— Miért? Miért? — zsörtölődött az asszony. — Mert a főmacája, Püvár Ilka is kirúgta Kozákot. Úgy kirúgta, hogy hetvenet hömbölyödött..

— Püvár Ilka? — kérdeztem. — Az meg kicsoda?

— Imecs Pálné. Egy elvált asszony. Szegről-végről a kolléganőm is.

— Helyben?

— Nem, a járásnál. Felírónő a járási nagyvendéglőben. Egy olyan.

— Milyen?

— Jaj, ne játssza meg a bimbulát! Egy... ügyes. Másodállásban szobákat ad ki. Jobban mondva ágyakat. A szállodából klubot vagy mi a nyavalyát csinált a hatóság, így aztán mindig tele van a háromszobás háza. Háza? Van úgy, hogy még a mosó- meg a nyári konyháját is szállóvendéggel tömi tele. Aztán ha ándungot csinálnak neki — a saját személyével is hozzájárul az összkomforthoz. Máskülönben, kinézetre — egy gebe. Egy nyiva drótféreg. Koporsóból kelve is százszor többet ér nála Veron. Nem is értem, mit zabált rajta Kozák?

— Biztos, hogy kirúgta Kozákot?

— Egészen biztos.

— Első kézből, tőle magától tudja?

— Kozáktól.

— Panaszkodott?

— Üvöltött. Majd a nyavalya törte ki. A szesz csinált belőle bőgőmajmot.

— Hol?

Az asszony elmosolyodott. A szeme, arcán egy bűbájgödröcske, de még az ajka fölött az odalehelt, füstszínű pihe is mosolygott.

— Legyen nyugodt, nem a nyílt utcán és nem is a gyóntatószékben — mondta. — Itt. A söntésre tehénkedve. Még akkor éjjel, amikor Ilka kiadta az útját.

— Fura.

— Miért? Hát hol a legőszintébbbek maguk férfiak? Itt. Abban a templomban, ahol boros üveggel harangoznak... Akkor már ki volt zárva, otthonról is ki volt zárva Kozák. Mert persze: akármekkora tekergő volt, a végén mindig hazaette az ördög. Akkor se tett mást, haza próbálta vinni a szennyesét. De csak próbálta, mert otthon zárt ajtóra talált. Menjen a tanácsházára, mondta Veronka... No, hogy onnan is, a tanácsházáról is kirúgták, itt verte a mellét, itt fogadkozott, még az ujjait is esküre mutatta fel, hogy mindenkit elintéz, és elsőnek Veronkát tanítja meg rá, hol lakik az isten. Aztán tessék: amit álmában se hitt volna — éppen Veronka intézte el őt. Egy szent. A türelem meg a hitvesi alázat szentje. Nagykéssel.

Ijedten kiáltottam fel:

— Nagykésse-e-el?

— Azzal hát! — magyarázta angyali nyugalommal az asszony. — A kenyérszelő késsel. Kozák másodszor, betörülközve is hiába zörömbölt otthon, Veronka nem és nem, azért se nyitott ajtót, erre Kozák: az anyád ilyen-olyan! — erőszakkal tört rá. Beszakadásig rugdalta az ajtót.

— Jól van, de... a kés?! — elleneztem. — Már eleve késsel várta odabenn Kozákot az asszony?

— Védekezett. Azzal védekezett, ami éppen a kezébe akadt. Kozák meg: micsoda, még fenyegetsz is?

Engem fenyegetsz? A hites uradat? És odakapott! A késbe kapott bele, és akkorát rántott rajta, hogy egyből fatigra ment az ujja. Az a két ujja, amelyikkel itt bosszút esküdött. Na ja: részeg volt, dühös részeg, tombolt. A dühös részeg meg mind valamennyi istennek véli magát.

A jelenet hitelesnek hatott, de azért-e, mert elmesélője maga a megtestesült nyugalom és derű volt, vagy mert Kozákról Kozáknéra tette a hangsúlyt — sehogy se tudtam véres és csattanós fordulat gyanánt elfogadni. Az előzménye hiányzott, Kozákné útja a sokesztendős beletörődéstől a kést ragadásig, s így ahelyett, hogy kielégített volna, inkább felzaklatott. Úgy is mondhatnám: az eredeti, fejszével hadonászó fantom helyébe most egy másik, egy asszonyi fantom lépett, akit mindenképpen látni és ismerni akartam.

— Mondja csak — fordultam tehát a bisztrós asszonyhoz —, hol lehet ilyenkor megtalálni Kozáknét?

— Veront? Hát... vagy otthon, az Ódor-portán, vagy Irénkénél, a mostohalányánál. Mert azzal megértik egymást. Az neki, Veronnak és nem az apjának ad igazat.

— Bözse asszony! Bözsikém, drága — kezdte szólogatni ekkor a sarokból felokosítómat a ványadt, hórihorgas ügynökféle. — Még egy kocsonyát kérek.

— Azonnal — mondta az asszony, s kelt is fel, de elhátráltából még visszasúgta:

— Ez is ám fényes egy pofa! Képeket árul. Már a harmadik tányér kocsonyát rendeli.

Miközben Bözse asszony felszolgált, és az ügynök előtt tányért váltott, Lombos bácsi állított be. Látott is, nem is. Szeme az alvástól táskás lett, s dagadozott, akár a békáé.

Végre észrevett.

— Mmm-mióta van itt? — kérdezte szemrehányóan. — Igazán fölrugdoshatott volna.

— Hogyne! Hogy aztán kialvatlanul árokba vigyen — évődtem vele. — Maga mondta: legkésőbb éjfélre Pesten akar lenni a kocsival... Iszik egy kávét? Príma.

— Inkább útközben... Végeztünk?

— Nagyjából.

Azzal fizettem is.

— A kávéja kitűnő volt — mondtam Bözse asszonynak. — Köszönöm is. A szóval tartást meg még inkább... Ja igaz! Az Ódor-porta! Merre induljunk? Merre találjuk?

Bözse asszony magánál tartotta a kezemet, baljával be is borította, és anyásan, igazi jólélekkel mondta:

— Merre? Majd a kisfiam megmutatja. Legalább kocsikázik is egyet... Lacikám, gyere csillagom. Mutasd meg szépen a bácsiknak, melyik az Ódor Veronka nénéd háza?

A leckébe merült lurkó felütötte a fejét, majd nyomban fel is kelt.

— Szívesen. Tessék csak jönni — mondta ennivalóan komoly kis pofával.

S uzsgyé: úgy megiramodott, hogy a padlót is végigkarcolta alaposan megvasalt síbakancsa.

Négyre járt, odakünn már hályogos volt az ég.

Ahogy a térről kihajtottunk s a fiúcska dirigálásával a postaútra kanyarodtunk rá, Kozákot pillantottam meg.

Kitárt ablakszárny alatt állt, és mintegy udvarló pózban, mert az ablakban viszont egy fiatal lány könyökölt. Fázósan, fejét behúzva. Vállán kötött kabát. Szeme közt dacos, haragvó ránc.

Arrafelé fordítottam a fiúcska kobakját:

— Ki az a néni? — kérdeztem. — Ismered?

— Az nem néni.

— Hanem?

— Csak a Kozák Irénke. Ő minálunk, bácsi kérem, a postáskisasszony.

— Nagyra nőj! — borzoltam össze a fiúcska csikóhaját. — Aztán mi leszel, ha nagy leszel? Agromónus? Orvos? Tanár?

— A csudát!

— Hát?

— Maszek...

— Ajha! Aztán... mi mégis?

— Kettő! — mutatta ujjával is a lurkó. — Dalénekes vagy női fodrász.

— Miért?

— Mercit akarok, kétszázas Mercit, vagy ha a Merci nem megy — Opelt legalább.

Lombos bácsi kajánul elvigyorodott.

— Ezt se én mondtam — jegyezte meg. — Nesze neked legifjabb generáció és szocialista öntudat.

A Kozák-, helyesebben az Ódor-ház joggal viselte a tekintélyt sugárzó porta nevet.

Vaskapuja, betonalapos lándzsakerítése volt, és egyszerre két lakóépülete is.

A baloldalit valamikor a század elején rakhatták. Semmiben sem különbözött a többi kétablakos, kerek padláslyukas paraszttháztól. Ám a jobboldali már annál hivalkodóbb volt. Holmi nagyratörő, cifraság- és párkányzat-bolond falusi építőmester tervezhette remekbe az első világháború után, amikor — hála a

magas terményáraknak — semmi se volt drága egy magabíró falusi polgár számára.

A kapu nyitva állt. Szél ingatta.

A hatalmas, udvarra kiugró verandát azonban zárva találtam.

Nem is veranda volt ez, inkább fuksziákkal, kaktuszokkal és ernyős pálmákkal telezsúfolt télikert. Falát hatszögletű, sejtszerűen csatlakoztatott katedrálüvegből rótták össze. Legfelül, mindjárt az eresz alatt, a kárminpirostól a sötétliláig a legvadabb színekben lángoltak ezek a hatszögek, maga az üvegfal azonban zöld volt, derengő mélyzöld, mint az akváriumok vízivilága. Csak az ajtón, a kilincs körül tört meg ez a zöld derengés. Három hatszögű szem is hiányzott: közönséges táblaüveg pótolta a vastag recés üveget.

Ahogy hátraléptem, hogy csengő után nézzek, gittszag csapott meg, s most azt is megláttam, hogy az ajtó alsó része alaposan össze van rúgdalva.

Tömör, sötétzöld olajfestése alól itt is, ott is tenyérnyi foltokban vicsorgott elő a deszka sárgája.

Erről eszembe jutott, hogy persze: a bisztrós asszony szerint Kozák rátörte feleségére az ajtót, s hogy azért az erős gittszag, mert a hiányokat csak a napokban pótolhatta az üveges.

Valami azonban zavart, valamit nem értettem, de már javában rángattam az ódivatú húzós csengőt, amikor rájöttem, hogy . . . ejnye, *kifelé* nyílik az ajtó, ezt legfeljeb szétverni vagy kitépni lehetett volna, de az asszonyra *rátörni* vagy vállal benyomni semmiképpen se.

De ez csak éppen átvillant rajtam, mert odabenn élesen sikoltva szólt a csengő, s kételyemet szorongás váltotta fel. Az a nyomasztó kérdés, hogy . . . mit

is mondok majd mindjárt Kozáknénak? Hogyan magyarázom meg neki, hogy bár hivatalosan vadidegen ember vagyok a szemében, és az vagyok ténylegesen is, legyen bizalommal irántam, hiszen nem a más kínjaiban turkáló perverz kíváncsiság, hanem az együttérzés vezetett hozzá.

Még egyet rántottam a csengőn. Erre nem bentről — valahonnan az udvar mélyéből csapott felém a kérdés, mintha orvul kieresztett pányvával céloztak volna meg:

— Jó napó-ot! Kit teccik keresni? A Veront? Az Ódor Veronkát?

Hátranéztem.

A kopár, lefelé ereszkedő udvar üres volt, s a kisebbik lakóépület ajtaja is zárva. Jókora kanlakat lógott rajta. Csak aztán vettem észre, hogy a fűrésztetejű palánk egyik csorbáján egy asszony leselkedik át a szomszédból.

Odaballagtam hozzá.

— Igen, Kozáknét keresem — mondtam.

Jóakaróm éktelenül vastag, terebélyes néném asszony volt, az öregségükre is eleven, „tűzről pattant" teremtések fajtájából. Arca — akár a túlkelt, kihasadt cipó — pirosas-barnán ragyogott ki hamuszín fejkendőjéből.

— Ó, galambom, tisztelt úr! Nincs itthon mostanában a Veron — fogott éneklő, üdvözült sopánkodásba. — Jószerint csak hálni jár haza. Annyi a baja szegénynek, annyit lót-fut, hogy főzni is elfelejt.

Lehalkította a hangját.

— A... hatóságtól tetszett jönni? — kérdezte szenzációra szomjasan.

— A hatóságtól? — mosolyodtam el. — Miért épp onnan jöttem volna?

A néném asszony visszamosolygott rám, amiben az volt, hogy tudja ő, amit tud, megvan őneki a magához való esze, s az utca felé intett:

— Ki jár egy *ekkora* furgonyon? Egy biztos: nem akárki.

A furgony, azaz Lombos bácsi Volgája javában bőgött, morgott, és fröcskölve csapta a sarat. Meg akart fordulni, de vajmi csekély kitérője akadt a keskeny és szélein merő kátyú bekötőúton.

— No ugye?! — folytatta elégedetten a néném asszony. — Mondtam én Veronnak, mindjárt mondtam: ej, de mélységes sokat lenyelsz, de nagy isten gyámoltalanja is vagy te, Veron. Tégy följelentést, minek tartjuk a hatóságot, ha nem arra, hogy ... Tessék mondani: megvan a tettes?

— Miféle tettes?

— A sofőr! Aki föltaszította és az útfélen hagyta szegény Veront. Megérdemelné az ilyen, törvényt kéne rá hozni, kegyes-kegyetlen törvényt, hogy ...

Közbevágtam.

— Nincs. Én legalábbis nem tudok róla, hogy megvan.

A néném asszony elámult, s még hátrált is egyet.

— Mária anyám! — csapta össze a kezét. — Hogyhogy.... nincs?! Már az is valami, az is hetekig tart, hogy egy trógert, egy ...

— Egy pillanatra! — akasztottam meg ismét a néném asszonyt sopánkodó élvezetében. — Én egész más ügyben keresem Kozáknét. Ami itt éjjel történt — intettem a veranda felé. — Szóval ... tudja már, milyen ügyben.

— Abban?! Ó, arról nem tehet Veron ... De ezt a mocsok Kozákot! Hát ennek végképp semmi bőr

sincs a pofáján? Még neki áll feljebb? Ő mer feljelentést tenni?

A néném asszony felágaskodott. Úgy tette a palánk résébe a fejét, ahogy ágasfára szokták a tejesköcsögöt.

— Hallgasson csak ide, galambom — beszélt közelebb. — Maga meg fogja érteni. Magának már a kinézete is olyan, hogy... Az övé, Veronkáé a ház. Nem igaz? Az ő nevére hagyta az a szerencsétlen, korán elhalálozott édesanyja. Ha meg az övé — parancsolni is ő parancsol benne. Jól mondom? Aztán... az se igaz, azt is csak hazudja az a tekergő Kozák, hogy minden nélkül, egy szál ruhában zárta ki Veron. Éppen megfordítva! Gálánt volt hozzá, olyan gálánt, hogy az már oktondiság. Képzelje, lelkem: bútort is kirakott neki, pedig egy tetű nem sok, annyit se hozott Kozák ebbe a házba. És nem ám csak úgy az udvarra hajigálta ki azt a bútort! Dehogy. Itt ez a kisház e, a valamikori Ódor-porta. Ennek az első szobáját rendezte be a rohadék ura számára szegény Veron. Segédlettel. A Kozák-kislány, Irénke segítségével. Majd bele szakadtak a cipekedésbe. Mert... ott volt férfinak az én uram is, ott volt, de mit tud az már? Csak a nyögéshez meg a pipáláshoz van tehetsége... Utolsó piszok, a... fülinél fogva kéne fölakasztani Kozákot, amiért tört-zúzott, ahelyett, hogy a vackába kotródott volna. Dögleni, kérem. Mert olyan mélységesen részeg volt, de olyan büdösül részeg, hogy megállani is alig bírt a lábán.

— Mindezt... látta is, hallotta is? — kérdeztem. — Tanú lenne rá, néném?

A szomszédasszonynak nyomban megnyúlt a képe. Szemébe rémület költözött.

— Hát... *tanú* éppen nem lennék rá — mondta.

— De azért... látni még látok. Az alvással meg úgy vagyok, tudja, hogy korán fekszünk, el is bólintok, a rózsafüzért se tudom végigmondani, olyan egykettőre elbólintok, de a legkisebb nesz is menten fölijeszt... Itt meg tört-zúzott, ordibált Kozák, magát az istent rángatta lefélé lábánál fogva az égből. Még a süket is kifutott volna rá, akkora lármával volt itt éjnek évadján... Ugye nem lesz baja, lehetetlenség, hogy az ura hitványsága miatt szegény kis Veronkának legyen most valami baja?

— Miért lenne? — mondtam. — Elvégre... önvédelem is van a világon, aztán a női egyenjogúság se minden esetben írott malaszt.

— Úgy is van! — lelkendezett a nénémasszony. — De jól mondja, de szívem szerint mondja, galambom. Veron!

Anélkül, hogy a nagy beszélgetésben észrevettük volna, Kozákné érkezett haza, s mire a nénémasszony észbe kapott, már ott állt a hátam mögött.

Megfordultam.

Az ismétlődő asszonyi sajnálkozások hatására meggyötört, koravén gyásznőnek hittem Kozáknét. De nem az volt. Csak vértelen, ónosan sápadt arca és jobb halántéka felett egy teljesen ősz hajfürt mutatta: mi mindent kellett kiállnia az Ódor család sorozatos tragédiái és szerencsétlen házassága következtében.

Fiatalnak gyönyörű mogyoróhajtás lehetett. Igazi tőről metszett türk szépség, amilyennek a századvég festői legendás, Turulmadárral háló ősanyánkat, Emesét képzelték el nemezsátrának vadbőrein és hímzett vánkosain.

Hajadonfőtt volt, szorosra fűzött magasszárú cipőben. Vállán rojtos, fekete nagykendő.

— Jó napot kívánok — mondta halk, fakó kis hangon. — Engem vár, hozzám jött a . . . kartárs?

— A hatóságtól — sietett közbekotyogni a néném-asszony. — De nem ám valami büszke nagybömhec! Á! Nyugodtan kipakolhatsz a galambomnak, Veron.

— Nem, nem a hatóságtól — léptem közelebb Kozákné hoz.

Kezet nyújtottam, bemutatkoztam neki. Ő szigorúfigyelmesen nézett rám, s a kezét is odaadta, amibe beleborzongtam, mert mintha egy darab jeget csúsztatott volna a markomba. Elmotyogtam, hogy menynyire megrendítettek nehéz asszonysorsának legutóbbi eseményei, s hogy amennyiben nem vagyok terhére — szeretnék kissé elbeszélgetni vele.

Kozákné hallgatott, s meg se moccant, de ferde vágású, aranybarna szemében olyan mélység nyílt, hogy nehéz, gyomromba nyilalló szédülés fogott el.

— Ne félj — biztatta hátam mögül a néném-asszony. — Tudja, hogy tiéd a ház, csakis a tiéd, és azt is, aranyom, hogy te semmiről se tehetsz. No, miért nem beszélsz? Mondj már valamit, nem vagy te kuka, Veron.

Kozákné dús, buggyant, de kékesen vértelen ajka megremegett végre és ki is pattant:

— Nincs mit mondanom . . . Isten vele, ne is haragudjon az író úr.

Azzal sarkon fordult, s a süldő lányok gyors, menekülő járásával a verandára szaladt fel. Ott megállt, leejtette a vállát, és a kulcsot zárba taszítva, mintha tétovázott volna.

Azt hittem —megiscsak behív.

De nem.

Felfohászkodott, kulcsot fordított, s úgy tűnt el, úgy

húzta be maga után az összerugdalt ajtót, hogy még csak vissza se nézett.

— Szemérmes. Mindig is az volt — sóhajtozta mögöttem a néném asszony. — Nem szabad megneheztelni rá... Aztán azért a tekergő uráért is fájdalom hasogatja a szívét. Mert annak vége. Az a Veronka nélkül koszba fullad, országút árkában pusztul el. Jaj, jaj, de kutya egy sors az asszonyi sors. Ha már az isten férfi, legalább Krisztus Urunk asszonynak születhetett volna.

Már sötét volt, s a fátyolos, permeteg ködben óriási, aranysárga krizantémokat játszottak a lámpák, amire a járási székhelyre behajtottunk.

Addig egy szavam se volt.

— Nem éhes? Együnk valamit — mondtam Lombos bácsinak.

— Együnk! — élénkült fel az öreg. — Ha elakadunk is, csak a tank legyen tele. De hol kapunk valamit?

A nagyvendéglő esett útba, oda tértünk be szerencsét próbálni.

Miután gázoltunk némi sarat, egy zsúfolt, talponállószerű söntésbe, majd egy akkora hodályba jutottunk, hogy parádés lovak istállójának is bízvást megfelelt volna. Bolthajtások és vasoszlopok tagolták. A fala salétromot izzadott. Villany csak a sarkaiban s egy behemót biliárdasztal fölött égett, ahol három életunt cigány próbálta dákójával előretaszigálni a megállt időt.

A kályha szomszédságában, egy mérsékelten pecsétes asztalnál kerestünk helyet. Pincér is került. Némi hallózásra és integetésre egy szikár, már elég-

gé rozoga házibútor csoszogott elő a sötét zűrzavarból.

— Prrancsolnak! — kérdezte égnek emelve jókora tokmányorrát.

— Étlapot. Ennénk valamit — mondtam.

A kiérdemesült veterán hátracsapta a karját, s lakonikusan, egyetlen szóval nyilatkozott.

— Tüdő.

— Tüdő? — bámultam rá. — Mi az, hogy tüdő?

— Szalontüdő — közölte foghegyről a veterán. — Szalontüdő gombóccal. Prancsolnak?

— Más étel nincs?

— Titkolnám?

— Egyszóval... se sült, se főzelék, se leves.

— Se.

— És ez egy nagyvendéglő.

— A legnagyobb itt helyben. De sültek, tészták és másegyebek után csak nyolc óra tájban, a zenés étkeztetés alkalmával méztassék érdeklődni.

Lombos bácsihoz fordultam.

— Maga kér tüdőt?

— Nagyon! — dörzsölte össze kezét az öreg. — Imádom a savanyú tüdőt. Egyszerre két porciót ide, pincér polgártárs.

— Én önnek? — szűnt meg végre a mennyezetet szemlélni s méltatott pillantásra a vén pincér.

— A tüdőt kihagyom — mondtam.

— Italt?

— Jöhet. Kávéjuk van?

— Csinálhatunk.

— Presszókávé?

— Lombik.

— Az is jöhet. Az egész bödönnel kérem. És... hozzon egy üveg ásványvizet is. Van?

— Lehetséges... Talán.

A pincérapó előrelendítette a karját. Szalvéta volt benne. Egyet-kettőt az abroszra csapott vele, s már éppen távozásra igazította volna elgyötört lőcslábát, amikor hirtelen elhatározással egy tízforintost nyomtam a zsebébe.

Az apó rátapintott, és diplomatához méltó flegmával monda:

— Most jut eszembe: talán... debrecenit is tudok hozni. Lével. Lecsós zaftban. Parancsol a kedves vendég?

— Jöhet.

Az apó megindult, de ismét visszatartottam.

— Mondja csak: bizonyos... Imecsné itt, ebben a vendéglőben felírónő?

— Itt, kérem! — mondta. — Már a harmadik esztendeje. Éppen az imént jött be. Esti szolgálatos mama... Szállást óhajtanak az urak?

— Eltalálta.

Lombos bácsi meghökkent, tiltakozni akart, de lefogtam a kezét, s a szememmel is intettem neki, hogy türelem, később is ráérünk vitát kezdeni.

Az apó most már egészen virgonc lett.

— Azonnal szólok neki — buzgólkodott. — Hány személyről lenne szó? Kettőről?

— Csak egyről. Nekem kell a szállás.

— Ahogy óhajtani méztatik.

Az apó meghajolt, s olyan iramban csoszogott el, hogy csak úgy lobogott a nadrág-bugja.

— Mmm-mi van? Kiborult? — támadt rám azonnal Lombos bácsi. — És éppen itt, egy ilyen leprahelyen akar elhajolni?

— Az esze tokját. Még dolgom van. Egyet-mást tisztázni szeretnék.

— Dolga! Dolga! — dohogott az öreg. — A vége úgyis az lesz, hogy liter liter után jön, a cigány is működésbe lép, s mi még holnap este is itt rostokolunk.

— Téved.

— Én-e? Aki úgy ismerem magát, mint a tenyerem közepét? Nonszensz.

— Maga. Maga hát. Mert... maga eszik, és agyő! Irány Budapest.

— Inkább telefonálna.

— Kinek?

— Pestre, a főnökségnek. Hogy ... ez és ez történt, viszmájor lépett fel, majd csak holnap ilyenkor érkezünk Pestre. Ha tényleg dolga van.

— Van.

— Akkor telefonáljon.

— Halott ügy.

— Miért?

— Az indoklás miatt. Itt, most, magának se tudnám hamarjában elmagyarázni, hogy miért is maradok.

— Már nem is kell — mondta gúnyosan az öreg. — Ott jön a magyarázat, ni.

Fejével a söntés felé vágott, mert éppen szemben ült vele. Annak küszöbén a vén pincér állt, s egy nádszál vékony, fehérköpenyes nőt irányított hozzánk, szakasztott olyan mozdulatokkal, ahogy a forgalmat szokta beinteni a közlekedési rendőr.

A nő cseppet se sietett: puha, kiszámítottan imbolygó járással lejtett felénk, mint aki tudja, hogy nézik, és arról is meg van győződve, hogy okkal, előnyére nézik.

Eszembe jutott, hogy a bisztrós asszony „drótféreg"-nek mondta. Ami a vékonyságát illeti, ez a jel-

lemzés találó is volt, de egyébként mint jelenség inkább az érdekes, mint a visszataszító jelzőt érdemelt volna. Keskeny, hirtelen szélesedő körtearcából nagy, fekete szempár ragyogott ki. Nagy volt a szája is: szokatlanul, egészen negroid módon nagy. Nyitott köpenyét pedig úgy lebegtette és tárta még szélesebbre, mintha sodrottan hegyes, szétálló mellére akarta volna felhívni a figyelmet.

— A kartársról lenne szó? — állt oda próbakisasszonyos félfordulattal az asztalunkhoz. — Jó estét. Imecsné vagyok.

Hellyel kínáltam.

Erre leült, karba tette a kezét, s miután a legnyíltabb kíváncsisággal végigmért, elnevette magát, és egy-egy aranyszemfogát is megvillantva mondta:

— De ám . . . baj van.

— No csak! Minden hely foglalt?

— Dehogy, hely még akad, csak . . . hogy is fejezzem ki magamat . . . hálótárs is jár mellé.

— Férfi?

— Csakis. Nálam ugyanaz a szabály, mint a szállodákban. Férfit nővel csak házastársi alapon, személyi igazolvány bemutatása után párosítok.

— Rendben van. Külön ágy esetén majd csak megleszek azzal a hálótárssal.

— Biztos? Óne reklamáció?

— Ezt meg . . . mi a csudának firtatja?

— Őszinte legyek?

— No hallja?!

— Kocsi áll odakünn. Nagy marha kocsi. Nem a maguké?

— De igen.

— Na látja — riszált egyet a derekán Imecsné. — Egy ekkora kocsinál már valami rangot, és ami a

rangból következni szokott... igényességet tételez fel az ember. Az én vendégeim legfeljebb Moszkvics-, esetleg Wartburg-bitorlók... A hálótársa is, például, akit mondtam, Wartburggal furikázik.

— Nem lesz reklamáció! — mondtam.

Imecsné nevetett.

— Bolháktól és egyéb vérszopóktól azért ne tartson. Nálunk tisztaság van. Minden a tisztaság. És hát... én is igyekezni fogok, hogy ne legyen oka reklamációra.

Papírt, ceruzát kért, s miközben néhány szögletes. szarkalábas sort a blokklapomra firkált, fel-felnézve mondta:

— A cím. Meg... van ott egy rokon néni is. Őt tudósítom. Én csak éjfél után szabadulok innét. Igaz is: hány napra kell a szállás?

— Még nem tudom.

— Nem is fontos. Csak úgy kérdezem. Majd még úgyis elbeszélgetünk. Nemdebár?

Lustán, derekát tekergetve kelt fel, s ahogy jött: elnyújtott, ruganyos macskajárással távozott.

— Vámpír — dörmögte Lombos bácsi. — Egy év egy ilyen girhes, fehérmájú macskával, és kámpec: száradni, dögbőrnek akaszthatja magát az ember... Ki volt a gusztuscsináló? Ki ajánlotta magának? A doktor?

— Senki.

— Hát?

— Az ügyben szerepel. Beszédem van vele.

— Beszéde.

— Az hát.

— Szóval... mégiscsak ajánlotta valaki.

Méregbe jöttem.

— Nem! Annyira nem — mondtam vicsorogva —,

hogy csak az imént, rendelés közben jutott eszembe, hogy Imecsnével is érdemes lenne elbeszélgetnem.

— Érdemes is lesz! Majd még... marhavagonra se marad pénze, úgy elbeszélget magával a szentem.

Csúnyán összehorgoltunk, pedig tudván tudtam, hogy Lombos bácsiból ezúttal nem az irigység, hanem az aggodalom s a magányos visszaúttól való riadozás beszél.

A szalontüdőt azért megette az öreg.

Megette?

Még meg is szólalt.

— Szszsz-szenzációs — mondta engesztelő zöngével, s villára szúrva egy-egy kenyérkatonát, ragyogó tisztára dolgozta a duplaporciós tálat.

Hálótársamat már fekhelye szélén, lábáztatás közben találtam.

Tüskés kedvű, görbe kis öregasszony vezetett be hozzá, akit esti ájtatoskodásából zökkentettem ki.

— Majd az úr elsorjázza, hogy mit meg hogyan? — mondta. — Ő már bennfenntes, kitanult vendég nálunk.

Gondoltam: ez bizony igaz lehet, különben — orrán szemüveg, pizsamája térdig tűrve, lába egy lavór forró vízben, kezeügyében boros üveg — nem üldögélne itt egy házigazda otthonosságával.

Odaköszöntem neki, a nevemet is elmormoltam, ő viszont, s csak jobban megnézve és a pápaszemet is legondolva róla, jöttem rá, hogy... nini, hiszen emberem ugyanaz a nagyétkű, hórihorgas alak, aki három adagot is megevett Bözse asszony kocsonyájából.

Mondtam is neki:

— Mi már másodszor futunk össze. A bisztróban, Bözse asszonynál is együtt ültünk.

— Valóban?

— Biztos. Épp a harmadik porció kocsonyának látott neki, amikor eljöttem onnan.

Az ügynök — mert az is eszembe jutott, hogy képügynöknek mondta a bisztrós asszony — erre lecsúsztatta a szemüvegét, és fáradt, egész arcát meggyűrő tűnődéssel mondta:

— Nem kétlem, uram. Bár . . . így se, stimulálva se kapcsol a memóriám. De mit lehet tenni? Én már így vagyok szerkesztve. Egyszerre csak egy dolgot tudok csinálni. De azt nagyon. Azt mindig a legnagyobb odaadással . . . Szintén megízlelte a kocsonyát? Mondhatom: mestermű, igazi delikátesz, ahogy Bözse asszony beleadja a tudományát.

Akár a vásári kikiáltó vagy az egykori Mutatványos tér repedt fazék torkú közönségszervezői, csupa elnyújtott *é*-t mondott *á* helyett. A csinálni *„csinééélni”*-nak, a kocsonyát *„kocsonyééét”*-nak hangzott a száján. S ahogy a másik ágy szélére ereszkedve elnéztem horpadt, gyűrött, rozsdavörös arcát és alácsüngetett csupacsont művészkezét, egy régi-régi nyár, ifjúságom legkeservesebb nyara sajdult meg bennem, ahogy időváltozáskor a reumás ízület szokott.

Tanítvány nélkül maradtam. Táplálóim a sashegyi gyömölcsös kertek, hálóhelyem egy-egy eldugott pad, takaróm a csillagos ég. Jobb híján keresztül-kasul kóboroltam Pestet, s így akadtam rá egy sorstársra, egy sokkal idősebb és sokkal tapasztaltabb szabad művészre a Népliget szombat-vasárnapi emberforgatagában.

Színes portrékat rajzolt: igen találó és igen mulatságos gyors karikatúrákat. Pengőért lapját, s ha idejében akadt első páciense, akivel csődületet tudott csi-

nálni, harminc-negyven darabot is lekent egyetlen délután.

Nem győztem csodálni és irigyelni, mert kitartóan a nyomába szegődve azt is megláthattam, hogy robotját letudva igazi úr lett, hozzám képest valóságos külvárosi „grandszenyőr": három-négy tányér hagymásrostélyost is megengedhetett magának a Haller téren, a kofa-büfében vagy a Ferenc téri „Mázsás asszonyság" kifőzdéjében.

Hány esztendeje is? Húsz és valahány! És lám csak: többé nem gyakorló művész, ellenben mint ügynök Wartburg kocsival szaladgál.

Elmosolyodtam, és rákérdeztem, ahelyett hogy a kocsonyát illetőleg feleltem volna neki.

— És mi van a villámportrékkal? Ha jól emlékszem, remek keze volt a karikatúrához.

Erre hálótársam levette a szemüvegét. Lassan, bal kézzel vette le, és csak sokára, először rám, majd a falakon túlra nézve mondta:

— Volt.

— Miért? Most már nincs?

Az ügynök megemelte, ki- és beforgatta jobb kezét. Úgy nézegette, mint valami idegen tárgyat.

— Idegbénulás — mondta. — Golyó érte a könyökcsontomat, uram.

— Mikor?

— Nevetni fog: az ostrom utolsó napján. Máig se tudom felfogni, hogyan.

— Kár.

— Gondolja? Ön mikor látott munkában, ha nem veszi zaklatásnak a kérdést?

— Régen. A harmincas évek vége felé.

— Szép idők voltak. Szépek — bólogatott az ügynök. — Egyszer hopp, másszor kopp, de a havi kétszá-

zat azért röhögve, vasár- és ünnepnapokon is összegüriztem, uram.

— És most? — csúszott ki a számon a lehető legnagyobb ostobaság. — Most rosszabb?

— Más.

— Más?

— Nagyon. Csinálni és elsózni a műalkotást, az kettő. Ha mély, ha igazán jóízű az álmom, én ma is a ligetben luftolok, uram.

— Nincs mit csinálni? Teljesen megbénult a keze?

— Akkor. De aztán kijavult. Markolni tudok vele, kocsit is vígan vezetek, de a ceruza nehéz. Ceruzát már csak akkor fogok, ha megrendelő lapot kell kitöltenem.

— Nehéz szakma?

— Micsoda? Az akvirálás? Ahogy vesszük. Hozzáállás és tehetség dolga, hogy elboldoguljon az ember... Mindamellett úgy tíz esztendeje még könnyebben fütyörésztem.

— Miért?

— Ojjé, a „vezérek" portréiból volt szériám. És nem is egy. Valamiféle bumacska, határozott fellépés, néhány politikai szólam, és hipp-hopp: ment minden, mint a karikacsapás. Arattam, uram, pedig kaszám se volt.

— Most mi a sláger?

Hálótársam az asztal felé intett.

— Tessék belelapozni, ott az asztalon fekszik a mintamappám.

Vettem a mappát, s nem győztem hüledezni, mert a várt giccs- és bóvligyűjtemény helyett művészetet: egész kis kiállításra való színes rézkarcot találtam.

— Ez igen! — lelkendeztem. — Ezekért érdemes kiadni a pénzt. Csak veszik-e az ilyen portékát falun?

— Tőlem igen. Hol kopogjam le? Én elég tűrhető üzleteket bonyolítok le, ha egyszer megvetettem valahol a lábam.

— Az hogy megy? Nem titok?

Az ügynök föl se nézett. Megáztatott bütykeit törölgetve mondta:

— Egyszerűen. Úgy, jó uram, hogy én műélvezni is megtanítom a kuncsaftjaimat.

— Műélvezni?

— Persze. Arra, hogy miért szép a kép, mit kell nézni rajta, milyen távolságból. Egyszóval: a büszkeségük alá adok sámlit. A szomszédoknak meg a rokonságnak aztán már ők magyarázzák el, hogy micsoda kincsük van, mennyivel lettek különbek... Mit mondjak? Egy jól bezengett, aprólékosan megmagyarázott kép olyan, mint a lépcsős tornác vagy a redőnyös ablak. Divatot csinál. Azt meg már nem vicc kielégíteni... Más a baj, uram. Vénülök. Gyorsabb ütemben vénülök, mint ahogy a vidéki igen-igen pocsék szállásviszonyok javulnak. Ez itt — nézett körül a keskeny, hajókabin formájú szobácskában —, ez az Imecsné, Püvár Ilka-félę mikropanzió — kivétel. Valami fényes összkomfortról ugyan szó sincs, de a tisztaság példás, a cserépkályhák is jól szuperálnak, s ha éppen akarja: lábvizet is vehet, de még forró zsindelyt is kaphat a talpa alá, akinek már pudvás a csontja. Őszinte legyek? Otthon sincs ilyen kényelmem, mint agglegénynek.

Az ügynök papucsba lépett, kivitte a lábvizes lavórt, majd visszatért, és a paplan alá hengeredve így folytatta:

— Már tudja? Megmutatták? A fürdőszoba kéznél van, itt tőlünk balra, mindjárt a hallból nyílik, és négy darab mosdókagylója is van, de a félrehely, saj-

nos, kiszorult a házból. Egészen hátul, az udvar végében található... Ön még nem óhajt lepihenni?

— Még nem — feleltem. — Olvasnék. Kár, hogy nincs itten olvasólámpa.

— De van a hallban. Ott akár hajnalig is ellehet... Csendes hajlék ez, Ilka csak úgynevezett „jobb emberek"-kel rakja meg. Mióta alkalmam van élni a vendégszeretetével, eddig csupán egyszer és éppen a jó múltkorjában verte fel botrány a csendjét.

— Botrány? — adtam az udvariasságból érdeklődőt, pedig egyszerre csupa fül lettem. — Érdekes... És milyen természetű volt az a botrány?

— Egy asszonyt vert meg a férje. Egy vadállat. Aki egyébként igen készséges, igen akkurátus gavallérnak mutatta magát. Gondolom: Ilkát is éppen ezzel a szolgálatkész, mindent köszönő, semmit se kérdező viselkedésével tudta levenni a lábáról... Ön hogy van Ilkával? Régebbről ismeri?

— Nem ismerem, csak éppen... szót váltottam vele. Az meg nem ismeretség.

Az ügynök kitöltött magának egy pohár bort. Sűrű, lilába játszó vörösbor volt. Belekóstolt, pár óvatos kortyot ivott is, és vánkosán félkönyékre ereszkedve így filozofált tovább:

— Érdekes asszony. Rosszabb a híre, sokkalta roszszabb, mint amilyent igazság szerint megérdemelne. A férje — káder volt, kiemelt káder, malomigazgató vagy micsoda. És olyan kétbalkezes, olyan ellenségszerző, hogy ijedtében világgá is futott ötvenhat őszén. Meg aztán... idősebb is volt Ilkánál. Legalább húsz-huszonöt esztendővel idősebb. Egy lajhár, egy pocakjani, ahogyan Ilka emlegetni szokta... Nem untatom?

— Ellenkezőleg. Már csak a... szakmámnál fogva is érdekel a véleménye.

— Igen? És... mi a szakmája?

Megmondtam.

Erre az ügynök félszegen elmosolyodott.

— Igen? Akkor kár is itt sokat koptatnom a számat. A lényeg: a saját lábára állt, egzisztenciát teremtett magának Ilka, és hát... hála a függetlenségének, ott és úgy keres kárpótlást az elmaradt gyengédségekért, ahol és ahogyan jólesik neki. Magyarán: hangulatasszony. Így aztán... rosszakarója is akad. No persze: a nála hátrányosabb helyzetben levő asszonyok irigylik, a férfiak meg azért pipásak rá, mert egyből kipenderíti, aki a szeszélyeit szenvedélynek véli, és féltékeny rá, vagy pláne hatalmaskodással kísérletezik nála... A múltkori pasas, akit említettem, a botrányhős is megkapta a magáét. Nyomban kirúgta. A megvert asszony, a pasas felesége után még fel se mosták a vért, és aló mars: leköpdösve, rendőrrel fenyegetőzve rúgta ki. Karakán asszony. Egyéniség. Ön is úgy véli?

— Lehetséges. De... mi lett a megvert asszonynyal?

— Mi? Felkelt és eltámolygott. Hiába: szívósak a nők. Én mondom, uram, sokszor szívósabbak, mint a macska. Pedig az olyan szívós, hogy kivert szemmel, a szemét maga után vonszolva is kikapaszkodik az emésztőgödörből... Pardon, csak most jut eszembe.

Az ügynök kihajolt az ágyból, tárt hasú aktatáskájában kezdett matatni, majd egy jókora cérnagurigát szedett elő. Madzag volt rajta, a madzagot letekerte róla, és laza hurokkal a bokájára kötözte.

— Mit művel? — néztem elképedve ijesztően szakszerű mesterkedését. — Mire jó ez a madzag?

A válasz még szakszerűbb volt.

— Biztonsági madzag. A másik vége, a gurigával, az ön keze ügyében lesz. Horkolok, tudniillik. Csak tessék nyugodtan megrántani, ha már kibírhatatlannak találja a fűrészelésemet. Nem fog kitörni a frász.

Imecsné éjjel, egy óra tájban érkezett haza.

A hallban vártam meg, egész a cserépkályha tövébe állítva a hordozható hangulatlámpát.

Nevetve kérdezte, mintha meglepetésként érte volna a virrasztásom:

— Maga még nem alszik? Mire vár?

— Pohárra! — mondtam, s a fotelem árnyékából egy üveg tojáslikőrt emeltem a lámpa fényébe.

Még a nagyvendéglőben, a vén pincér varázsolta fizetéskor az asztalomra, s így szolgált magyarázattal, amikor megkérdeztem tőle, hogy ki rendelte, mert én ugyan nem.

— Senki — mondta. — De elvinni a tisztelt vendég fogja, ha szándékai vannak Ilkával. Komoly, foghatós szándékai, uram.

— Ugyan! És miért?

— Csak. Mert... Ilka raplis. Éjfél után kizárólag tojáslikőrt fogyaszt. Már akkor, persze, ha kamel valakit.

— És engem igen?

— Van rá hajlama.

— Mondta?

— Azt nem, annál milliószor rátartibb.

— Hát akkor?...

— Prakszis. Bolondozik, nem bír magával, és ide is többször benézett. Úgy nézett be, hogy közben pattintgatott az ujjával. Szóval... mehet a likőr? Felírhatom, kremássan?

— Írja.

Imecsné az üvegre pillantott. A lámpa fényében sárgában tündöklött az, mint a frissen pergetett színméz.

— Tojáslikőr? — kérdezte, mintha bizony az üveg felmutatása is meglepte volna.

— Csakis.

Erre megcsóválta a fejét, és hunyorítva mondta:

— Maga se elveszett ember ám. Tudja, mivel kezdje a beszélgetést... Nem bánom, de várjon egy kicsit.

Azzal elfordult, a saját szobájába nyitott be, s ahogy a válla fölött visszatekintve eltűnt előlem, mintha a beszélgető kedvemet is magával vitte volna.

Gondoltam: a kör bezárult, az ügynöktől azt is megtudtam, hogy szegény Kozáknét dehogyis autó lökte fel — a férje verte véresre, és éppen itt, az alkalmi szerető házában verte véresre. És egyáltalán: mi dolgom még nekem ezzel az istenátka Kozák-üggyel? A „hős"-ről hamar kiderült, hogy kicsoda-micsoda, az asszonyának meg édes mindegy, hogy mennyire tudom rekonstruálni az útját, amelyet úgy járt meg, hogy könyörögni indult, s a könyörgésből lázadás lett a végén.

Mindezt — már akkor is tudtam, csak éppen a beismerésétől irtóztam — a kudarc és a sértett hiúság gondoltatta velem. „Nincs mit mondanom!" — hallottam meg újra Kozákné fakó kis hangját, és semmiképpen se tudtam elképzelni késsel a kezében. Azok után meg különösen nem, hogy a gyötrelmek gyötrelmét: azt a megaláztatást is vállalta, hogy az imádottjától könyörögje haza a férjét.

És azt is tudtam — bárhogy rúgódoztam is a feladat vállalása ellen —, hogy addig úgyse nyugszom,

amíg valamennyi részlet birtokában nem látom viszont még egyszer Kozáknét.

Ó, már nem az igazság elvont keresésének jegyében, és nem is valamiféle társadalmi megbízatást gondolva nagyképűen a hátam mögé! Egyszerűen azért, mert iránta való szánalmam egyre inkább a tisztelet és a csodálat jegyeit kezdte felvenni, és mert nem őt — tulajdon magamat hibáztattam, amiért alkalom adódván rá, se a szívéhez, se az értelméhez nem tudtam hozzáférkőzni.

Gondolataim zavaros, idegesítő gomolygásába Imecsné szólt bele:

— Tessék — lépett a küszöbre, és nyomta be maga mögött az ajtót. — Idebenn kényelmesebb, itt senki se zavar. Dugóhúzót is tettem a poharak mellé.

Közben levetkőzött: hanyagul övezett, zebracsíkos fürdőköpenyben s bélelt papucsban volt. A lábszára meztelen. Vállig eresztett sátorhaját szalaggal kötötte hátra.

Ahogy mellemmel csaknem a mellét súrolva a szobába léptem, szájvíz friss, mentolos szaga, majd émelyítően tömény orgonaillat csapott meg.

Odabenn félhomály volt. Rím az émelyítő orgonaillathoz: két lila ampolnás, fali égő világított csupán. Es hol? A sarokban, egy széles, alacsony heverő felett, amelyen összevissza dobált selyempárnák hevertek.

Ide ültetett le Imecsné, és párnákból gyúrva s pofozva fészket, maga is ide kuporodott fel. Lábát a tompora alá húzta, és mit se bánta, hogy a fürdőköpenye szárnya alól jó combközépig kilátszott a meztelensége.

A kalandokból már kinőttem, inkább a helyzet fonáksága, semmint Imecsné közelsége izgatott, és még-

is összeszurkáltam magam, s az ujjam is vérzett, mire az üvegől ki tudtam rángatni a dugót.

— Bedugni könnyebb? Ahhoz jobban ért? — csúfolt ki vihogva Imecsné.

Vállat vontam, teletöltöttem a nagyöblű, pezsgőnek való kristálykelyheket, s akár valami mutatványt, úgy néztem végig: micsoda kéjes, pillát lebocsátó élvezettel szürcsöli ki háziasszonyom a magáét, s hogy a száját is meg-megnyalja, miközben úgy rezeg, vibrál és kanyarint a nyelve, mintha rafinált, félórás csókokhoz végezne előgyakorlatokat.

— Mit néz? — kérdezte egészen tágra nyitva a szemét. — Beszéljen inkább. Nem látja? Majd a nyavalya tör ki, olyan kíváncsi vagyok.

Vállat vontam:

— Ugyan mire?

— A trükkjére. Hogy mivel kezdi, és hogyan folytatja?

— Mit?

— A mesét, maga intelligens ember! Amivel a nőket szédíti, ha akar valamit.

— Találja ki.

— De ezt a tésztát! Azt hiszi, nem tudnám kitalálni? Ojjé, játszva, öt percen belül kitalálnám. Én aztán ismerem a férfiakat. Nagyon jól ismerem, hála istennek. Mind trehány. Egy se erőlteti magát, hogy trükköt is változtasson, amikor újít, amikor friss húsra támad étvágya. És... hány ilyen trükk van? Legfeljebb tíz-tizenkettő. Pista a feleségére panaszkodik, hogy hozzányúlni is utál, kész pokol mellette az élete, olyan buta és ápolatlan. Jóska a szépség megszállottja, a holdvilággal kezdi, de keze is van, s miközben áradozik, a nyelvénél is fürgébb az ujja. Maga... ahogy így elnézem... az okosok típusába

tartozik. Bár az sincs kizárva, hogy flegma. Hallgat, hümmög, viszont ha nekidurálja magát — egyből hengerel. Így van?

— Téved.

— Nem létezik! Magának célja van velem. Nem unalomból és nem is tiszteletből traktál itt tojáslikőrrel. Elismeri?

— Miért ne? De maga is higgye el, hogy nem a... kegyeire pályázok.

— Ccc, de finnyás valaki! Ellenben mire, ha már a Lollóbridzsidánál nem adja alább?

— A tudományára. *Csak* a tudományára.

Imecsné csúnya, megvető fintort vágott, majd tüszkölő nevetésbe tört ki:

— Micsoda?! Maga már csak *mondani,* megcsámcsogni szereti a jót? Ez is egy figura. Amilyen medve, ezt álmomban se tippeltem volna, apukám.

Gondoltam: amilyen önhitt, sekélyes kis nőszemély ez, olyan szemtelen is. Ha nem ijesztek rá, utóbb még orron pöcköl vagy nyakon vereget, úgy nevez ki itt „lerobbant szivar"-nak. No megállj!

— Megint téved — mondtam csendesen. — A botrányra gondolok. Hogy *arról* mit tud mondani. Mi a mentsége?

— Mentsége-e-em? — bámult el Imecsné. — Észnél van maga? És... és miféle botrányról dumál itt?

— Amit a barátja: Kozák Imre hozott magának össze.

Az asszony fellökte magát ültéből.

Éles lett, mint a késpenge.

— Hát aztán?! Mit érdekli az magát?

— Megírnám.

— Hova? Kinek? Mit hadovál itt?

— Ahova való: újságba.

— Ujságba... Újságba?! Úristen Maga... firkász? Maga egy... szerkesztő? Pesti szerkesztő?

— Eltalálta.

Az asszony elsárgult. Úgy összehúzta magát, olyan töpörödött lett, akár egy rücskös, pincezugban felejtett téli alma.

Aztán felsivalkodott: a legpihegőbb némaságból nyomban fortisszimóba csapott át.

— Spion! Disznó! Ki innen! Nem adok szállást! Hát ez, hát ez már aztán!...

Felkeltem, s még meg is hajoltam.

— Rendben van — jelentettem ki. — Eszerint... marad a szóbeszéd. Annak alapján fogom tálalni az ügyet.

Már az ajtónál voltam, amikor Imecsné kétségbeesve utánam kiáltott:

— Kérem! Kérem szépen! Az isten szerelmére!...

Mire megfordultam, már ott is volt mellettem. A kezem után kapott. Akkora erővel szorította magához, hogy melle ellapult, és olyan érzésem volt, hogy halálra rémült szíve súlyos, ki-kihagyó dobbanással a tenyeremen lüktet.

Megszántam.

Az volt ebben a szánalomban, hogy persze: pimasz is, sekélyes is, no de hát — elkapatták. A férfinépség s a tulajdon élelmessége és „függetlensége" kapatta el. Ráadásul — zsarolom is, hiszen azt érthette ki célzásaimból, hogy a szóbeszéd szerint ő a hibás, ő uszította Kozákot a felesége ellen.

Elvontam tőle kezemet, s miközben vissza, a heverő felé irányítottam, így igyekeztem megnyugtatni:

— Nincs harag, nem vagyok emberevő. És... botrányra sincs még egyszer szüksége. Igaz?

— I-igaz, színigaz — szipogta. — Csak a hatóság...
— Mi van a hatósággal?
— Engedélyem van, rendet, tisztaságot tartok, sose volt bajom vele.
— Akkor most se lesz.
— Dehogynem! Patyolat tiszta, az ártatlanok ártatlanja lehetek, mégis végem, egyből eláztatnak az irigyeim, ha megemlít a sajtó.
Leültettem.
— Az még nem olyan biztos. Iszik egy kortyot?
— Kérek.
Miután megtörölte a szemét, és orrából is kifújdogálta a könnyeket, beleivott a pohárba, és úgy pillantott rám, mint egy megszeppent, duzzogó kislány.
— És most meséljen — mondtam.
— Nem tudok. Inkább... kérdezzen.
— Helyes. Mióta ismeri Kozákot?
— Két-három éve. Mióta... szobákat adok ki. De az nem igaz, hogy a barátom. Csak akkor-amikor, jókedvemből szoktam engedni neki.
— Jókedvéből?
— Úgy. Amikor... hangulatom volt a bolondozáshoz. Máskülönben Kozák is csak olyan vendég volt nekem, mint a többi. Szállást kért, szállást kapott, a taksát megfizette, és mehetett is a dolgára.
— És Kozák? Belenyugodott ebbe?
— Noná! Próbált volna nem belenyugodni! Aki, mint én, önálló asszony, annak se a kedvéből, se a... farából nem parancsolhat férfiember. Bocsánat... És... és nem is jól mondom. Annyiban nem, hogy a múltkorjában, amikor aztán a botrány is kitört, megmakacsolta magát: három-négy napon át is itt rostokolt nekem.
— Mit akart?

— Nyavalygott. Hogy azt mondja... ő új életet kezd, neki muszáj új életet kezdeni, nincs az a hatalom, amelyik őtet parasztkodásra csábítsa. És pláne parancsszóval. Azt is megszabva, hogy az orrán milyen tempóban vegyen lélegzetet. És arra se lesz pali, hogy a földjét, az ilyen és ilyen aranykoronás birtokát ingyen potyázza el. Érték lesz az, oltári nagy érték, egymás sarkát tapossák majd a kisemberek, hogy bérbe vehessék. Felaprózva. Ezer négyszögölenként. Azonfelül — állást is vállal. Príma állást. Az Állatforgalminál lesz felvásárló. Harapnak rá, aranyat fog érni az ő méneskari múltja. És hát... mi az én véleményem, mit szólnék hozzá, ha velem is összetársulna? Ő is egy sorsüldözött, én is, a lánya már felnőtt, a lányával szemben nincs kötelezettsége, a felesége meg váltson templombérletet, boldogítsa a Jézus Krisztust, úgyis apácának lett volna való... Ez volt, ezt tálalta fel jó vastag szószban. Mert... bitang, egy utolsó szadista, de a nők nyelvén rettenetesen tud. Mindenkit megfőz.

— Maga mit felelt? — kérdeztem. — Felelt egyáltalán neki?

Imecsné elmosolyodott.

— Feleltem. Az volt a feleletem, hogy hagytam, hadd duruzsoljon. Minden nőnek, még a magamfajta garzonasszonynak is tetszik, ha megimádják. De az egy pillanatra se fordult meg a fejemben, hogy az ajánlatát komolyan vegyem... Hoógyisne! Amilyen piszok egy török-basa férjem volt nekem, én egyszer s mindenkorra megtanultam, hogy a házassághoz képest még a fegyház is szanatórium. Meg a hangulatom se volt olyan, hogy... két bolondozás közt, jobb híján arra figyeljek, miről duruzsol Kozák? És ez volt a szerencsém.

— Miért?

— Ne is kérdezze. A képemről is lesült volna a bőr, ha Kozákné úgy állít be, hogy itt, nálam, ebben a szobában találta volna dögleni az urát.

— Egyenesen magát kereste?

— Képzelje. És még csak nem is neheztelhettem rá, nemhogy haragudhattam volna... Egy férjes asszony mindig előnyben van. Még ha szipirtyó, még ha akkora szájat tát is, mint az istállókapu, akkor is előnyben van... Maga ismeri Kozáknét?

— Ismerem.

— Tiszta nő. Igaz? Tiszta és jóságos. Igazi falat kenyér. A szenvedés csinált belőle szentet. Ahogy belőlem gonoszt. Mert én az vagyok: gonosz... Gonosz és önző. Kozáknéval is ricsajoztam, pedig csak annyit mondott, azt kérte tőlem, hogy erisszem el, adjam vissza az urát. Egy életre megutálja őket a falu, ha nem küldöm haza az urát. És én?...

— És maga?

Imecsné lehajtotta a fejét. Amit látva is nehéz volt elhinni róla — könnyet pottyantott, és mélységes megbánással suttogta:

— Szégyen... Ezt, ami rajtam van, a köpenyemet csaptam szét neki. Hogy láthatja, nem dugtam el az urát. És közöm sincs hozzá. Se csúf, se vén nem vagyok, hogy a más mócsingjára szoruljak.

— Elküldte?

— El. Kiabálva. Hogy hátul, a legkisebb szobában keresse az urát. Csak *nálam* alszik, nem *velem*. Az ijedtség meg a szégyen kiabáltatott.

— És Kozák? Valóban ott volt, ahol mondta?

— Már nem. Már a hallban. A ricsajozásom csalta elő... Úristen! — takarta el az arcát Imecsné. — Még ráemlékezni is gyalázat — egyből a feleségének

esett. Rúgta, gyapálta, öklözte, s bömbölt, ahogy a torkán kifért. Hogy... „mars haza, ki bujtatott föl, ki uszított rám, te riherongy?... A jusst nem adom, a birtok közös, de te mehetsz a földben rohadó édesanyádba!..." Higgye el, megutáltam. Az epém is elfakadt, úgy megutáltam. És magamat is, hogy én egy ilyennel, egy ilyen... brutális, utolsó szörnyeteggel... A virágvázát is utálatomban vágtam hozzá.

Felkiáltottam:

— Mit csinált?!

— Volt egy vázám. Kristályvázám. Ajándék. Nem nézhettem, hogy a feleségét halálra rugdossa. Hozzávágtam. Hozzá. De akkor már el volt nyúlva, orránszáján vérzett szegény Veronka... Amikor nálam, az én házamban még csak egy hangos szó se botránkoztatta a vendégeket... Persze hogy kivágtam Kozákot, cókmókostul együtt kivágtam. Leköpdösve. Ptü, ptü, bele a pofájába köpdösve. Borzalom.

A cigarettám kialudt közben, s jó, hogy kialudt, legalább elpiszmoghattam vele, s csak aztán mondtam:

— Azóta otthon is megkapta a magáét.

— Kozák?

— Két ujját veszítette el. A jobb kezén. Állítólag... késbe kapott bele. Nagykésbe. Amivel ijedtében a felesége védte volna magát.

Imecsné megcsóválta a fejét.

— Nem hiszem én azt... Tudja, mi volt a legszörnyűbb, amikor Kozák itt őrjöngött? Hogy az asszonya meg se moccant, még csak a karját se emelte az arca elé. Otthon se fog kést, otthon is inkább agyonvereti magát az ilyen. Aztán... Kozák is mást mond.

— Mást?

— Igen. Hogy... hülyült, részeg fejjel be akart

mászni valahová, de rajtaveszett, mert üvegcserép volt a kerítés tetejébe vakolva.

Most kaptam észbe:

— Maga... szóba állt vele? — kérdeztem. — Kidobta, leköpdöste, és mégis szóba állt vele? Mikor?

Imecsné még csak vállvonogatással se mentegetődzött.

Nyugodtan mondta:

— Az este is. Alighogy maga ideindult. Utálom, le tudnám okádni, de a munkahelyemen nem csinálhatok grimbuszt. Kozák ott mindenkinek egykomája. A főnökségnek is. Így aztán..., visszaél a helyzettel, s gyötör. Hogy... mindent értem tett, miattam vesztette el a józan eszét, meg hogy...

Imecsné hirtelen elhallgatott, és én is azt hittem — hallucinálok. Bár elég tapintatos pianóban, az utcán cigányok kezdtek reszelni. Egy prímhegedű, egy brácsa és egy nagybőgő beszeszelt taktusai sántikáltak és bukdácsoltak egymáson keresztül, s akár egy avas, naftalinszagú kurizáló jelenetben, valaki valósággal az ablakra tapadva kornyikálta:

Fekete szem éjsza-ka-hája,
Hej de... hány csillaggal ragyogsz rám ma?
Hány csillagbo-hól van a szemed kis Ilkám,
Hogy az egé-hé-ész mennyorszá-há-gga-hal de...
[ragyó-hogsz rám?

— Ki ez? — kérdeztem megrökönyödve. — Csak nem.. Kozák?

Imecsné olyan zavarban volt, mintha mosdás közben nyitottam volna rá az ajtót, s túl a meztelenségén, nem tudta volna mivel takargatni valamilyen testi hibáját.

De már ugrott is: felfuttatta a tövig eresztett vászonrolót, és hőkölt is hátra, mert az alig derengő fényben egy torz, üvegbe bújt pofa, egy szétlapított orrú, részeg férfiarc vigyorgott rá.

— Nem, nem Kozák — mondta megkönnyebbülve — Egy másik hülye. Egy még nagyobb hülye. A mentőknél sofőr és a ... vőlegényemnek hazudja magát az állat.

Az ablak fürgetőjéhez kapott, elfordította, és akkora indulattal lökte ki az ablakszárnyakat, hogy bárgyú lovagja csak üggyel-bajjal tudott a főbetaszítás elől hátratáncolni.

— Pucolás innét! — förmedt Imecsné a váltig reszelő cigányokra s a széttárt karú, egyensúlyát kereső sofőrre. — Takarodjatok, mert... mindjárt rendőrt hívok!

Ekkor már álltam, s azt is állva vártam végig, hogy Imecsné ablakot zárjon, rolót eresszen és izgatottan felém forduljon.

Magyarázkodott volna, a keze is mozdult, hogy visszanyomjon a heverő szélére, de aztán leejtette a vállát, és csak vergődni és szepegni tudott.

— Hibáztat? Ezért is én vagyok a hibás? Hova megy? No-o-o, igazán. Nyugtasson meg. Van konyakom is, ha az erőset szereti.

Hajnalban fagyott, s ahogy késő reggel az udvarra léptem, úgy vakított a mélykék, kristályhideg ég, hogy belefájdult a szemem.

És nemcsak az ég.

Végig a jó kétméteres betonkerítés teteje is: megannyi óriási mesegyémánt volt rajta a belevakolt üvegcserép.

Meghökkentem.

S ha valóban egy ilyen üvegcserép és éppen ennek a kerítésnek valamelyik szilánkja vágta el Kozák ujjait? Végül is elképzelhető, hogy amidőn otthon másodszor is kizárva, hasztalan rugdosta össze az ajtót, fogta magát és dühöngő részegségében ide jött vissza, s mert zárt kapu fogadta — a kerítésnek ugrott neki. Igaz: nem valami nehéz súlyú alak, de ahhoz épp elég lehetett a lendülete és húzózkodó szándéka, hogy a beretvaéles szilánkok teljesen átvágják az ujjpereceit.

A lándzsás, betáblázott vaskapun kilépve takaros, villanegyedhez méltó utcára jutottam. Csak most: nappali világosságnál látszott igazán, hogy milyen takaros.

Az úttestet keramit burkolta, téli kopaszságukban is mutatós ecetfák szegték, és széles örökzöld prémje is volt sűrűn ültetett bukszussövényből. Ezt egy-egy beugró tagolta, s a beugrókban futamodásnyi távolságokra padok álltak.

A kaputól kissé haránt, az átellenes oldalon is volt egy pad. Kozák ült rajta, s egy nehéz, araszos bicskával a pad támláját farigcsálta.

Megálltam.

Erre felpillantott, villant egyet a szeme, talpra ugrott, és mintha zsinóron húzták volna — felém lódult.

Nyitott bicskával.

A pengét előre szegezve.

Csak álltam, bámultam.

Eszembe se jutott, hogy a csillámló penge belém is szaladhat.

Aminthogy nem is szaladt.

Abban a pillanatban, hogy Kozák átért hozzám —

elvigyorodott. Ügyetlen baljával — jobb térdét híva segítségül — becsattantotta a rugóra járó pengét, és így szólt:

— Megijedt? Tiszteletem. Jó reggelt, szerkesztő úr.

Végigmértem, a község belseje felé indultam, és teljesen feleslegesen kérdeztem:

— Engem várt?

— Nem is a mádi zsidót! Már este tudtam, hogy itt éjszakázik a szerkesztő úr... Annyi szent — jó szimata van. Hamar kiszúrta magának Ilkát.

— Mit óhajt?

— Ez jó! — erőltette a jókedvét Kozák. — Ez a mundéros korszakomat, a kihallgatások ceremóniáját hozza eszembe. Óhaj? Panasz? Kérelem? Maradjunk talán az utóbbinál... Hagyja a Kozák-ügyet, szerkesztő úr. Úgyse, sohase fogja kikurkászni az igazságot. Csak az idejét pazarolja itten.

— De biztos benne.

— Lehetek is. Mert az igazságot csak ketten tudjuk. Én és a feleségem. Ódor Veronka. Ő pedig hallgat. És hallgatni is fog. Ha megcsigázza, parázsra állítja, akkor is hallgatni fog.

— És maga mégis izgul. Miért?

— Izgulok? Én? Izgul a radai rosseb. Csak épp a hercehurcát utálom. Magamat is meg a szerkesztő urat is szeretném megkímélni tőle.

— Nem tudom, mire gondol.

— Mi másra? Sajtóperre, szerkesztő uram. Nézze.. én vagány ember vagyok, nem természetem a tojástánc: én már ügyvéddel is tárgyaltam. Haver az illető, kissé... lecsúszott egzisztencia, poharazni is szeret, de a csiziót érti, a csízióhoz derekas fogalma van... Milyen a világ, milyen a helyzet máma? De-

mokratikus. Máma nem lehet a honpolgárokat csak úgy kapásból, ennek vagy annak a bemondása alapján pellengérre állítani. Amit állítasz — bizonyítsd is! Különben véged, rágalmazó vagy, jöhet is a lapban a helyreigazító nyilatkozat.

— Maga mióta gondolatolvasó? Honnan veszi, hogy mi a szándékom?

Kozák a homlokára csapott.

— Innen! — mondta. — Maga... a szerkesztő úr haragszik rám. Elmondták nekem, hogy kicsoda-micsoda, hogy... mekkora nagy istápja a szövetkezeteknek. Persze, hogy kap az alkalmon, miért ne kapna, hogy rám süsse a bélyeget: rongyember vagyok, ellenséges elem, azért maradtam maszek. Világ csúfjára. Egy szál egyedül. Satöbbi.

— Mert nem azért?

— Nem. Rossz volt a számítás, eltaktikáztam magamat. Azt hittem: érték marad a föld, boltot csinálhatok vele. Mikróhaszonbérlet formájában csinálhatok boltot.

— Ezt az elnöknek, Damonya Károlynak is megmondhatná.

— Azt aztán nem! Éljenek, viruljanak, de — nélkülem. Ez az én elvem. Ezért maradna pácban a szerkesztő úr, ha mások bemondása alapján mást állítana.

— Mondja már, legfeljebb pácban maradok.

Kozák indulatba jött, kaszált egy nagyot.

— Az nem úgy van! Hát az ázsióm? Húsz pört is megnyerhetek, láncon, a nyakamba akasztva hordozhatom az igazságomat, ha közben pléhre csúszok az Állatforgalminál.

— Tegnap még mást mondott.

Kozák megtorpant.

— Mit mondtam? — kérdezte gyanakodva.

— Hogy... játszva, haveri alapon lesz ott helye.

— No igen — nevette el magát Kozák. — Majd! Ha már belül leszek a karámon. De hol az a haver, melyik csillagzaton található, aki egy botrányhősért, egy kiszerkesztett, gyanúba fogott mandróért is jótáll. Jótáll? Megküzd! Mert... meg kéne verekedni értem, ha maga kiszerkeszt. Ez a nagy helyzet. Ezért lestem, vártam én a szerkesztő urat, hogy a zsidók a Messiást se jobban.

Térre jutottunk ki: a járási autóbuszvonalak végállomásához.

— Minden jókat — mondtam félvállról, rá se nézve Kozákra, és a várócsarnok felé indultam.

— Várjon! — ragadott karon Kozák. — Ne hagyjon itt! Én megbíztam magában, én... Hova megy?

— M.-re. A feleségéhez.

— És én?... Énnekem?... Úgyse áll szóba magával.

— Hátha.

Kozák elvörösödött, megtáncolt, mintha rács zuhant volna közénk, s az átjutást kereste volna rajta.

Végre kirobbant:

— Bánom is én!... Mindent elmondok. Mindent. Semmiség, piszlicsáré ügy, csak... Itt ez a talponálló. Ma még nem ittam. Muszáj valamit innom. Ide csak bejön velem?

Jó kis időbe telt, mire a zsúfolt, fűrészpor-bundás talponállóban Kozák blokkot tudott váltani, italhoz jutott, és tálcát is kerítve kétszer egy deci rumja alá, egy pecsétes, összevissza hasadozott sarokasztalhoz tessékelt.

Mohón ivott.

Fenékig hajtotta saját decisét, s a nekem szántba is belenyalt, miután a kínálást visszautasítottam.

Rágyújtott.

Ez nem volt olyan egyszerű művelet, mert remegő ujjai csak nehezen találták meg cigarettáját a lánggal.

Maga elé bámult. Halántékán verejték gördült alá. Aztán felfohászkodott, és keserves, fisztulázó hangot hallatva, így kezdett beszélni:

— Nem nagy ügy, semmiség, a legjobb családban is elő szokott fordulni, csak hát — *magánügy*, ugye. Kinek mi köze hozzá? Aztán... önérzete is van az embernek. Önérzete. Nekem a katonaságnál is olyan beosztásom volt, hogy... nekem gazsuláltak, engem udvaroltak a tiszturak, nem pedig megfordítva. És most egyszerre, most minden rákészülés nélkül... Tudja, tetszik tudni, micsoda mintaasszonyom volt nekem Ódor Veron? Annak soha egy hangos szava, de még egy görbébb pillantása se, nemhogy visszabeszélt vagy kárpálódott volna. És akkor püff neki, mintha karóval csaptak volna tarkón — azt kellett meghallanom, hogy a nőmnél, Püvár Ilkánál okvetetlenkedik... Mert még ha üzent volna, vagy az utcáról küld be valakit!... Csúnyául elbántam vele. Csúnyául. Ilka miatt. Ahogy az is bizonyos, hogy ujjal se érek hozzá, csak éppen elzavarom, ha Ilka délelőttös akkor.

Elgondolkodott. Szeme kimeredt, és olyan üveges lett, mint a házilag préselt műanyag babáké. Majd rántott egyet a vállán, és széles karlendítéssel folytatta:

— Ide jöttem. Itt meg a nagyvendéglőben ettem magamat dühömben. Aztán haza. Abban a hiszemben haza, hogy tanult a kárán, s forró vízzel, tiszta

ággyal, korhelylevessel vár otthon Veron. Ahogy illik. Ahogyan szoktatva volt. És mivel várt? Mivel? Többé nem ismer, mondta. Ágytól is, asztaltól is elválik. Bútor, testi holmi a kisházban, a birtok ügyében pedig menjek a tanácsházára... Leckét mondott föl. Leckét. Ide a nyakamba a kést, hogy kitanították. A saját eszéből csak könnyekre futotta volna, nem kizárásra. A hites, a *törvényes* ura kizárására.

Kozák lekapta s úgy a földhöz vágta bőrsapkáját, hogy a fűrészpor felhőt vetett a padlón. Homlokáról hátracsapta a verejtéket, és egyre kénesebb indulattal magyarázta:

— Begerjedtem. Azt hittem: szétrobbanok, úgy begerjedtem... De az megint nem igaz, hogy tökrészeg lettem volna. Volt bennem ital. Volt. De attól messze voltam, hogy hullarészeg legyek. Mit mondott Sonkoly? Eláztatott?

Hirtelenjében nem tudtam hova tenni a nevet.

— Ki az a Sonkoly? — kérdeztem.

— Akivel tárgyalt. A tanácselnök. Sántít az egyik lábára. A hadseregből szuperálták ki.

— Persze, tudom már — bólintottam. — Nem, nem mondhatom, hogy eláztatta volna. Tényeket sorolt fel. Maga az asztalt verte, ügyészt, törvénysértést emlegetett, de aztán meggyalogolt. Így volt?

— Így — ismerte el Kozák. — Nem is neheztelek én Sonkoly Ferire. De annál inkább a borbarátaimra. Arra a sok hülye parasztra, akik a tanácsházával szemközt, a Bözse bisztrójában estek nekem... Ki sírt, ki röhögött, ki az üvegeket tördelte. A pokol szabadult ott el. A bárány is tigrissé bőszült volna hasonló helyzetben, uram.

— Mi bajuk volt magával?

— Bajuk? Semmi. Inkább örömük tellett bennem.

Kiröhögtek. Hogy . . . éljen, mégiscsak van isten, Kozák is csőbe került, és épp a szentasszony, a felesége által került csőbe. Én meg, én marha, beugrottam nekik, ahelyett hogy a pofájukra másztam volna. Hogy . . . majd én megmutatom, én független egyén vagyok, független! Se az asszonynak, se másnak nem leszek adósa. És — haza! Másodszor is haza . . . A szerkésztő úr járt nálunk.

— Jártam, de csak a verandáig jutottam.

— No hát, én is csak odáig. Rúgtam, ráztam az ajtaját, ráztam, s csak aztán kaptam észbe, hogy . . . hé, retesze van ennek belül, azt kell kiütni! Meg hogy . . . van a villanynak külső kapcsolója is, mi a fenének vakoskodok itt? És . . . villanyt gyújtottam. Villanyt. Bár ne tettem volna. Akkor a büdös életben sem került volna sor az én mostani megaláztatásomra.

— Miért?

— Ott állt az asszony. Ott, a verandán, a virágai között. Már rég ott állt. Egy szál ingben, ahogy az ágyról lelépett. Némán. Kőszívvel. El tudta nézni, irgalom nélkül tudta elnézni, hogy engem a nyavalya törjön . . . Ez tett be nekem, uram, nem a sok ital. Az anyád!

Kozák ökölbe kapta a kezét. Sújtott, és úgy eltorzult, olyan ördögi lett az arca, hogy sújtása nyomán a talponálló zsinatolásában is hallani véltem a bezúzott ablakszem csörrenését.

— Őrültség — mormogtam.

Amire Kozák:

— Az volt. Elborult az agyam — zihálta. — Mert . . . betört az üveg, be az a vastag katedrálüveg, hanem csak félig-meddig, szilánkot hagyva tört be. Belül, az az átkozott retesz meg mintha elhúzott, vigyorgó száj lett volna. Erre én — neki a szilánknak.

— Rávágott?

— Rá. Nyitott tenyérrel. Hogy aztán ránthassak egyet rajta... Ámen, ez történt. Most már... kvittek vagyunk egymással, szerkesztő uram.

Oda se hallgattam. Most az én tekintetem lehetett üveges.

— És... a felesége? — kérdeztem. — A történtek után se nyitott ajtót?

Kozák vállat vont.

— Nem tudom. Egy biztos: a szerszámoskamrába nem jött utánam. Mert oda támolyogtam be, ott húztam a csuklómra kötést. Drótból. Szorító kötést, ahogy a katonaságnál tanultam. De nem is ez a lényeg.

— Hanem micsoda?

— Az egész. Hogy... fenét politikai ügy ez, csak szimpla botrány. Családi botrány. Az meg annyi van, mint a nyű. Fejest, magas állású tagot is tudok olyant, aki ha nekibúsul, ha ezreket veszít rablóultin, szintén el szokta tángálni a feleségét. De dicsekedni nem szokott vele. Nekem se szívügyem, én se ambicionálnám, hogy...

Közbevágtam.

— Nem lesz cikk. Rajtam nem fog múlni, hogy mire megy az Állatforgalmival.

— No végre! — könnyebbült meg Kozák. — Mégiscsak ember magáért, jó magyar ember a szerkesztő úr.

— De a feleségéhez azért elmegyek.

— Minek? — mosolygott gúnyosan Kozák. — Ő se mondhat mást... Mást? A csuka se hallgat jobban, ahogyan maga előtt a Veronka fog. Lenne egy tippem.

— Mégpedig?

— Fogadjunk.

Kozák már újra a régi volt. Csupa gőg, fölény és

nyegleség, mintha cimborák között, kupecek társaságában hányta-vetette volna magát.

— Nézze — hasalt neki az asztalnak —: ha már a békát lenyelette velem, azt is bevallhatom, hogy tegnap én átvertem magát. Egy szó, egy betű se igaz abból, hogy a feleségem és Damonya Károly... Nem kell Veronnak az elnök „elvtárs". A szövetkezete meg még úgy sem. Csak én! — döngette meg a mellét. — Én egyedül. Szenved, meg is őszül bele, annyira kellek neki.

— Mondta, vagy üzente magának?

— Tudom! Csak... dacol. Ilka fáj neki. Az bántja, hogy egy utolsó, egy riherongy előtt szégyenítettem meg... És reménykedik. Abban van, hogy a dacolásával térdre kényszeríthet. Pedig ennek éppen a fordítottja következik majd be.

— Amennyiben?

— Nézze: most bement a közösbe. Be. Még Sárgát, a rosszabbik lovunkat is listába íratta. De legyek csak állásban, töltsek csak itt el egy pár hónapot, szentség, hogy utánam jön. Még a házát is eladja, s tálcán hozza az árát, úgy jön utánam.

— Nem hiszem.

Kozák elvigyorodott.

— Nem is ismeri akkor maga a nőket! — károgta. — Veron egy szent, még a csókot is keresztvetéssel kezdi, de azért... szintén nem a fejében tartja az eszét. Hajaj, egészen másutt. Ráadásul egyemberes nő. Egy szerelmű. És én, csakis én vagyok az embere. Megcsömörlik, csalánkiütést kap, ha csak ujjal érinti is másvalaki... No, mibe fogadjunk! Tíz darab pirosat egy facér tízesre, hogy nem húz ki belőle nyilatkozatot.

Kozák tévedett. Bár hosszú vonakodás után, és alig pár mondat erejéig, de a felesége mégiscsak nyilatkozott. Ezt mondta, és habozva, megindítóan iskolás hanghordozással mondta:

„— Én... én mindig azt tettem, amire boldogult édesanyám tanított, meg amit a törvény és a vallásom parancsolt. És... ne is haragudjon érte, de... most se cselekedtem mást."

Mostohalányánál, Kozák Irénkénél ültünk. Egy fészekmeleg szobácskában, amely a postahivatal helyiségéből nyílt, és a legmodernebb kagylószékekkel és fekete-sárga táblabútorokkal volt berendezve.

Délután négyre járt. A szobában a késő délután gyöngyházfényei. Az alacsony asztalkán feketés csészék. De már a második főzet csészéi, mert jó félórája, a buszról lelépve nyomban Irénkéhez állítottam be, és akkor forrázta az elsőt.

Személyében koraérett, húszéves létére is már elég keserű és elég gyanakvó emberkét ismertem meg.

Bevezetett ugyan a lakószobájába, egérszürke, apácás köpenyét is ledobta, s a kávéfőző masinát is mindjárt előrámolta a sarokból, ahol ballonos gáztűzhely állt egy tarka mintás, görgőkön szaladó függöny mögött. De mihelyt jövetelem eredendő okát előadtam és mindjárt a közbenjárását is kértem mostohaanyját illetőleg, arca komor lett, és taszítóan zordul, a kávéfőzőt is odábblökve mondta:

— Ne bántsa! Élni is elég szegény Anyunak. Nem arra való a baja, hogy a nála szerencsésebbek csámcsogjanak rajta.

Tiltakoztam.

— Félreértett. Én éppen ellenkezőleg a... segítségemet szeretném felajánlani. Ha bármikor és bármiben a...

Irénke félbeszakított.

— No lám! Maga is? — kérdezte keserű gúnynyal, ami ha nem is volt visszataszító, de feszélyezőleg hatott egy ritkaszép, takarosan tiszta falusi lány szájából.

— Miért? — szóltam rá megbántódva. — Mert ki más még?

Irénke oda se nézett, a kávéfőzőn babrálva mondta: — Károly bácsi, a „Zöld mező" elnöke. A Damonya elvtárs. De csak újabban, tegnaptól fogva. Mikor Anyu a legjobban búsult, a kutya se törődött vele.

— Elmondta valakinek a fájdalmát?

— Anyu? Csak a hajával. A haja egyetlen éjszaka ősz csíkot kapott. Itt ni: a halántéka fölött.

Gondoltam: igen, a verandán, amidőn egyszerre viharzott át addig alázatos, végtelen türelmű, gyermeteg lelkén a szánalom, a gyűlölet, a rettegés és az elszántság, s amidőn képletesen szólva: úgy halt meg, hogy abban a pillanatban újjá is született.

Szóban viszont:

— Üzent neki az elnök? — kérdeztem. — Hívatta?

— Nem. Ide jött át, és először nálam puhatolódzott. Úgy látszik — s Irénke ismét csípős lett —, én is divatba jöttem, ahogy az ábra mutatja.

— Mond valamit — adtam vissza a kellemetlen kis szúrást. — A kedves Papát is itt láttam tegnap. Az ablak alól udvarolta magát.

Irénke dús, angyalszárnyú szemöldöke haragosan egymásba futott:

— Őt se bántsa! Ne merje bántani! — mondta szigorúan. — Neki is megvan a maga keresztje. Rosszul szeret. Hullámokban... Soha többé, ha még egyszer születik, akkor se talál olyan feleségre, mint Anyu.

Szegény kislány, neked se lehet könnyű — gondoltam. A többi húszéves vígan van, éli világát, még csak most kezd majd belekóstolni a tapasztalás ürömébe, s te már az ítélő bíró szerepére kényszerülve, a keserű igazságoknál tartasz.

Mi mást tehettem?

Hogy ne legyek tolakodó, s hogy a hajlandóságát is megnyerjem, szamár fejjel a kávéját, majd a szobácskája berendezését kezdtem magasztalni.

A falon néhány aszimmetrikusan elhelyezett színes rézkarc függöt. Rögtön láttam, hogy hálótársam, az egykori villámkarikaturista választékából valók.

Ez szintén téma volt, meg is pendítettem, és ekkor futott be Kozákné. Szó szerint, mint aki sietten siet valahova, és csak egy percre néz be, hogy amúgy ripszropsz módra elintézzen még valamit.

Igazán csinoska volt, meglepően csinoska, ragyogó hócsizmájában és kurta, prémmel körülszegett irhabekecsében. Arca is ragyogott.

Nyilván valami újdonságos izgalom, valami várakozás szépíthette meg, mert mihelyt felismert — rögtön kihunyt a ragyogása, mintha csillárt oltottam volna le.

— Sietsz? — kérdezte Irénke, miután ironikus pillantása engem is végigsúrolt. — Azért csak ülj le, egy kávé neked is jót tesz, Anyu. A szerkesztő elvtárs szeretne valamit mondani.

Máig se tudom, mi mindent hordtam össze a „sietsz?" jegyében és Irénke gunyorosnak érzett szöszmötölésével a hátam mögött. De annyi bizonyos: lelkendeznem is kellett, valamiféle hőstett rangjára emelve Kozákné, Ódor Veronka szövetkezetbe lépését, különben nem mondta volna:

„— Én... én mindig azt tettem, amire boldogult

édesanyám tanított, meg amit a törvény és a vallásom parancsolt. És... ne is haragudjon érte, de... most se cselekedtem mást."

A Biblia formulája jutott eszembe: legyen neked a te hited szerint, és hosszan, megilletődve hallgattam, mert azon is el kellett gondolkodnom, hogy tovább mi lesz ezzel a drága, ezzel a szinte együgyűségig ártatlan kis teremtéssel? Ahhoz volt ereje, hogy nemet mondjon, bár váltig úgy véli, hogy csupán a törvény parancsának tett eleget. De fog-e, *tud-e* majd igent is mondani, hiszen egyelőre még olyan boldogtalan, hogy ebbe a boldogtalanságba bele is halhat.

Mielőtt valami süket semmiséget vagy otromba tapintatlanságot sikerült volna mondanom, a mindentudó mezőőr: Tőzsér János bácsi zörgette ránk az ablakot.

— Veron! Veronka! — kiabálta. — Itt vagy? Már az egész községet tűvé teszem érted. Gyere, gyere, csillagom. Vár az elnök elvtárs és az asszonytársak is türelmetlenek.

Kozákné elsápadt.

— Menjek? — fordult remegő szájjal Irénkéhez.

Irénke odament hozzá.

Homlokon csókolta. Puhán, alig illetve, mintha nem is a lánya, de az anyja lett volna Kozáknénak.

— Menj — mondta. — És járj szerencsével, Anyu. Kozákné elment. A nagy izgalomban még csak a pillantásával se ajándékozott meg.

Irénke az ablakhoz sétált.

— Mit akar az elnök? — kérdeztem.

— Fantáziál — mondta Irénke. — Szatyornak, táskának, papucsnak szeretne külországi piacot találni. Csuhé, kukoricahéj lenne a nyersanyag. Fonnák. Annak meg valóságos művésze Anyu.

Én is odamentem az ablakhoz.

Az utcán már szürkült, de szemközt az iskoláig még el lehetett látni.

Kapujában öles, nagy darab ember állt. Vállán panyókára vetett kabát.

Kozáknét várta.

Barátságosan, vállon ölelve tessékelte volna befelé, de a lelkem kis asszony kifordult a tenyere alól, és előretörve elsőnek tűnt el a kapuban.

Sajnáltam, hogy eltűnt.

Azt hittem — sose látom többé.

És a tavasszal — jó három esztendővel a történtek után — mégiscsak viszontláttam.

Egy csizmás, nagy bajuszú bácsi és egy tömzsi, gépészforma férfi fogta közre. Fején könnyű, virágmintás kendő. Divatos, homokszín tavaszi kabátja nyitva. Kezében bolyhoslila kökörcsinszálak.

Sétából jött: a Jánoshegyi kilátó felől tartott a fogaskerekű vasút végállomása felé, és amit harmadéve lázálmomban se tudtam volna elképzelni róla — mosolygott.

Hosszan, szívdobogva néztem utána, amíg csak el nem fedték előlem a Normafa-rét nedvesen rügyező bokrai.

Aztán lejöttem a hegyről, főztem egy nagy bödön kávét, és mintha csak a jobbik énem diktálta volna — írni kezdtem ezt a történetet.

Budapes.—Balatonfüred,
1963. május 1—október 27.

Vége

UTÓSZÓ

Akik ismerik, tudják: elég egy izgatott levél, tehetetlen-keserű üzenet vagy akár pár szóban elejtett probléma-jelzés évekig nem látott ismerőstől, hogy Urbán Ernő vonatra üljön, autóba vágja magát és a „problémás esetek" színhelyére siessen. Húsz éve így megy ez! S hogy hányszor csöngött lakásán hiába a telefon, mert az író „éppen" valahová vidékre, valamelyik faluba hajszolta magát, hetekre eltűnve barátai szeme elől — arról már szívós életű anekdoták is születtek. Ott lenni, ahol a dolgok történülnek; belesegíteni a gondok enyhülésébe, a görcsök oldódásába; általában: segíteni mindenütt, ahol értelmes szóval, józan eligazítással, együttgondolkodással segíteni lehet — ez Urbán írói magatartásának személyes erkölcse, egyéniségének legrokonszenvesebb jellemzője. A megvizsgált esetekből nem a „szenzáció" foglalkoztatja, hanem a tetten érhető közérdek, a helyi gondot az országos gondokkal összekapcsoló áttételek mozgása, cseles dialektikája. Kritikusai őt méltatván szinte egyöntetűen hangsúlyozzák: Urbánnak nagy erénye a társadalom, jelesül a parasztság életében való otthonosság, a bátorság a problémák felderítésében és kimondásában, minden félmegoldás és langyos óvatosság gyűlölete.

Valóban: Urbán szenvedélyes író, akit robbanékony kezdeményezései, sokszor úttörő feladatvállalásai, céltudatos közbeszólásai méltán tették népszerűvé az ötvenes évek nyomasztó légkörében is. 1947 és

1959 között írt riportjainak gyűjteményes kötete *(Földközelben)* bizonyítja, hogy ez az író nemcsak kérdezett, hanem válaszolt is — a népélet felvetette kisebb-nagyobb problémák eligazítását Urbán magától értetődő műhelygondjai közé sorolja. A kivárás, a biztosított lemaradozás idegen tőle — mindig az elsők között van a valódi korszükséglet felismerésében és szolgálatában. Ő írta az első szocialista igényű szatirikus színművet Magyarországon a felszabadulás után *(Uborkafa,* 1953); *Kutyaszorító* című kisregénye az 1956-os ellenforradalom első epikus ábrázolása; az ezután sorjázó karcolat- és elbeszéléskötetei, regényei az ötvenes évek végén parasztságunk élete sorsdöntő fordulatának, a szövetkezés áttörésének első búváraként állítják megszaporodott olvasóközönsége elé. *Forgószél, Szamba hercegnő, Aranyfüst* című kötetei rendre figyelmet ébresztettek, főként a lépéstartás, az időben érkezés kötelezettségének vállalása jóvoltából.

Legutóbb megjelent regénye, amely most a Kincses Könyvek olvasóinak asztalára kerül, szerencsésen Urbán rokonszenves adottságai a jellemzőek. A *Színe és visszája avagy a levágott ujjak esete* voltaképpen egy riporteri nyomozás története — úgy van elbeszélve, ahogy az az íróval megesett, ahogy a valóságban is lezajolhatott. Az első személyben vezetett elbeszélésmód mélyen bevilágít az író alkotómódszerébe, érdekeltségének erkölcsi és politikai hátterébe: az olvasó végig ott izgul az író társaságában, amíg Kozák Imre hazug legendájának tényleges történetére fény derül; részesévé válik az igazság megközelítése izgalomteli folyamatának; szem- és fültanúja lehet az író füstölgéseinek, emésztődéseinek, felajzott vitakedvének s megrendült győzelmének

egyaránt. A nyomozó körút, az „igazságkereső" utazás során, állomásról állomásra haladva férkőzik egyre közelebb a rosszízű „titokhoz" az író — közben pedig megszólaltatja, kivallatja a falusi élet jellegzetes alakjait: hogyan látják magát az „esetet", az abból elősejlő bonyodalmas társadalmi leckét, és minden esetlegességen túl: hogyan látják a falu életének nagy fordulatát, milyen erkölcsi alapállásból közelednek hozzá. Urbán regénye: a helyes politikai szemlélet kiküzdésének, megóvásának és érvényre juttatásának célszerű, hatékony tanfolyama. Az olvasónak követnie kell az írót a hazugság, a misztifikáció leleplezésében részletről-részletre, a részigazságoktól a teljesértékű igazságig. Eközben ő maga is megütközhet, személyes polémiát folytathat a falu társadalmának jellegzetes alakjaival. És természetesen erkölcsileg csatlakozhat azokhoz, akik épkézláb emberséggel, napról napra edződő türelemmel bajlódnak a rájuk szorulók szemének-eszének nyitogatásával. Urbán őszintén, minden „diplomáciát" félre téve dobja bele magát a kínálkozó eszmecserékbe — az a vágy űzi, hogy szembekerüljön az emberek tényleges állapotával, megismerje valódi arcukat. Majd mindegyik szereplőjével van vitatkozni valója, anélkül hogy rosszhiszemű lenne. A regény alapjában beszélgetések, mérges vagy higgadt szóváltások, eszmecserék sorozata. Urbán számára minden ember, minden találkozás ürügy, alkalom a legjobb értelemben vett agitációra — újdonsült ismerősei emberi lehetőségeinek, erkölcsi aranyalapjának felmérésére és gyarapítására. Bölcsen veszekszik, epétlen szigorral ítél. Ez a könyv: támadás minden előítélet, mindenféle elégültség ellen — beleértve az írói önelégültséget is. Urbán jól tudja, hogy az igazság elpereg, ha nem tár-

sul a meggyőző erővel, szeretetre méltó kedéllyel, magabízó tárgyilagossággal és nyugalommal. Az izgatottság, a fontoskodás, a szajkózás, a hebehurgyaság az emberi üresség és alkalmatlanság leleplezője Urbán szemében — ezért fordul el haraggal Danka Illéstől, a Kozák-legenda készséges pesti terjesztőjétől; Motovántól, a kivagyi katonától; az emberi sorsokkal sakkozó Bajnok Jenőtől, aki a tsz-szervezést szinte már katonai manőverként, mindenáron megoldandó képletként kezeli. És ezért fogadja pezsdült örömmel a valóban értelmes falusi értelmiségiek aggodalmát, gondterheltségét, szurkoló szorongását: látja bennük a küldetés-, a feladatkeresés szégyenlős becsvágyát — a népéletbe ágyazódás forró, csak éppen esetlen nosztalgiáit. A falusi értelmiség reprezentáns képviselőiben lappangó szép emberi (azaz: politikai!) lehetőségek „kiugratása" és ösztönzése a regényben *látszólag* epizódikus jelentőségű és a cselekmény tekintetében egy pillanatra rostokolásnak, kényszerű pihenőnek tűnik. A regény végére érve azonban látnunk kell, hogy a körorvossal, a „baromorvossal", a fiatal tanítóval folytatott beszélgetés az „igazságkereső" kirándulásnak korántsem mellékes hozadéka. A körorvos rezidenciájában töltött este a megnyugvást hozza az író számára: a falu erkölcsi életének, morális buktatóinak már nemcsak a „közönsége", hanem „ügyintézője", igazságtevő gárdája is adva van. Ehhez mérten a kupec Kozák Imre részegségében megcsonkult kezének ügye tűnik mellékesnek. Urbán Ernő azonban nem adja könnyen a megnyugvást se önmaga, se az olvasó számára. Még meg kell ismerkednünk az egész falu örömével-bajával veszkődő tanácselnökkel; az ölelni való emberségű Damonya Károly tsz-elnökkel; a paraszti igazságérzet olyan

remek szobrával, mint a mezőőr Tőzsér apó... hogy az íróval együtt mint olvasók bizodalmunkat a jövőben, hogy-hogyan, véglegesnek érezzük.

Mert Urbán Ernő írói nyomozása honi mizériáink leleplezését, a háborgás alkalmait ígérte... ám közben ravaszul rávezette olvasóit a magatartás, a szerep-igénylés, a felelős közbeavatkozás módszertanára is. Arra nevezetesen, hogy most már minden az embereken — azaz rajtunk! — múlik. A közvéleményen. Elemi reflexeinken. Könnyedén óvatos mondatainkon — amelyet egyesek izzadságosan ellenérvvé, „közvéleménnyé" erőltetnének. Ez a regény: „pedagógiai" vállalkozás. Az egymásért való felelősség, az egymásra-vigyázás erkölcsének cseppet sem fensőbbséges példatára. Ez az író nem oktat, inkább közprédává teszi tapasztalatait, hogy a magunk dolgát már okosabban végezhessük. Vagyis nem csupán „olvasókat" akar verbuválni — sokkal inkább: munkatársakat.

HORVÁTH ZSIGMOND